

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική
Πολιτική και Ανάπτυξη*

Πτυχιακή Εργασία

**Πολιτιστική Πολιτική και Αστική Αναβίωση. Κριτική,
Προβλήματα και Προοπτικές. Μελέτη Περίπτωσης:ΠΠΕ
Πάφος 2017**

Χαράλαμπος Σιάφκου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Δρ Έφη Κυπριανίδου**

Μάιος 2016

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη**

Πτυχιακή Εργασία

**Πολιτιστική Πολιτική και Αστική Αναβίωση. Κριτική,
Προβλήματα και Προοπτικές. Μελέτη Περίπτωσης:ΠΠΕ Πάφος
2017**

Χαράλαμπος Σιάφκου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Δρ Έφη Κυπριανίδου**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2016

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εξετάζει τους παράγοντες και τις ιδιάζουσες συνθήκες, οι οποίες ωθούν την Πολιτιστική Πολιτική στη χρήση του πολιτισμού ως καταλύτη στην Αστική Αναβίωση και ως μιας νέας μορφής επιχειρηματικότητας εντός της πόλης. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η συνεισφορά του πολιτισμού στην αναζωογόνηση και στην αναβίωση της πόλης και οι πολιτικές, που εφαρμόζονται προς αυτήν την κατεύθυνση. Εξετάζεται, παράλληλα, η άλλη όψη του νομίσματος: η διασύνδεση της αστικής αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό με την πρακτική του εξευγενισμού, την προώθηση των συμφερόντων του κεφαλαίου και τις πρακτικές της κόκκινης γραμμής. Στο πλαίσιο του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης εξετάζεται η περίπτωση της Γλασκώβης και η περίπτωση του Λίβερπουλ καθώς και η σύγχρονη Πολιτιστική Πολιτική σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εκπόνηση της μεταπτυχιακής εργασίας βασίστηκε στη βιβλιογραφική έρευνα/επισκόπηση και στην περιγραφική έρευνα/περιπτωσιολογική μελέτη. Ως μελέτη-περίπτωσης έχει επιλεγεί η Πάφος, η οποία ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 2017, εφαρμόζει μια διαδικασία αστικής αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει δοθεί στις επιπτώσεις του διαφαινόμενου μετασχηματισμού και τις προοπτικές εξέλιξης της πόλης. Συμπεραίνεται ότι δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και περιβαλλοντική/φυσική πρόοδο της πόλης μέσω και της εισήγησης για την εφαρμογή και ανάπτυξη παράλληλων δράσεων, με σκοπό την άμβλυνση χωροταξικών και κοινωνικών ζητημάτων.

Λέξεις κλειδιά: Πολιτιστική Πολιτική, Αστική Αναβίωση, Εξευγενισμός, ΠΠΕ Πάφος 2017

Summary

This dissertation examines the factors and particular circumstances which drive Cultural Policy into utilizing culture as a catalyst in the sphere of Urban Regeneration and as a new form of entrepreneurship within a city. Specifically the contribution made by culture towards the revival and revitalization of a city will be examined and the policies applied towards this direction. The other side of the same coin will also be examined, that of the connection of culture-led regeneration through the use of gentrification, the promotion of interests of capitalism and redlining. In the framework of the institution of the European Capital of Culture, the case of Glasgow and Liverpool will be examined, as well as modern Cultural Policy in relation to the European Union. The composition of this dissertation was based on bibliographic and survey research and additionally on descriptive research and case study. The city of Paphos was chosen as a case study for comparison, as it will be the European Capital of Culture in 2017 and the city itself implements a culture-led regeneration approach. Particular attention has been given on the effects of this perceived transformation and on the prospects of the city. It can be concluded that suitable conditions are created in relation to the economic, social, cultural and environmental/physical progress of the city through the recommendation and employment of parallel activities with the intent of easing of spatial and social issues within the city.

Key words: Cultural Policy, Urban Regeneration, Gentrification, ECoC Paphos 2017

Ευχαριστίες

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην επιβλέπουσα της πτυχιακής μου εργασίας, Δρ. Έφη Κυπριανίδου, για τον συμβουλευτικό ρόλο και τη συνεχή της καθοδήγηση. Επίσης, ευχαριστώ και τα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής παρακαλούθησης της πτυχιακής μου εργασίας, Δρ. Χρήστο Δερμεντζόπουλο και Δρ. Γιώργο Παπαϊωάννου, από τους οποίους έχω αποκομίσει σημαντικές και ουσιαστικές γνώσεις, μέσα στο πλαίσιο των Θεματικών Ενοτήτων, που έχω παρακολουθήσει κατά τη διάρκεια των Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Περιεχόμενα

	Εισαγωγή	1
1	Πολιτιστική Πολιτική και Αστική Αναβίωση: θεωρητικές προσεγγίσεις	3
1.1	Η μεταφορντική εποχή και ο μετασχηματισμός του κράτους.....	6
1.2	Πολιτισμικό και Οικονομικό κεφάλαιο.....	9
1.3	Η μεγάλη στροφή της Πολιτιστικής Πολιτικής: Ο πολιτισμός ως καταλύτης της Αστικής Αναβίωσης.....	11
2	Μοντέλα Αστικής Αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό	15
2.1	Πολιτιστικές Περιοχές και Πολιτιστικές Συστάδες.....	17
2.2	Εμβληματικά πολιτιστικά έργα.....	19
2.3	Μεγάλες διοργανώσεις.....	22
3	Gentrification: “Μια βρώμικη λέξη”	25
3.1	Ορίζοντας το gentrification.....	26
3.2	Το gentrification ως στρατηγική Αστικής Αναβίωσης.....	27
3.3	Επιπτώσεις του gentrification. Χωροταξικά και κοινωνικά ζητήματα.....	30
4	Ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης	34
4.1	Το ορόσημο της Γλασκώβης.....	35
4.2	Το θαύμα του Liverpool 2008.....	37
4.3	Η σύγχρονη Πολιτιστική Πολιτική για τον θεσμό της ΠΠΕ σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	39
5	Πάφος 2017: Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης	44
5.1	Κατευθύνσεις του αστικού σχεδιασμού στις στρατηγικές Πολιτιστικής Πολιτικής.....	46
5.2	Χωροταξικές και κοινωνικές μεταβολές.....	48
5.3	Επιπτώσεις του διαφαινόμενου μετασχηματισμού και προοπτικές εξέλιξης της Πάφου.....	51
	Συμπεράσματα	57
Παράρτημα	61
	Εικόνα 1: Το τοπικό σχέδιο Πάφου 2003-2012.....	61
	Εικόνα 2: Το λογότυπο της ΠΠΕ Πάφος 2017.....	62
	Εικόνα 3: Το Χάνι του Ιμπραήμ.....	62
	Εικόνα 4: Το Χάνι του Ιμπραήμ-Αποκατάσταση.....	63
	Εικόνα 5: Το Μαρκίδειο Θέατρο.....	63
	Εικόνα 6: Το Δημοτικό Μέγαρο Πάφου.....	64
	Βιβλιογραφία	65

Εισαγωγή

Αναμφίβολα, ο πολιτισμός έχει εξελιχθεί τις τελευταίες δεκαετίες σε βασικό και αναπόσπαστο στοιχείο για την αναβίωση των πόλεων και την αναζωογόνηση της οικονομίας γενικότερα. Αναδεικνύεται, συγκεκριμένα, ως το όχημα στους σχεδιασμούς και στα διάφορα προγράμματα για την Αστική Αναβίωση με πρωταρχικό στόχο τον μετασχηματισμό της πόλης και την επίλυση των πολυεπίπεδων προβλημάτων, που την ταλανίζουν.

Ειδικότερα, στην περίπτωση της Κύπρου, παρατηρείται την τελευταία δεκατία μια ανάλογη προσπάθεια εκ μέρους των πόλεων. Τη μερίδα του λέοντος, βέβαια, κατέχει η Πάφος, η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2017. Καθώς τα χρονικά περιθώρια στενεύουν ορατά, οι προετοιμασίες τη δεδομένη στιγμή βρίσκονται στο ζενίθ. Η παρούσα πτυχιακή εργασία κινείται ακριβώς στο πλαίσιο και τη σχέση πολιτισμού και Αστικής Αναβίωσης, προσδοκώντας να υποβοηθήσει τις όποιες πολιτικές Αστικής Αναβίωσης λαμβάνουν χώρα στην Κύπρο, και ειδικότερα την Πάφο, η οποία αποτελεί και την “μελέτη περίπτωσης”.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζονται οι ιδιόζουσες συνθήκες, συγκεκριμένα η αποβιομηχανοποίηση των πόλεων του καπιταλιστικού κόσμου, ο μετασχηματισμός του κράτους μέσω της υιοθέτησης νεοφιλελεύθερων πολιτικών και γενικότερα τα νέα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα, τα οποία ωθούν την Πολιτιστική Πολιτική σε μια πρωτόγνωρη και ριζοσπαστική στροφή: στην εργαλειοποίηση του πολιτισμού και συγκεκριμένα στη διασύνδεση του με την σφαίρα της οικονομίας και ως καταλύτη για την Αστική Αναβίωση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, εξετάζονται τα μοντέλα της Αστικής Αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό καθώς και διάφορα στρατηγικά διλήμματα, που σχετίζονται με αυτά. Συγκεκριμένα, εξετάζεται το μοντέλο των Πολιτιστικών Περιοχών και των Πολιτιστικών Συστάδων, το μοντέλο των εμβληματικών πολιτιστικών έργων και το

μοντέλο των μεγάλων διοργανώσεων μέσα και από την αναφορά σε παραδειγματικές περιπτώσεις, κυρίως από τον ευρωπαϊκό χώρο.

Το τρίτο κεφάλαιο περιστρέφεται γύρω από το gentrification, μια έννοια πολυσυζητημένη. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά σε διάφορους ορισμούς του “gentrification” ενώ εξετάζεται παράλληλα και η ανάπτυξη του ως στρατηγική της Αστικής Αναβίωσης. Ακολούθως, εξετάζονται οι συνέπειες του gentrification και κυρίως η σκοτεινή πλευρά της διασύνδεσης του πολιτισμού με την Αστική Αναβίωση, η άλλη όψη, δηλαδή, του νομίσματος. Σε αυτό το πλαίσιο εξετάζεται το φαινόμενο της «ρεβανσιστικής πόλης», η προώθηση των συμφερόντων του κεφαλαίου αλλά και οι πρακτικές της κόκκινης γραμμής.

Το τέταρτο κεφάλαιο περιστρέφεται γύρω από τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (ΠΠΕ). Συγκεκριμένα, εξετάζεται η περίπτωση της Γλασκώβης (1990), η οποία θα αποτελέσει το κυρίαρχο παράδειγμα για τις πόλεις, που θα ανακηρυκτούν στη συνέχεια ως ΠΠΕ. Στο ίδιο επίπεδο εξετάζεται και η πολυσυζητημένη περίπτωση της ΠΠΕ Liverpool 2008 και η μυθολογία, που αναπτύσσεται γύρω από αυτή. Επιπρόσθετα, αναλύεται η σύγχρονη Πολιτιστική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με το θεσμό της ΠΠΕ καθώς και οι κριτικές, που αφορούν τον θεσμό.

Τέλος, το πέμπτο κεφάλαιο αφορά την ΠΠΕ Πάφο 2017, ως μελέτη περίπτωσης. Η πόλη της Πάφου διανύει ήδη ένα πρόγραμμα Αστικής Αναβίωσης με όχημα τον πολιτισμό, ευελπιστώντας στην επίτευξη των υψηλών και φιλόδοξων στόχων. Εξετάζονται στο σημείο αυτό οι κατευθύνσεις του αστικού σχεδιασμού στις στρατηγικές της Πολιτιστικής Πολιτικής καθώς και οι χωροταξικές και κοινωνικές αλλαγές. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει δοθεί στη “μετα-ΠΠΕ εποχή”, στις επιπτώσεις δηλαδή του διαφαινόμενου μετασχηματισμού και τις προοπτικές εξέλιξης της πόλης. Προς αυτή την κατεύθυνση, εξετάζονται τα διάφορα χωροταξικά και κοινωνικά ζητήματα, που ενδέχεται να προκύψουν ενώ προτείνεται και η ανάπτυξη παράλληλων δράσεων για την απάλειψη τους μέσα και από τη διεθνή εμπειρία.

Κεφάλαιο 1

Πολιτιστική Πολιτική Και Αστική Αναβίωση: Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Αναμφίβολα, ο ρόλος της Πολιτιστικής Πολιτικής τις τελευταίες δεκαετίες παρουσιάζεται ιδιαίτερα αναβαθμισμένος, εφόσον ο πολιτισμός αναδεικνύεται σε καίριο και ουσιαστικό στοιχείο των διαφόρων κυβερνητικών σχεδιασμών και πολιτικών. Η σταδιακή αποπεριθωροποίηση της Πολιτιστικής Πολιτικής, η οποία παρατηρείται από τη δεκαετία του 1980, αποτυπώνεται αρχικά στη σύγκριση των πρώιμων και πιο σύγχρονων ορισμών της έννοιας της “Πολιτιστικής Πολιτικής”.

Συγκεκριμένα, σε μια πρώιμη προσπάθεια ορισμού της έννοιας της “Πολιτιστικής Πολιτικής,” η UNESCO (1969:8) την ορίζει ως : «το σύνολο των συνειδητών και σκόπιμων παρεμβάσεων ή μη, με στόχο την ικανοποίηση κάποιων πολιτιστικών αναγκών με την υπέρτατη δυνατή χρήση όλων των υλικών και ανθρώπινων πόρων, που μια κοινωνία διαθέτει σε ορισμένη χρονική στιγμή. Η πολιτική αυτή πρέπει να καθορίζει κάποια κριτήρια πολιτιστικής ανάπτυξης και να συνδέει τον πολιτισμό με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη».

Στο σύγχρονο πλαίσιο, ο Jim McGuigan (2004:144) ερμηνεύει την Πολιτιστική Πολιτική ως: «τη σκόπιμη δράση στο πολιτιστικό πεδίο, που αναλαμβάνουν οι κυβερνήσεις συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και των κοινωνικών εκστρατειών για τους πολίτες, (για να επωφεληθούν) από τις συνθήκες και τις επιπτώσεις του πολιτισμού». Ο συγκεκριμένος ορισμός φανερώνει ακριβώς τις σταδιακές αλλαγές, που συντελούνται στο πεδίο της Πολιτιστικής Πολιτικής, εφόσον υπονοείται η ύπαρξη μιας οικονομικής πολιτικής ή δραστηριοποίησης

(«επιχειρηματικές δραστηριότητες») και πιο ξεκάθαρα μιας κοινωνικής πολιτικής («κοινωνικές εκστρατείες»).

Ωστόσο, ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ορισμός της Craik (2007:83), όπου η Πολιτιστική Πολιτική αναφέρεται ως: «οι πολιτικές, οι οποίες διαχειρίζονται την παραγωγή, τη διανομή και κατανάλωση/χρήση των πολιτιστικών πόρων». Σε αυτό το σημείο, παρατηρείται η χρήση όρων, οι οποίοι παραπέμπουν στην ευρύτερη οργάνωση της οικονομίας (παραγωγή, διανομή, κατανάλωση) και οι οποίοι προσαρμόζονται στο πολιτιστικό πεδίο. Επομένως, οι πολιτιστικοί πόροι πρέπει να διαχειριστούν όπως και τα υπόλοιπα αγαθά και προϊόντα της αγοράς.

Το πνεύμα των σύγχρονων ορισμών συμβαδίζει ακριβώς με τη διαπίστωση του Gray (1996:218) ότι : «...Η Πολιτιστική Πολιτική δεν είναι ένα στατικό φαινόμενο...». Αντιθέτως, η Πολιτιστική Πολιτική μεταλλάσσεται ή και αναπτύσσεται παράλληλα με άλλες πολιτικές. Έτσι, πέρα από την προώθηση της αριστείας, τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Dubois 2014:7) και τον εκδημοκρατισμό του πολιτισμού, από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η Πολιτιστική Πολιτική αναπτύσσεται ως «οικονομική πολιτική» (O'Brien 2014:41).

Ο πολιτισμός εισέρχεται στη σφαίρα της αγοράς καθώς η πολιτισμική παραγωγή και, κυρίως, η προώθηση της πολιτισμικής κατανάλωσης εγκαινιάζουν την εποχή του «πολιτιστικού καπιταλισμού¹» (McGuigan 2004:129). Παρομοίως, η Πολιτιστική Πολιτική αναπτύσσεται ως αστική πολιτική, δηλαδή ως «ένα εργαλείο για την αναδιοργάνωση των πόλεων και των αστικών περιοχών» (Evans 2003:423), ενώ προς στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, χρησιμοποιείται και για την επίτευξη ευρύτερων κοινωνικών στόχων².

Έτσι, η Πολιτιστική Πολιτική περιλαμβάνει σταδιακά «ένα ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων» (Mulcahy 2006:321) «για την επίτευξη μη πολιτιστικών, μη καλλιτεχνικών στόχων και σκοπών» (Gray 2007:203). Οι παράγοντες ή καλύτερα οι αιτίες, που οδηγούν σε αυτή την εξέλιξη είναι πολυδιάστατες. Αρχικά, η υιοθέτηση της

¹ Η έννοια του “πολιτιστικού καπιταλισμού” ερμηνεύεται από τον McGuigan (2004:143) ως: «ο ισχυρισμός ότι η παραγωγή και η κυκλοφορία των πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών βρίσκονται στη καρδιά του ύστερου-σημερινού καπιταλισμού».

² Το γεγονός αυτό αντανάκλαται έντονα στο Ηνωμένο Βασίλειο με την ανάληψη της εξουσίας από το Νέο Εργατικό Κόμμα (New Labour). Στην νέα κυβερνητική ατζέντα ο πολιτισμός θεωρείται, πέραν από την οικονομική του συνεισφορά, ως το μέσο για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού (Belfiore 2004:184).

ανθρωπολογικής προσέγγισης της έννοιας του “πολιτισμού” «ως τρόπου ζωής» (Williams 1989:6). Η αντίληψη της έννοιας του “πολιτισμού” «σε μια πιο διευρυμένη ανθρωπολογική αίσθηση» (Lewis and Miller 2003:3) θα διευκολύνει την εργαλειοποίηση και την εμπορευματοποίηση του πολιτισμού (O’ Connor 2010:17). Ο πολιτισμός σε ένα διευρυμένο πλαίσιο δεν περιορίζεται πλέον στη στενή έννοια της “υψηλής τέχνης/κουλτούρας”, τις «προ-ηλεκτρονικές μορφές τέχνης» (Garcia 2004a:315), αλλά περιλαμβάνει επίσης και μορφές της “χαμηλής/μαζικής κουλτούρας” (O’ Brien 2014:2).

Παράλληλα, καταλυτικό ρόλο θα διαδραματίσουν οι παγκόσμιες οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις, που συντελούνται τη δεκαετία του 1980 οδηγώντας τις πόλεις του καπιταλιστικού κόσμου στην αποβιομηχανοποίηση, προκαλώντας, ταυτόχρονα, την ανάγκη αναδιοργάνωσής τους. Σε αυτό ακριβώς το σημείο βρίσκει απόλυτη εφαρμογή η διασύνδεση της Πολιτιστικής Πολιτικής και της Αστικής Αναβίωσης. Η Πολιτιστική Πολιτική, κατ’ επέκταση ο πολιτισμός, καλείται να δώσει λύσεις στη σήψη και την παρακμή της αποβιομηχανοποιημένης πόλης, στην επίλυση των «αστικών προβλημάτων» (Roberts 2000:34), σε οικονομικό, κοινωνικό, φυσικό/περιβαλλοντικό επίπεδο.

Βέβαια, μέσα από τη σχέση Πολιτιστικής Πολιτικής και Αστικής Αναβίωσης προκύπτουν ευρύτερα διλήμματα και προβληματισμοί, όπως για παράδειγμα, ποιες μορφές τέχνης πρέπει να υποστηρικτούν και να προωθηθούν ; (Craik 2005:9). Οι υψηλές τέχνες ή πιο δημοφιλείς μορφές τέχνης επιδιώκοντας και την ευρύτερη συμμετοχή των πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα; Κατ’ επέκταση, προς ποια κατεύθυνση κινείται η χάραξη των πολιτικών; Στην ανάπτυξη του πολιτιστικού κεφαλαίου ή στην απλή τέρψη και ψυχαγωγία των πολιτών; (Craik 2005:9). Τα ερωτήματα είναι καθοριστικά εφόσον ανάλογα με την κατεύθυνση που θα ακολουθηθεί επηρεάζεται και η χάραξη πολιτικής στο πλαίσιο της Αστικής Αναβίωσης. Εξάλλου, στο πεδίο της Πολιτιστικής Πολιτικής και της Αστικής Αναβίωσης λαμβάνουν, συχνά, χώρα πολιτιστικές συγκρούσεις, κυρίως, γύρω από το ερώτημα «Ποιού ο πολιτισμός θα παρουσιαστεί και πώς ; » (Cox and O’Brien 2012:96).

Επιπρόσθετα, όπως επισημαίνει ο Mulcahy (2006:329) : «Η Πολιτιστική Πολιτική υφίσταται για να δημιουργεί δημόσιες σφαίρες, οι οποίες να μην είναι εξαρτημένες από κίνητρα κέρδους, ούτε να επικυρώνονται από εμπορικές αξίες». Το κατά πόσο μπορεί να επιτευχθεί αυτό, ειδικά, στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Πολιτικής και της Αστικής

Αναβίωσης στην εποχή της ελεύθερης αγοράς και της παγκοσμιοποίησης παραμένει ένα αναπάντητο και ανοικτό ερώτημα.

Επομένως, από τη δεκαετία του 1980 η Πολιτιστική Πολιτική μεταλλάσσεται και εξελίσσεται σε οικονομική, κοινωνική και αστική πολιτική στους κυβερνητικούς κύκλους των καπιταλιστικών κρατών της Δυτικής Ευρώπης. Η Πολιτιστική Πολιτική από αυτό το σημείο αποπεριθωροποιείται και με “οπλοστάσιο”, τον πολιτισμό επιφορτίζεται με τον μετασχηματισμό της πόλης, στοχεύοντας στην επίλυση πολυδιάστατων προβλημάτων και θέτοντας τις βάσεις για την εξέλιξη και την πρόοδο της πόλης. Βέβαια, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η διασύνδεση της Πολιτιστικής Πολιτικής και της Αστικής Αναβίωσης είναι αποτέλεσμα των σημαντικών ανακατατάξεων, οι οποίες θα προκαλέσουν τριγμό στα θεμέλια των πόλεων του καπιταλιστικού κόσμου.

1.1 Η μεταφορντική εποχή και ο μετασχηματισμός του κράτους

Η δεκαετία του 1980 μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια περίοδος κοσμοϊστορικών αλλαγών (Belfiore 2004:187). Οι πετρελαϊκές κρίσεις του ΟΠΕΚ, σε συνδυασμό με τη σταδιακή μεταφορά μεγάλου μέρους της βιομηχανίας στις λεγόμενες χώρες του Τρίτου Κόσμου (McGuigan 2010:118), θα επιφέρουν χάος και αποδιοργάνωση στη βιομηχανική οργάνωση των πόλεων του καπιταλιστικού κόσμου. Η παγκόσμια βιομηχανική και ουσιαστικά οικονομική αναδιοργάνωση σηματοδοτούν τη μετάβαση από το Φορντικό³ στο Μετα-Φορντικό μοντέλο οικονομικής οργάνωσης (McGuigan 2005:230), «της εξειδίκευσης και της εξειδικευμένης (niche) αγοράς» (Murdock 2003:19).

Οι βιομηχανικές δομές των πόλεων του καπιταλιστικού κόσμου όχι μόνο έχουν παρακμάσει (Pratt 2008:109) αλλά διαφαίνεται και ότι «εξαιτίας των παγκόσμιων οικονομικών αλλαγών, η εποχή, που η αστική οικονομία βασιζόταν στη βιομηχανοποίηση έχει τελειώσει» (Heikkinen 2002:201). Στην «Εποχή της Πληροφορίας» (Castells 2000:5), οι νέες τεχνολογίες όχι μόνο εκτόπισαν τη

³ Σύμφωνα με τον O'Brien (2014:22) το Φορντικό μοντέλο, το οποίο χαρακτηρίζει το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα, βασίζεται στη μαζική παραγωγή και καταλάνωση χωρίς ιδιαίτερους φραγμούς σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Εξάλλου, κύριο χαρακτηριστικό της κρατικής μηχανής είναι η γραφειοκρατία.

βιομηχανική βάση (Miles 2000:59) των καπιταλιστικών πόλεων αλλά δημιούργησαν την ανάγκη για αναπροσαρμογή στα νέα δεδομένα. Όπως επισημαίνει ο Landry (2008:17): «...Σε αυτή τη νέα παγκόσμια δυναμική, όλες οι πόλεις, μικρές και μεγάλες, χρειάζεται να επαναβεβαιώσουν και να επαναδιαπραγματευτούν τον ρόλο και τη θέση τους σε περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο... ».

Οι καθοριστικές αυτές εξελίξεις επέφεραν μια σειρά ανακατατάξεων στις πόλεις της Δυτικής κυρίως Ευρώπης και των ΗΠΑ, εκδηλώνοντας μια «αστική κρίση» (Lovering 2007:345), προκαλώντας πολλαπλά οικονομικά, κοινωνικά και χωρικά προβλήματα. Έτσι οι πόλεις του καπιταλιστικού κόσμου καθίστανται «τα θύματα των μεταβαλλόμενων προτύπων παραγωγής» (Hannigan 2003:352). Περιγράφοντας την κατάσταση στην πόλη του Sheffield του Ηνωμένου Βασιλείου Ο Roche (1994:7) αναφέρει χαρακτηριστικά: «... Η γρήγορη μεταβολή και η μακροπρόθεσμη αλλαγή στην παραγωγή ατσαλιού στα τέλη της δεκαετίας του '70 και στις αρχές του '80 επέφεραν μια σοβαρή και μη αναστρέψιμη απώλεια θέσεων εργασίας στη βιομηχανική βάση του Sheffield...». Παρόμοια κατάσταση και στη Γλασκώβη, όπου μεταξύ του 1971 και του 1983, η απασχόληση στον βιομηχανικό τομέα συρρικνώθηκε κατά 45% (Booth and Boyle 1993:26). Η κατάσταση αυτή είναι χαρακτηριστική και αντιπροσωπευτική για ένα ευρύ γεωγραφικό χώρο των πόλεων του καπιταλιστικού κόσμου.

Η ανεργία, όπως ήταν φυσικό επακόλουθο, συνοδεύτηκε με τη μετακίνηση της εργατικής τάξης από το κέντρο της πόλης προς την περιφέρεια, υποβαθμίζοντας περαιτέρω την εικόνα της πόλης (McLeod 2002:610) και την αξία της γης (Diamond 2010:28). Επιπρόσθετα, ενισχύθηκαν οι κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η πόλωση (McCarthy 2007:1). Παράλληλα, θα παρατηρηθούν υψηλά επίπεδα βίας και εγκληματικότητας σε συνδυασμό με τη δραστηριοποίηση και ανάπτυξη συμμοριών. Τα υψηλά επίπεδα αλκοολισμού και βανδαλισμού θα επιδεινώσουν περαιτέρω την κατάσταση των αποβιομηχανοποιημένων πόλεων. Στις αρνητικές συνέπειες της αποβιομηχανοποίησης πρέπει να συμπεριληφθεί και η φυσική παρακμή των πόλεων εφόσον τεράστιες βιομηχανικές εγκαταστάσεις υπέπεσαν σε αχρηστία και εγκαταλείφθηκαν (Gomez 1998:112).

Οι νέες οικονομικές εξελίξεις, θα προκαλέσουν μια ευρεία κριτική για το κράτος, του οποίου πρωτίστως οι κοινωνικές πολιτικές θα θεωρηθούν «αποτυχημένες» (Diamond 2010:29). Το κράτος προνοίας, το οποίο αναπτύσσεται με το τέλος κυρίως του Β'

Παγκοσμίου Πολέμου, χαρακτηρίζοντας τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, τίθεται υπο αμφισβήτηση. Κατ' επέκταση, αμφισβητείται ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους στην αγορά, η οποία σταδιακά κατακλύζεται και, εν μέρει, ελέγχεται από πολυεθνικές εταιρείες. Κύριο χαρακτηριστικό η «ελευθεροποίηση των κεφαλαίων και των επενδυτικών ροών» (Chesters 2010:213). Η παγκόσμια οικονομική επανάσταση σε συνδυασμό με την διεθνοποίηση της παραγωγής (Tickell and Peck 1995:372) επέφερε ένα ουσιαστικό πλήγμα στο Κεϋνσιανό κράτος προνοίας (Jessop 1995:312).

Κάτω υπό την πίεση των νέων προκλήσεων, η ανάγκη για αναδιοργάνωση τόσο των οικονομικών όσο και των διοικητικών δομών του κράτους (Gray 2007:208) θεωρείται επιβεβλημένη. Η αποδόμηση του κράτους προνοίας (Tickell and Peck 1995:369) συνδυάστηκε με την αισθητή μείωση των κρατικών επιχορηγήσεων⁴. Οι κρίσιμες περικοπές στην κοινωνική πρόνοια (Hay 2006:19) εμπίπτουν σε ένα γενικότερο πλαίσιο, αυτό της δημοσιονομικής λιτότητας (Flew and Gunningham 2010:118). Σταδιακά, η εισαγωγή και η υιοθέτηση νέο-φιλελεύθερων πολιτικών⁵ (McCuigan 2005:236) εκδηλώνεται με μια ευρείας κλίμακας ιδιωτικοποιήσεων δημόσιων οργανισμών, καθώς δρομολογούνται οι ισχυρές συνεργασίες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα.

Η τροχιοδρόμηση των ριζικών αυτών αλλαγών (Belfiore 2004:192) εκ μέρους του κράτους συνδέεται άμεσα με την υιοθέτηση πρακτικών διαχείρισης, που εφαρμόζονται στην αγορά στο πλαίσιο της « Νέας Δημόσιας Διαχείρισης » (“New Public Management”) και το πέρασμα από την «κυβέρνηση στη διακυβέρνηση» (“government to governance”) (O’ Brien 2014:26). Παρατηρείται, δηλαδή, μια προσπάθεια για αποκέντρωση των κρατικών δομών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (Bianchini 1993:9). Η κρατική μηχανή και οι δημόσιες υπηρεσίες οργανώνονται πλέον στα πρότυπα του ιδιωτικού τομέα με κυριότερο στόχο την απάλειψη της γραφειοκρατίας και με κύριο γνώμονα «την Αποδοτικότητα, την Οικονομία και την Αποτελεσματικότητα» (O’ Brien 2014:46).

⁴ Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στο Ηνωμένο Βασίλειο επί της πρωθυπουργίας της Margaret Thatcher (Jones and Evans 2008:35).

⁵ Στον ευρωπαϊκό χώρο, την πρωτοπορία κατέχει το Ηνωμένο Βασίλειο ενώ σταδιακά ακολουθούν και τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη.

1.2 Πολιτισμικό και Οικονομικό Κεφάλαιο

Ο ρόλος της Πολιτιστικής Πολιτικής, τη δεκαετία του 1970 εστιάζεται κυρίως στον εκδημοκρατισμό του πολιτισμού και την προώθηση της αριστείας, στο πλαίσιο του κράτους προνοίας (Bianchini 1993:9). Ωστόσο, μετά τη δεκαετία του 1980, η Πολιτιστική Πολιτική θα αποτελέσει κομβικό σημείο στους σχεδιασμούς των κυβερνήσεων (Griffiths 1993:39), μέσα από μια άλλη οπτική, ως καίριο συστατικό στοιχείο της μετα-φορντικής πολιτικής ατζέντας (Wilks-Heeg and North 2004:306). Η επαναδιατύπωση της Πολιτιστικής Πολιτικής (Gray 1996:218) και η ριζοσπαστική της στροφή είναι άμεσα συνυφασμένη με την αποβιομηχανοποίηση και την παρακμή των καπιταλιστικών πόλεων, με την ευρύτερη αναδιοργάνωση του κράτους και της παγκόσμιας οικονομίας.

Ως εκ τούτου, οι κυβερνήσεις των κρατών θα δούν με ένα διαφορετικό φακό τον πολιτισμό πέρα από την αισθητική (McGuigan 2010:122). Πρόκειται για την περίφημη «εργαλειοποίηση του πολιτισμού»⁶ (Gray 2007:206). Ο προσανατολισμός της Πολιτιστικής Πολιτικής σε οικονομικά δεδομένα (Bennett 1997:71), αρχικά, δεν είναι άσχετος με τις περικοπές των κρατικών επιχορηγήσεων στο τομέα του πολιτισμού και την ανάγκη επιβίωσης (Belfiore 2004:188) και διατήρησης των πολιτιστικών δράσεων. Ωστόσο, στοχεύει και στην επίτευξη περαιτέρω οικονομικών προεκτάσεων. Παρατηρείται συγκεκριμένα μια έντονη προσπάθεια να αποδειχθεί με βάσιμα επιχειρήματα (Vuuk 2010:173) η συνεισφορά του πολιτισμού, στο πλαίσιο μιας «τεκμηριωμένης χάραξης πολιτικής» (Belfiore and Bennette 2010:122), στο ΑΕΠ των χωρών, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και της ευρύτερης οικονομικής ανάπτυξης (O' Brien 2014:42).

Έτσι, η έννοια των “Πολιτιστικών Βιομηχανιών” (Cultural Industries), αν και σε πρώιμο στάδιο είναι άμεσα συνδεδεμένη με την έντονη κριτική των εκπροσώπων της Σχολής της Φρανκφούρτης⁷, από τη δεκαετία του 1980 λαμβάνει μια θετική χροιά στο τραπέζι της Πολιτιστικής Πολιτικής των κρατών αλλά και διεθνών οργανισμών. Ιδιαίτερα τη

⁶ Είναι η περίοδος, όπου η διάκριση της υψηλής και της μαζικής κουλτούρας τείνει να ξεπεραστεί. Η διευρυμένη έννοια του πολιτισμού (Lee 2009:495) περιλαμβάνει πλέον διάφορες μορφές και δραστηριότητες, πέρα από την ελιτίστικη προσέγγιση και την προσήλωση στις υψηλές τέχνες. Το γεγονός αυτό διευκολύνει την εργαλειοποίηση του πολιτισμού σε ένα πιο διευρυμένο και ευέλικτο πλαίσιο.

⁷ Βλέπε: Adorno & Horkheimer 1979

δεκαετία του 1990 εκλαμβάνονται «ως ένα μοναδικό και αναπτυξιακό φαινόμενο για την περιφερειακή και εθνική οικονομία» (Markusen et al. 2008:26).

Η παραγωγή, η προώθηση και η πώληση των πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών (Throsby 2001:111), μέσω των Πολιτιστικών Βιομηχανιών⁸, δύναται να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο στην οικονομική αναζωογόνηση (Murdock 2003:15). Η πολιτιστική παραγωγή και κατανάλωση τίθεται στο επίκεντρο των διαφόρων σχεδιασμών, με ζητούμενο τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας⁹ και την ευρύτερη συνεισφορά στο ΑΕΠ (O' Brien 2014:42).

Ωστόσο, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα η έννοια των “Πολιτιστικών Βιομηχανιών” αντικαθίσταται στο Ηνωμένο Βασίλειο¹⁰ με την γένεση του όρου των “Δημιουργικών Βιομηχανιών” (DCMS 1998). Πρόκειται συγκεκριμένα για τις βιομηχανίες¹¹, « οι οποίες βασίζονται στην ατομική δημιουργικότητα, δεξιότητα και ταλέντο και οι οποίες έχουν τη δυνατότητα για δημιουργία πλούτου και θέσεων εργασίας μέσω της παραγωγής και εκμετάλλευσης της πνευματικής ιδιοκτησίας» (DCMS 2001:5). Οι Δημιουργικές Βιομηχανίες, από αυτό το σημείο, βρίσκονται στο επίκεντρο της πολιτικής του Ηνωμένου Βασιλείου ως συνώνυμο και κεντρικό στοιχείο της ανάπτυξης, της αναζωογόνησης και της ενίσχυσης της οικονομίας¹² (Flew and Cunningham 2010:113) .

Η εξέλιξη αυτή, το πέρασμα δηλαδή από τις Πολιτιστικές στις Δημιουργικές βιομηχανίες, μπορεί να αιτιολογηθεί και να επεξηγηθεί στη βάση διαφορετικών οπτικών¹³. Ωστόσο, ως πιο βάσιμη κρίνεται η οπτική, που υποστηρίζει τη μετάβαση ως μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της πολιτιστικής παραγωγής (Beck 2003:13) στο πλαίσιο των

⁸ Οι Πολιτιστικές Βιομηχανίες περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και πεδίων όπως «τη μουσική, τη ζωγραφική, τη συγγραφή και έκδοση βιβλίων, τη χειροτεχνία, τις βιομηχανίες των μέσων ενημέρωσης κ.α » (UNDP 2013:22).

⁹ Κατά τον Bennett (1997:71): «...οι τέχνες (θεωρούνται) όχι μόνο βιομηχανία αλλά και μεγάλος εργοδότης...».

¹⁰ Είναι η περίοδος κατά την οποία τη διακυβέρνηση της χώρας αναλαμβάνει το Νέο Εργατικό Κόμμα (New Labour) με πρωθυπουργό τον Tony Blair. Ανάμεσα στις μεταρρυθμίσεις, που προωθούνται, συγκροτείται το 1997 και το “Department of Culture, Media and Sport” (DCMS) (Oakley 2004:69), το οποίο αντικαθιστά το Υπουργείο Πολιτισμού.

¹¹ Οι Δημιουργικές Βιομηχανίες, αν και περιλαμβάνουν ότι και οι Πολιτιστικές Βιομηχανίες αναπτύσσονται σε ένα πιο διευρυμένο πλαίσιο, περιλαμβάνοντας μεταξύ άλλων, το design και την ανάπτυξη λογισμικού (DCMS 1998).

¹² Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, το 2013 οι θέσεις εργασίας στις Δημιουργικές Βιομηχανίες του Ηνωμένου Βασιλείου ανήλθαν σε 1.71 εκ (DCMS 2015:10). Επίσης, η Προστιθέμενη Αξία τους ανήλθε σε £76.9 δις, αντιπροσωπεύοντας το 5% της οικονομίας του Ηνωμένου Βασιλείου (DCMS 2015:18).

¹³ Διαφαίνεται ως μια προσπάθεια για διαχωρισμό από τις Πολιτιστικές Βιομηχανίες, οι οποίες διακατέχονται έντονα από τη μαρξιστική κριτική (Lee 2009:503).

παγκόσμιων οικονομικών και τεχνολογικών εξελίξεων. Έτσι, οι Δημιουργικές Βιομηχανίες παρουσιάζονται πλήρως εναρμονισμένες με την Εποχή της Πληροφορίας, εφόσον τα αγαθά και οι υπηρεσίες τους συμβαδίζουν με τις νέες τεχνολογίες. Κατ' επέκταση μέσα και στο πλαίσιο της «νέας οικονομίας¹⁴» (Oakley 2004:70), ερμηνεύεται ως μια προσπάθεια «διασύνδεσης της πολιτιστικής επιχειρηματικότητας με την οικονομία και κοινωνία της γνώσης και τη βιομηχανία των υπηρεσιών » (Cunningham 2002:55). Στο ίδιο επίπεδο οι Δημιουργικές Βιομηχανίες ενισχύουν τη δημιουργία και τη λειτουργία των κοινωνικών δικτύων (Potts et al. 2008:174) μέσω της παραγωγής και της κατανάλωσης, ενώ κατέχουν ρόλο-κλειδί στην αναγέννηση των μετα-βιομηχανικών οικονομιών (Hesmondhalgh and Pratt 2005:4).

Έτσι, οι Δημιουργικές Βιομηχανίες δεν αντικαθιστούν απλά την άμορφη έννοια (Pratt 2008:113) των Πολιτιστικών Βιομηχανιών, αλλά παράλληλα, συσχετίζονται με την έννοια της «δημιουργικότητας» (Landry 2008:29). Σε αυτό το πλαίσιο, ο πολιτισμός και η δημιουργικότητα αλληλοσυνδέονται παραπέμποντας στην καινοτομία και την ανανέωση (Pratt 2011:125), στη δυνατότητα παραγωγής νέων ιδεών και καινοτόμων προϊόντων (Montgomery 2003:298). Επομένως, στη «Δημιουργική Εποχή», όπου, «τα νέα συστήματα είναι βασισμένα στη γνώση, την πνευματική εργασία και την ανθρώπινη διάσταση» (Florida 2003:16), ο πολιτισμός και η δημιουργικότητα διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο.

1.3 Η μεγάλη στροφή της Πολιτιστικής Πολιτικής: Ο πολιτισμός ως καταλύτης της Αστικής Αναβίωσης

Η ριζοσπαστική στροφή της Πολιτιστικής Πολιτικής δεν αφορά μόνο την ένταξη του πολιτισμού στη σφαίρα της οικονομίας αλλά συνδέεται και με ένα άλλο μεγάλο κεφάλαιο, αυτό της Αστικής Αναβίωσης. Όπως παρατηρεί ο Griffiths (1993:39): «...Συνδυάζονται διάφοροι παράγοντες στην ενθάρρυνση των αρχών των πόλεων να πειραματιστούν με την Πολιτιστική Πολιτική, ως βασικό στοιχείο των στρατηγικών αναβίωσης...». Η λέξη-κλειδί, ωστόσο, είναι η αποβιομηχανοποίηση και η ανάγκη

¹⁴ Για τους Power and Scott (2004:3): «...Αυτή η νέα οικονομία αντιπροσωπεύεται κυρίως από τομείς όπως η κατασκευή υψηλής τεχνολογίας, νεο-βιοτεχνικών, καταναλωτικών προϊόντων και διάφορων υπηρεσιών, τα οποία έχουν την τάση να λαμβάνουν οργανωτικό σχήμα ως πολύπλοκα δίκτυα προστιθέμενης αξίας...».

αναδιοργάνωσης των πόλεων του καπιταλιστικού κόσμου ώστε να προσπελαστούν τα ποικιλόμορφα προβλήματα, που προκλήθηκαν. Επιπλέον, να προσαρμοστούν οι πόλεις στα νέα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα.

Η έννοια της “Αστικής Αναβίωσης”¹⁵ (Urban Regeneration) αναφέρεται, κυρίως, στον «μετασχηματισμό ενός τόπου, ο οποίος εμφανίζει συμπτώματα φυσικής, κοινωνικής και/ή οικονομικής παρακμής » (Evans and Shaw 2004:4). Ως έννοια, αν και ξεκινά να αναπτύσσεται και να διαμορφώνεται στις Η.Π.Α¹⁶ (Jonas and McCarthy 2010:37) τη δεκαετία του 1970, οι πρακτικές της Αστικής Αναβίωσης εξαπλώνονται και υιοθετούνται με γοργούς ρυθμούς από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης, ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του 1980. Είναι η περίοδος, όπου «οι τέχνες διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην αστική πολιτική» (Basset 1993:1775), σε ένα ευρύ αστικό γεωγραφικό πλαίσιο (Lee 2009:495).

Η χρήση του πολιτισμού ως καταλύτη (Garcia 2004a:318) ή πυλώνα (Gainza 2016:1) της Αστικής Αναβίωσης, στο πλαίσιο της αστικής αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό (Culture-led regeneration¹⁷), στοχεύει ακριβώς στον μετασχηματισμό της πόλης, της αποβιομηχανοποιημένης πόλης (McCarthy 2007:7), η οποία εξαιτίας των νέων δεδομένων παρουσιάζει παρακμή σε όλα τα επίπεδα. Ερμηνεύεται, εξάλλου, ως μια προσπάθεια εναρμονισμού στα νέα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα (Biachini 1993:6).

Ο πολιτισμός θα αποτελέσει κομβικό σημείο (Miles and Paddison 2005:834) στην αντικατάσταση των παραδοσιακών βιομηχανιών της πόλης και τη δραστηριοποίηση των Πολιτιστικών¹⁸ Βιομηχανιών, ως μια προσπάθεια αναπροσαρμογής και επανάκαμψης της μετα-βιομηχανικής οικονομίας (Hesmondhalgh and Pratt 2005:4). Άλλωστε, η φύση των συγκεκριμένων βιομηχανιών είναι λιγότερο επιβλαβής τόσο για το περιβάλλον, όσο και για την πόλη γενικότερα (Griffiths 1993:40).

¹⁵ Γενικότερα, υπάρχει ένα εύρος ορισμών σχετικά με την έννοια της “Αστικής Αναβίωσης” (Tallon 2013:4). Για παράδειγμα, ο Vickery(2007:13) ερμηνεύει την Αστική Αναβίωση: «..ως τον αστικό μετασχηματισμό μέσω του επανασχεδιασμού, της επανοικοδόμησης και της ανακατανομής του αστικού χώρου...».

¹⁶ Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται το παράδειγμα της Βαλτιμόρης και της Βοστώνης. Βλέπε: Ducet 2007:5.

¹⁷ Οι Evans και Show (2004:5) διακρίνουν 3 τύπους, που αφορούν τη σχέση του πολιτισμού και της αναβίωσης. Η Αστική Αναβίωση με αιχμή τον πολιτισμό παραπέμπει ακριβώς στη χρήση του πολιτισμού ως οδηγού στους σχεδιασμούς της Αστικής Αναβίωσης.

¹⁸ Στην παρούσα πτυχιακή εργασία θα προτιμηθεί ο όρος “Πολιτιστικές Βιομηχανίες”, ο οποίος είναι πιο αντιπροσωπευτικός για τον συγκεκριμένο τύπο Αστικής Αναβίωσης.

Η παροχή πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών κάνουν την πόλη ελκυστική και ανταγωνιστική. Κατ' επέκταση, ο προσανατολισμός σε μια οικονομία υπηρεσιών (Garcia 2004a:312) συνεπάγεται την προσέλκυση επισκεπτών/τουριστών με άμεσο συνεπακόλουθο την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας αλλά και προσέλκυση ευρύτερων επενδύσεων (Hall and Robertson 2001:7) στον αστικό ιστό. Επιπλέον, μέσα από μια νέο-φιλελεύθερη¹⁹ οπτική γωνία, «η νέα πολιτιστική οικονομία» (McKenzie and Hutton 2015:8) τροφοδοτεί τη μετα-βιομηχανική πόλη με τα απαραίτητα εφόδια και εχέγγυα, ώστε να αναζωογονηθεί και να καταστεί ο ιδανικός χώρος για διαμονή, εργασία και αναψυχή της «δημιουργικής τάξης²⁰» σε μια βιώσιμη βάση (Throsby 2010:131). Δίνεται έτσι η ευκαιρία στην πόλη να αναδειχθεί σε μια πόλη παγκόσμιας ακτινοβολίας (Swyngendouw et al. 2002:545) αλλά και «σημαντικού παίκτη της παγκόσμιας αγοράς» (Pratt 2008:110).

Η προσφορά του πολιτισμού στην Αστική Αναβίωση με αιχμή τον πολιτισμό δεν περιορίζεται σε καθαρά οικονομικούς στόχους αλλά περιλαμβάνει ευρύτερες κοινωνικές προεκτάσεις που στοχεύουν στην κοινωνική συνοχή (McCarthy 2006:398), στον «εκδημοκρατισμό του πολιτισμού και την πολιτιστική δημοκρατία» (Bailey et al. 2004:61). Ο εξωραϊσμός και η αναζωογόνηση των δημόσιων χώρων (Garcia 2004a:316) συχνά με το στίγμα και τη φαντασία των καλλιτεχνών, ενεργοποιεί το αίσθημα υπερηφάνειας των πολιτών για την πόλη τους. Άλλωστε, μέσα από μια άλλη οπτική, η δραστηριοποίηση των Πολιτιστικών Βιομηχανιών στον αστικό πυρήνα συμβάλλει και στην ευρύτερη συμμετοχή των πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα (Throsby 2010:39),

¹⁹ Γενικότερα, η υιοθέτηση νέο-φιλελεύθερων πολιτικών θα επηρεάσει ευρύτερα την Πολιτιστική Πολιτική. Η διασύνδεση του πολιτισμού με την έννοια της δημιουργικότητας (Landry 2008:29) και την επιχειρηματικότητα θα συνδυαστούν με τη διατύπωση μιας νέο-φιλελεύθερης, «Νέας Αστικής Πολιτικής» (Swyngedouw et al. 2002:542). Στο λεξιλόγιο της κρατικής αντζέντας θα προστεθεί η έννοια του «Πολιτιστικού Σχεδιασμού» (Cultural Planning) ως «η ομπρέλα κάτω από την οποία δημιουργικοί, οικονομικοί, αστικοί και κοινωνικοί στόχοι συνδυάζονται ταυτόχρονα» (Stevenson 2004:128). Έτσι, «η έννοια της αναβίωσης συσχετίζεται με οποιαδήποτε μορφή ανάπτυξης λαμβάνει χώρα στις πόλεις» (Tallon 2013:4).

²⁰ Η έννοια της «δημιουργικής τάξης» αναπτύσσεται από τον Florida (2002). Σύμφωνα με τη θεωρία του Florida (2003:8): «...Ο υπερ-δημιουργικός πυρήνας αυτής της νέας τάξης περιλαμβάνει επιστήμονες και μηχανικούς, καθηγητές Πανεπιστημίου, ποιητές και πεζογράφους, καλλιτέχνες και διασκεδαστές, ηθοποιούς, σχεδιαστές και αρχιτέκτονες, καθώς και την «ηγεσία της σκέψης» της σύγχρονης κοινωνίας... περιλαμβάνει επίσης δημιουργικούς επαγγελματίες, που εργάζονται σε ένα ευρύ φάσμα επαγγελμάτων της γνώσης, σε τομείς υψηλής τεχνολογίας, χρηματοπιστωτικές και νομικής φύσεως υπηρεσίες, τον τομέα της υγείας και της διοίκησης επιχειρήσεων...». Όπως επισημαίνουν οι Miles και Paddison (2005:835) για τη θεωρία του Florida: «...είχε ως αποτέλεσμα να εξάψει τη φαντασία στη χάραξη πολιτικών...».

συμβάλλοντας, αφενός, στην οικονομική επιβίωση των πολιτιστικών οργανισμών, αφετέρου στην ανάπτυξη μιας καλύτερης κοινωνίας.

Κεφάλαιο 2

Μοντέλα Αστικής Αναβίωσης Με Αιχμή Τον Πολιτισμό

Η Αστική Αναβίωση με αιχμή τον πολιτισμό μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε τρία βασικά μοντέλα: το μοντέλο των Πολιτιστικών Περιοχών και Πολιτιστικών Συστάδων (Mommias 2004) , το μοντέλο των εμβληματικών πολιτιστικών έργων (Garcia 2004b) και το μοντέλο των μεγάλων διοργανώσεων (Vickery 2007). Βέβαια, και οι τρεις κατηγορίες μπορούν να αναπτύσσονται παράλληλα εντός της πόλεως, ενισχύοντας την προσπάθεια αναζωογόνησης και μετασχηματισμού της. Η ανάπτυξη τους βασίζεται σε υπέρογκα ποσά, γεγονός, που διευκολύνει την εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα (Doucet 2007:5), ως επενδυτή και ως χρηματοδότη. Το γεγονός αυτό δεν είναι άσχετο με τον μετασχηματισμό του κράτους μέσω της υιοθέτησης νεο-φιλελεύθερων πολιτικών και της προώθησης της συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα.

Επιπρόσθετα, τα συγκεκριμένα μοντέλα πλαισιώνονται συχνά με στρατηγικές “city marketing²¹” και “city branding” . Όπως επισημαίνει ο Καραχάλης (2016) για τις συγκεκριμένες στρατηγικές: «...Είναι η δημιουργία και χρήση επικοινωνιακών εργαλείων, προκειμένου μια πόλη...να βελτιώσει την εικόνα της και την φήμη της, να προσελκύσει επενδύσεις ή νέους κατοίκους...». Παράλληλα, στο ίδιο επίπεδο, γίνεται προσπάθεια “απεγκλωβισμού” της πόλης από την αρνητική εικόνα, που έχει σχηματιστεί, μέσω της ανάδειξης μιας νέας και ωραιοποιημένης εικόνας.

²¹ Η στρατηγική του city marketing αφορά κυρίως «την κατασκευή, επικοινωνία και διαχείριση της εικόνας της πόλης» (Kavaratzis and Ashworth 2005:507) ενώ η στρατηγική του city branding στοχεύει περισσότερο «στην ανάπτυξη σχέσεων με την πόλη: σχέσεις, οι οποίες είναι συναισθηματικές, πνευματικές και ψυχολογικές» (Kavaratzis 2007:704).

Ωστόσο, ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα σε σχέση με τα μοντέλα της Αστικής Αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό είναι η υιοθέτηση αυτούσιων πολιτικών από παραδείγματα άλλων πόλεων, προσδοκώντας σε ανάλογα αποτελέσματα. Κατά τον McCarthy (2005:287) παρατηρείται: «...μεταφορά των πολιτικών, ως “καλές πρακτικές”, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι δυνατότητες και περιστάσεις της περιοχής». Ανάμεσα στα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα, είναι το “Guggenheim Museum”, στο Bilbao, όπου διάφορες πόλεις προέβηκαν σε ανάλογες ενέργειες προσδοκώντας σε ανάλογο αποτέλεσμα (Gonzalez 2011:1392).

Επιπρόσθετα, τίθενται και διάφορα «στρατηγικά διλήμματα» (Griffiths 1995:253), τα οποία σχετίζονται με τον προσανατολισμό των συγκεκριμένων μοντέλων, κυρίως του μοντέλου των Πολιτιστικών Περιοχών και Πολιτιστικών Συστάδων. Το κυριότερο αφορά τη σχέση πολιτιστικής παραγωγής και πολιτιστικής κατανάλωσης. Προς ποια κατεύθυνση δηλαδή θα αναπτυχθούν τα συγκεκριμένα μοντέλα. Αν δηλαδή αποσκοπούν καθαρά στην παραγωγή πολιτιστικών αγαθών ή αποκλειστικά στην κατανάλωση τους μέσω της ανάπτυξης πολιτιστικών διευκολύνσεων και ευρύτερων μορφών ψυχαγωγίας. Σε αρκετές βέβαια περιπτώσεις παρατηρείται συνδυασμός της πολιτιστικής παραγωγής και της πολιτιστικής κατανάλωσης²². Επίσης, ανάμεσα στα σημαντικά διλήμματα συγκαταλέγεται και στο πού αποσκοπεί η ανάπτυξη τους; Απευθύνονται δηλαδή στην τοπική κοινωνία και την επίτευξη κοινωνικών και πολιτιστικών στόχων ή καθαρά στην προσέλκυση επενδύσεων; (Griffiths 1995:253).

Το παραπάνω πλαίσιο είναι σημαντικό και σχετίζεται με τις κριτικές, που αφορούν τα μοντέλα Αστικής Αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό, και τον προσανατολισμό τους ως επί το πλείστον σε καταναλωτικά πρότυπα. Η προσήλωση όμως σε καταναλωτικά πρότυπα, στο πλαίσιο της «αναψυχής και των υπηρεσιών» (Vickery 2007:23) οδηγεί στην ανάπτυξη μοντέλων, τα οποία πολύ συχνά παρουσιάζονται απομακρυσμένα από τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας και τα οποία απευθύνονται κυρίως στους επενδυτές και τους επισκέπτες (Garcia 2004a:114). Παράλληλα, είναι ορατός ο κίνδυνος υποβάθμισης των μορφών τέχνης, οι οποίες δεν θεωρούνται ιδιαίτερα εμπορικές και επομένως επικερδείς. Έτσι, ο προσανατολισμός των συγκεκριμένων μοντέλων σε καταναλωτικά πρότυπα συνδέεται κυρίως με την επίτευξη οικονομικών στόχων και προεκτάσεων.

²² Περισσότερες πληροφορίες για του όρους “πολιτιστική παραγωγή” και “πολιτιστική κατανάλωση” βλέπε: Throsby 1994 και Craik 2007.

2.1 Πολιτιστικές Περιοχές και Πολιτιστικές Συστάδες

Οι Πολιτιστικές Περιοχές (Cultural Quarters) και οι Πολιτιστικές Συστάδες²³ (Cultural Clusters) σχετίζονται άμεσα με την ανάπτυξη των Πολιτιστικών Βιομηχανιών. Η δραστηριοποίηση τους εντός της πόλης λειτουργεί ως ένας εναλλακτικός πυρήνας Αστικής Αναβίωσης (Mommaas 2004:508), ο οποίος, αφενός, αντικαθιστά τις παραδοσιακές βιομηχανίες εγκαινιάζοντας μια νέα μορφή αστικής επιχειρηματικότητας, αφετέρου, προσφέρει τη δυνατότητα αναδιοργάνωσης της αστικής οικονομίας (Mommaas 2009:50).

Η Πολιτιστική Περιοχή, η οποία ερμηνεύεται ως «μια καθορισμένη χωρικά περιοχή, στην οποία παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση πολιτιστικών υποδομών» (McCarthy 2006:398), είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη πρακτική στα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Η συγκεκριμένη πρακτική προσανατολίζεται, κυρίως, στην ανάπτυξη μιας πολυ-χρηστικής περιοχής βασισμένης στην πολιτιστική κατανάλωση και την ψυχαγωγία και τις ευρύτερες επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου (Mommaas 2009:48).

Στο συγκεκριμένο πλαίσιο εντάσσεται το “Temple Bar” στο Δουβλίνο (Montgomery 1995:138). Στο “Temple Bar”, η ανάπτυξη των 12 πολιτιστικών κέντρων συνοδεύτηκε με εξωραϊσμό της περιοχής, προώθηση διαφόρων επιχειρήσεων, μεταξύ των οποίων εστιατόρια, καφετέριες και μπαρ ως μια προσπάθεια ανάπτυξης και της βραδυκής οικονομίας (Montgomery 2004:8). Στο ίδιο πλαίσιο αναπτύσσεται επίσης και το “Northern Quarter” στο Μάντσεστερ (Lee 2009:501). Η ανάπτυξη της συγκεκριμένης Πολιτιστικής Περιοχής εμπίπτει σε μια γενικότερη προσπάθεια αναζωογόνησης του κέντρου της πόλης, τονώνοντας την τοπική οικονομία μέσω της προσέλκυσης επισκεπτών (Allen 2007:681). Κατ’ επέκταση, στην περίπτωση του “Northern Quarter” δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην «ανάπτυξη μιας ελκυστικής πολύ-χρηστικής εμπορικής περιοχής» (Manchester City Council 2003:2) , η οποία περιλαμβάνει αλυσίδες καταστημάτων, μπαρ και εστιατορίων σε συνδυασμό με την παροχή πολιτιστικών διευκολύνσεων.

²³ Παράλληλα, αναπτύσσονται και οι έννοιες των «Δημιουργικών Περιοχών» και «Δημιουργικών Συστάδων» (Creative Industries Quarter και Creative Clusters), οι οποίες ωστόσο αναπτύσσονται σε ένα διαφοροποιημένο πλαίσιο, π.χ όσον αφορά την αλυσίδα παραγωγής και την οργάνωση. Περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε: Evans 2009. Λόγω της φύσεως της πτυχιακής εργασίας, όπως και στην περίπτωση των Δημιουργικών Βιομηχανιών, η αναφορά θα περιοριστεί στις Πολιτιστικές Περιοχές και Συστάδες.

Από μια άποψη η Πολιτιστική περιοχή, αποτελεί τον πρόδρομο των πολιτιστικών συστάδων (Hesmondhalgh and Pratt 2005:4). Η έννοια της συστάδας, αν και παραπέμπει στην ευρύτερη οργάνωση της οικονομίας (Throsby 2010:137), μεταφέρεται και στην οργάνωση της οικονομίας του πολιτισμού. Πρόκειται, δηλαδή, για τη συστάδα μικρών πολιτιστικών επιχειρήσεων, οι οποίες συνεργάζονται προκειμένου να μειωθεί το κόστος παραγωγής, να καταστούν ανταγωνιστικές και καινοτόμες. Από μια άλλη οπτική, η οργάνωση σε συστάδες διευκολύνει και τη διοχέτευση των πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών στην αγορά (Power and Scott 2004:4).

Οι Πολιτιστικές Συστάδες χαρακτηρίζονται από πολυμορφία (Wood and Dovey 2015:56) ως προς την οργάνωση, τη λειτουργία και τη χρηματοδότηση (Mommias 2004:514). Μια από τις σημαντικότερες διαφοροποιήσεις αποτελεί ο προσανατολισμός τους και η σχέση τους με την αγορά. Μπορούν δηλαδή να αναπτύσσονται στη βάση της πολιτιστικής παραγωγής ή στη βάση της πολιτιστικής κατανάλωσης ή σε συνδυασμό (Charpain and Comunian 2010:724). Ως συνδυασμός πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης μπορεί να χαρακτηριστεί το “Jewellery Quarter” (Jayne 2005:550) στο Birmingham. Εκτός από τα εργαστήρια παραγωγής, αναπτύχθηκαν και καταστήματα πώλησης κοσμημάτων αλλά και το “Museum of Jewellery Quarter”.

Η περίπτωση του “Merchant City” στη Γλασκώβη εμπίπτει στην προσπάθεια για οργάνωση σε συστάδα με στόχο την πολιτιστική παραγωγή. Συγκεκριμένα, 11 οπτικοακουστικοί οργανισμοί μετεστεγάστηκαν σε δυο κτήρια του Συμβουλίου της πόλης προκειμένου να στηρίξουν τους ντόπιους καλλιτέχνες αλλά και για εκπαιδευτικούς σκοπούς (McCarthy 2006:401). Ανάλογο παράδειγμα αλλά σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα, αποτελεί το “Cultural Industries Quarter” στο Sheffield (Montgomery 2007:604), όπου αναπτύσσεται ποικιλομορφία και εύρος πολιτιστικών συστάδων, που περιστρέφονται γύρω από τη μουσική, τον χώρο των μμε, τη χειροτεχνία, τις εκδόσεις κ.α. Αντιθέτως, στο “MuseumsQuartier” στη Βιέννη, οι 20 καλλιτεχνικοί οργανισμοί, που αναπτύχθηκαν σε κοντινό σημείο από το “Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης” και το “Μουσείο Φυσικής Ιστορίας”, δημιούργησαν ένα «Εμπορικό Κέντρο του Πολιτισμού» (Evans 2003:427). Έτσι στην περίπτωση του “MuseumsQuartier”, η ανάπτυξη της πολιτιστικής συστάδας προσανατολίζεται κυρίως στην πολιτιστική κατανάλωση.

Εξίσου σημαντική πτυχή της δραστηριοποίησης των Πολιτιστικών Συστάδων είναι η συνεισφορά τους στο φυσικό περιβάλλον της πόλης μέσω της επαναχρησιμοποίησης

εγκαταλελειμμένων κτηρίων (Mommaas 2004:522). Πρόκειται συνήθως για βιομηχανικά κτήρια, τα οποία υπέπεσαν σε αχρηστία και αποκτούν νέα χρήση και νόημα με τη μετεστεύγηση των Πολιτιστικών Συστάδων. Σε αυτό το πλαίσιο, εντάσσεται, για παράδειγμα, η μετεγκατάσταση του “Universal Music Group” και του “MTV Central Europe” σε παλιές αποθήκες στη περιοχή Kreuzberg του Βερολίνου (Bader and Bialluch 2009:96), δημιουργώντας μια μουσική πολιτιστική συστάδα²⁴.

Η ανάπτυξη των Πολιτιστικών Περιοχών και των Πολιτιστικών Συστάδων αποτελεί συχνά μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου και στρατηγικής (Evans 2009:1012) της αστικής ατζέντας. Αρκετές όμως φορές, ο μετασηματισμός της περιοχής ξεκινά από τους ίδιους τους καλλιτέχνες και τις μικρές πολιτιστικές επιχειρήσεις. Όπως, στο Soho του Λος Άντζελες (Zukin and Braslow 2011:132) και τη συνοικία του San Francisco στο Μπιλπάο (Gainza 2016:7) οι διάφοροι καλλιτέχνες²⁵, οι «Bohemia²⁶» (Florida 2002b:59), καταφεύγουν σε παρακμιακές περιοχές της πόλης αναζητώντας χαμηλά ενοίκια ή και την απομόνωση, μακριά από εμπορικές περιοχές (Zukin 2008:729). Αυτή η εναλλακτική πολιτιστική δραστηριοποίηση στις παρακμιακές περιοχές κεντρίζει το ενδιαφέρον του κεφαλαίου και των αρχών της πόλης, θέτοντας την περιοχή στους ευρύτερους σχεδιασμούς.

2.2 Εμβληματικά πολιτιστικά έργα

Τα εμβληματικά²⁷ πολιτιστικά έργα αποτελούν μια από τις χαρακτηριστικότερες πρακτικές Αστικής Αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό. Σχεδιασμένα κυρίως από πρωτοκλασσάτους αρχιτέκτονες (Evans 2003:429) και με ένα σύγχρονο, μοντέρνο και

²⁴ Βέβαια, η κίνηση αυτή όπως επισημαίνουν ο Bader and Bialluch 2009:96 αποσκοπούσε περισσότερο «στην ανάδειξη του Βερολίνου ως παγκόσμιας μουσικής πόλης», παρά σε περιβαλλοντικά/χωροταξικά κίνητρα.

²⁵ Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται το “Northern Quarter” στο Manchester και το “Temple Bar” στο Δουβλίνο.

²⁶ Στη κατηγορία των “Bohemia” περιλαμβάνονται διάφοροι «καλλιτέχνες, χειροτέχνες, σχεδιαστές, ομοφυλόφιλοι και λεσβίες» (Gainza 2016:7). Όπως επισημαίνει ο Florida (2002b:67): «...Η παρουσία των bohemia σε μια περιοχή υποβοηθά τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος, που ελκύει άλλους ταλαντούχους ή άτομα υψηλού ανθρώπινου κεφαλαίου...».

²⁷ Αυτού του επιπέδου έργα συχνά αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως έργα- “ναυαρχίδα” (flagship projects), “έργα γοήτρου” (prestige projects) ή και πιο απλά “μεγάλα έργα” (grand travaux).

πρωτότυπο αρχιτεκτονικό σχεδιασμό²⁸, τα εμβληματικά πολιτιστικά έργα αναπτύσσονται στο επίκεντρο του μετασχηματισμού της πόλης «ως το όχημα του οχήματος της Αστικής Αναβίωσης» (Loftman and Nevin 1995:299). Παράλληλα, αν και η ανοικοδόμηση τους συνεπάγεται με υπέρογκα ποσά, δεν φαίνεται να αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για τις πόλεις, εφόσον τα έργα αυτού του τύπου αντανακλούν μια ευρύτερη συμβολική σημασία (Orueta and Fainstein 2009:760).

Συγκεκριμένα, η ανοικοδόμηση τους αποπνέει τον αέρα του εκσυγχρονισμού και της αλλαγής (Doucet 2007:6), λειτουργώντας ως «μεγάλη διαφημιστική πινακίδα για την περιοχή» (Smyth 1994:21). Κατ' επέκταση, η ανοικοδόμηση εμβληματικών πολιτιστικών έργων δίνει τη δυνατότητα στη πόλη να αναδειχθεί «ως ένας εξαιρετικός χώρος για την τέχνη και τον πολιτισμό²⁹», όπως και στη περίπτωση του Παρισιού με τον πολιτιστικό πολυχώρο “Fondation Luis Vuitton”. Έτσι, η πόλη καθίσταται πόλος έλξης επενδυτών και επισκεπτών, ενώ αναβαθμίζεται παράλληλα και η αξία της γής (Loftman and Nevin 1995:303).

Αν και το μουσείο “Centre Pompidou” στο Παρίσι (Grodach 2008a) συγκαταλέγεται σε αυτή τη κατηγορία της «νέας γενιάς μουσείων και πολιτιστικών κέντρων³⁰», το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί το “Guggenheim Museum³¹” στο Μπιλμπάο. Ως μέρος ενός ευρύτερου αστικού μετασχηματισμού της πόλης, το “Guggenheim Museum” αποτέλεσε το σήμα κατατεθέν στην κατηγορία των εμβληματικών πολιτιστικών έργων.

Εξαιτίας και του μουσείου, το Μπιλμπάο κατόρθωσε να καταστεί «ένα διεθνές κέντρο για τις επιχειρήσεις και τις οικονομικές επενδύσεις» (Ceballos 2004:184), ενώ η

²⁸ Όπως υποστηρίζει ο Evans (2003:426, 429) ο μοντέρνος σχεδιασμός των σύγχρονων μουσείων αλλά και η ανάπτυξη εντός τους χώρων αναψυχής, όπως εστιατόρια και καφετέριες, αποσκοπεί στον επαναπροσδιορισμό της σχέσης των μουσείων με την κοινωνία. Ως μια προσπάθεια δηλαδή, να ξεπεραστεί η εικόνα του παρελθόντος ότι το μουσείο απευθύνεται αποκλειστικά στις κοινωνικές ελίτ.

²⁹ Όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα του “Fondation Luis Vuitton”. Περισσότερες πληροφορίες βλέπε: (<http://www.fondationlouisvuitton.fr/content/flvinternet/en/l-edifice.html>) (27/03/2016).

³⁰ Όπως αναγράφεται στην επίσημη ιστοσελίδα του μουσείου. Περισσότερες πληροφορίες βλέπε:(<https://www.centrepompidou.fr/en/The-Centre-Pompidou/The-Building>) (27/03/2016).

³¹ Η κατασκευή του μουσείου εντάσσεται σε ένα ευρύτερο αστικό σχέδιο, το “Metropolitan Bilbao”, όπου επιδιώκεται η αναδιοργάνωση της αποβιομηχανοποιημένης πόλης. Έργο του διάσημου αρχιτέκτονα Frank Gehry, το μουσείο αναπτύσσεται ως μέρος της αλυσίδας μουσείων του Ιδρύματος Guggenheim της Νέας Υόρκης. Το “Guggenheim Museum Bilbao” άνοιξε τις πύλες του το 1997 φιλοξενώντας μόνιμες και περιοδικές εκθέσεις σύγχρονης τέχνης. Περισσότερες πληροφορίες βλέπε: (<https://www.guggenheim.org/about-us>)(04/06/2016).

προσέλκυση τουριστών σημείωσε ραγδαία αύξηση³². Όπως προσθέτει η Gomez (1998:113): «...Η νέα εικόνα του Μπιλπάο θεωρείται κρίσιμη ...στην προσέλκυση υπηρεσιών, ειδικότερα του τραπεζικού τομέα, της υψηλής τεχνολογίας και του εξειδικευμένου εμπορίου...».

Η περίπτωση βέβαια του “Guggenheim” παρουσιάζει ενδιαφέρον και μέσα από μια άλλη οπτική. Το « Guggenheim Effect »³³, το οποίο εκλήφθηκε ως επιτυχημένο πρότυπο, οδήγησε διάφορες πόλεις σε όλο τον κόσμο να επενδύσουν σε ανάλογα εμβληματικά μουσεία ή πολιτιστικά κέντρα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η “Tate Modern” στο Λονδίνο και το “Millennium Galleries” στο Sheffield (Middleton and Freestone 2008:4) ενώ στο ίδιο πνεύμα θα αναπτυχθεί η αίθουσα συναυλιών “Sage Gateshead” και το “Baltic Museum of Contemporary Art” στη πόλη Newcastle (Ceballos 2004:185).

Βέβαια, όπως παρατηρεί ο Grodach (2008b:495), η ανάπτυξη των εμβληματικών πολιτιστικών κτηρίων μπορεί να είναι και καταλυτική στην προσέλκυση και δραστηριοποίηση καλλιτεχνών στη γύρω περιοχή, όπως παρατηρήθηκε στο Liverpool με την “Tate Gallery”. Κατά αυτό τον τρόπο, το εμβληματικό πολιτιστικό έργο μπορεί να αποτελέσει και την απαρχή για την ανάπτυξη Πολιτιστικής Περιοχής ή Πολιτιστικής Συστάδας.

Υπάρχουν όμως και οι περιπτώσεις, όπου η ανάπτυξη των συγκεκριμένων έργων αποσκοπεί σε καθαρά πολιτιστικούς σκοπούς και κοινωνικές προεκτάσεις. Με αυτή την προοπτική ανοικοδομήθηκε το “Opera House” στο Όσλο. «Ως ένα εμβληματικό έργο της όπερας και του πολιτισμού, που να αντανακλά την ταυτότητα των πολιτών της χώρας» (Smith and Von Krogh Strand 2010:14). Επομένως, η περίπτωση του Όσλο διαφοροποιείται ουσιαστικά από τα παραπάνω παραδείγματα, εφόσον στοχεύει πρωτίστως στην ανάδειξη του εμβληματικού πολιτιστικού έργου σε έργο δημόσιας αξίας, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην κοινωνική συνοχή μέσω της ευρύτερης προσφοράς του πολιτισμού και γενικότερα στην κοινωνική πρόοδο. Κατά αυτόν τον

³² Από τον Οκτώβριο του 1997 μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2004, οι επισκέψεις στο μουσείο ανήλθαν σε 7εκ ενώ η τουριστική προσέλευση γενικότερα παρουσίασε αύξηση κατά 6% ετησίως (Plaza 2006:454).

³³ Αναφέρουν συγκεκριμένα ο Middleton και Freestone (2008:4): «...Ένας αριθμός από Ευρωπαϊκές πόλεις έχουν προσπαθήσει να επιτύχουν τη δική τους εκδοχή από το «Guggenheim Effect», τοποθετώντας συχνά ένα εμβληματικό καλλιτεχνικό ή πολιτιστικό έργο στο επίκεντρο της αναβίωσης τους...».

τρόπο, οι οικονομικές προεκτάσεις δεν αποτελούν το επίκεντρο αλλά τίθενται σε δεύτερη μοίρα.

2.3 Μεγάλες διοργανώσεις

Η προσήλωση των πόλεων στην οργάνωση και τη διεξαγωγή μεγάλων διοργανώσεων (Vickery 2007:19) αποτελεί ένα σύγχρονο και πολυδιάστατο φαινόμενο (Roche 1994:2). Σε μια προσπάθεια ορισμού της έννοιας των “μεγάλων διοργανώσεων” (mega events) ο Muller (2015:638) επισημαίνει ότι χαρακτηρίζονται: «από καθορισμένη διάρκεια, μεγάλο αριθμό επισκεπτών, μεγάλο κόστος και μεγάλες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον της πόλης και τον πληθυσμό». Κατ’ επέκταση, τα μεγάλα γεγονότα μπορούν να επιδράσουν καταλυτικά στην Αστική Αναβίωση με αιχμή τον πολιτισμό (Garcia 2004b:103), μετασχηματίζοντας προβληματικές περιοχές (Waitt 2008:518).

Οι μεγάλες διοργανώσεις δεν περιορίζονται στα μεγάλης κλίμακας πολιτιστικά φεστιβάλ, όπως για παράδειγμα τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης ή το “Edinburgh Fringe Festival”, αλλά περιλαμβάνουν και μεγάλης κλίμακας αθλητικά γεγονότα (π.χ Ολυμπιακοί Αγώνες, Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου) (Roche 2000:143). Εξάλλου, ο στρατηγικός τους σχεδιασμός³⁴ περιλαμβάνει ευρείας κλίμακας αναπτυξιακά έργα στην πόλη υποδοχής ενώ ουσιαστικός είναι και ο ρόλος των μέσων μαζικής επικοινωνίας (Van Aalst and Van Melik 2012:196). Συγκεκριμένα, η προβολή της ανανεωμένης εικόνας της πόλης (Deffner and Labrianidis 2005:257) συμβάλλει στην προσέλκυση επισκεπτών, τόσο κατά τη διάρκεια, όσο και με το πέρασ των γεγονότων. Μέσα από αυτή την οπτική, η πόλη καθίσταται και αναδεικνύεται σε τουριστικό αξιοθέατο.

Στο παραπάνω πλαίσιο εντάσσεται το παράδειγμα του Sheffield και εντονότερα το παράδειγμα της Βαρκελώνης. Η διεξαγωγή των “Παγκόσμιων Φοιτητικών Αγώνων” (World Student Games) στο Sheffield, έδωσε την ευκαιρία να ανανεωθεί η εικόνα της πόλης, «από μια πόλη του χάλυβα σε μια αθλητική πόλη» (Loftman and Nevin 1996:1009), γεγονός, που συνδυάστηκε με την ανάπτυξη σημαντικών αθλητικών

³⁴ Σύμφωνα με τους Deffner και Lambrianidis (2005:256): «...Ο στρατηγικός σχεδιασμός των μεγάλων γεγονότων βασίζεται στην εμπλοκή κρίσιμων και διασυνδεδεμένων παραγόντων όπως την οικοδόμηση εμβληματικών έργων, την προοπτική marketing της πόλης και τη διατύπωση μιας τουριστικής πολιτικής...».

υποδομών. Στη Βαρκελώνη, η διεξαγωγή των μεγάλων διοργανώσεων, “Ολυμπιακοί Αγώνες” το 1992 και το “Παγκόσμιο Φόρουμ Πολιτισμών” (Universal Forum of Cultures) το 2004, εντάσσεται σε μια μακροχρόνια και στοχευμένη προσπάθεια αναβίωσης της πόλης με αιχμή τον πολιτισμό³⁵.

Η συνεισφορά των Ολυμπιακών Αγώνων στη Βαρκελώνη είναι πολύπλευρη. Αρχικά, η πόλη κατόρθωσε να θεωρηθεί ως «πολιτιστικό κέντρο παγκόσμιας εμβέλειας» (Garcia 2004b:111) και σημαντικός τουριστικός προορισμός (Degen and Garcia 2012:1027). Είχε προηγηθεί βέβαια, μια συντονισμένη προσπάθεια ανάπτυξης σημαντικών υποδομών καθώς και υπηρεσιών, μεταξύ των οποίων η αναδιοργάνωση του οδικού δικτύου και η οικοδόμηση νέου διεθνούς αερολιμένα (Roche 2000:143). Παράλληλα, η συγκρότηση νέων αθλητικών κέντρων (Blanco 2010:177) συνδυάστηκε με την αναπαλαίωση και την ανάδειξη του ιστορικού κέντρου της πόλης (Degen and Garcia 2012:1027).

Επιπρόσθετα, προκειμένου να διευρυνθούν και να ενισχυθούν τα θετικά αποτελέσματα σε μια πιο μακροχρόνια βάση, η πόλη θα διοργανώσει το 2004, το “Παγκόσμιο Φόρουμ Πολιτισμών” (Garcia 2004b:111-112). Το όλο εγχείρημα και γενικά η ανάπτυξη του συγκεκριμένου γεγονότος θα αναπτυχθεί στο πλαίσιο μιας νέο-φιλελεύθερης ατζέντας με την ισχυρή εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα και την προώθηση των συμφερόντων του κεφαλαίου³⁶. Τα προσδοκώμενα όμως αποτελέσματα αποδείχθηκαν κατώτερα των επιδιώξεων και δυσανάλογα, σε σχέση με τα ποσά των υπέρογκων επενδύσεων και την προσέλκυση επισκεπτών. Μέσα από αυτή την οπτική, το “Παγκόσμιο Φόρουμ Πολιτισμών” φάνταζε περισσότερο ως ένα εγχείρημα «άσπρου ελέφαντα³⁷» (Rius – Ulldemolins et al. 2016:65).

³⁵ Γενικότερα, η προσπάθεια αναβίωσης της Βαρκελώνης μέσω του πολιτισμού οδήγησε στο να θεωρηθεί ως ένα επιτυχημένο μοντέλο, το “Μοντέλο της Βαρκελώνης” (“Barcelona Model”). Περισσότερες πληροφορίες βλέπε στο: Pascual-Molinias and Ribera-Fumaz 2009:181.

³⁶ Η εμπλοκή των διαφόρων εταιρειών είχε ως αποτέλεσμα το “Παγκόσμιο Φόρουμ Πολιτισμών” να χρησιμοποιηθεί ως διαφήμιση και προώθηση αυτών των εταιρειών (Rius – Ulldemolins et al. 2016:67).

³⁷ Κατά τον Moore (1995, όπως αναφέρεται στο Rius –Ulldemolins et al. 2016:62) τα έργα «άσπρων ελεφάντων» («white elephants») : «...αποτελούν εμβληματικά κτήρια ή μεγάλα γεγονότα, τα οποία απαιτούν μεγάλες επενδύσεις ή η συντήρησή τους κοστίζει χωρίς ωστόσο να προσδίδουν δημόσια αξία...».

Στο Εδιμβούργο, η διοργάνωση του “Edinburgh Fringe Festival”, «του μεγαλύτερου φεστιβάλ τεχνών παγκοσμίως³⁸», πέρα από το branding του Εδιμβούργου ως φεστιβαλικής πόλης παγκόσμιου βεληνεκούς και ακτινοβολίας βασίζεται σε ένα διευρυμένο πλαίσιο στόχων και επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων (BOP 2011:14). Εκτός από την οικονομική ανάπτυξη και την προσέλκυση επισκεπτών, στοχεύει εξίσου στην ανάπτυξη του αισθήματος περηφάνειας και οράματος των πολιτών για την πόλη (Deffner and Labrianidis 2005:257). Παράλληλα, η πληθώρα πολιτιστικών εκδηλώσεων δρα υποστηρικτικά στην προώθηση και την προβολή των ντόπιων καλλιτεχνών.

Παρατηρείται λοιπόν ότι και τα τρία μοντέλα της αστικής αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό, δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τον μετασχηματισμό της πόλης. Ωστόσο, η επιτυχής έκβαση του αποτελέσματος και η επίτευξη μακροπρόθεσμων θετικών αποτελεσμάτων χρήζει προσεκτικών χειρισμών και σχεδιασμών, λαμβάνοντας υπόψην κάθε φορά υπόψην ότι κάθε πόλη ή τόπος διαφέρει από κάποιο άλλο. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αποφεύγεται η εφαρμογή και η μεταφορά αυτούσιων θεωρητικά “επιτυχημένων μοντέλων” από μια πόλη σε άλλη. Στο σημείο αυτό είναι ορατός ο κίνδυνος ανάπτυξης μοντέλων αποκομμένων από την κοινωνία. Εξάλλου, η πιο μεγάλη δυσκολία, που προκύπτει και από τα τρία μοντέλα είναι η εξισορρόπηση των οικονομικών και των κοινωνικών στόχων, εφόσον στις πλείστες περιπτώσεις παρατηρείται η προσκόλληση σε καθαρά οικονομικές προεκτάσεις.

³⁸ Όπως αναγράφεται στην επίσημη ιστοσελίδα του “Edinburgh Fringe Festival”. Περισσότερες πληροφορίες βλέπε στο: (<https://www.edfringe.com/>) (12/05/2016).

Κεφάλαιο 3

Gentrification: “Μια Βρώμικη Λέξη”

« Είναι το gentrification μια βρώμικη λέξη ; ». Το ερώτημα, που θέτει ο Smith (1996:32) για τη διαδικασία του gentrification, η οποία θα αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος της αστικής αναβίωσης και της αστικής ανάπτυξης γενικότερα, δεν είναι και τόσο δύσκολο να απαντηθεί. Η εισβολή της “νέας μεσαίας τάξης” σε υποβαθμισμένες και φτωχές περιοχές της πόλης συνεπάγεται τον σκληρό εκτοπισμό των εύαλωντων, οικονομικά ασθενέστερων, κατοίκων.

Όπως επισημαίνει άλλωστε ο ίδιος ο Smith (1996:32): «...Στην πραγματικότητα, για τους εξαθλιωμένους, τους εκτοπισμένους, και τους άστεγους στο πέρασμα του, το gentrification είναι πράγματι μια βρώμικη λέξη και πρέπει να παραμείνει μια βρώμικη λέξη...». Βέβαια, σε άλλους κύκλους, τους κτηματομεσίτες και τους επιχειρηματίες ανάπτυξης της γης, το gentrification λαμβάνει θετική χροιά και σημασία.

Η ανάπτυξη της έννοιας και της διαδικασίας του gentrification είναι άμεσα συνυφασμένη με την ευρύτερη παγκόσμια οικονομική αναδιοργάνωση και την αποβιομηχανοποίηση. Συγκεκριμένα, την ανάδειξη της αναγκαιότητας και της σπουδαιότητας των «άσπρων-κολλάρων» (Ley 1980:240) στο κέντρο των μεταβιομηχανικών καπιταλιστικών πόλεων. Αν και ως φαινόμενο θα ξεκινήσει σποραδικά, από τη δεκαετία του 1970 το gentrification θα εξελιχθεί, όπως έχει ήδη αναφερθεί, σε βασικό στοιχείο της Αστικής Αναβίωσης.

Η λέξη gentrification είναι μια βρώμικη λέξη και στο λεξιλόγιο της πολιτικής και της αστικής ατζέντας εφόσον πολλές «καμουφλάρεται» (Smith 2002:446) παρουσιαζόμενη

με μια πιο ήπια ορολογία. Όροι όπως “πολιτιστική αναγέννηση” (urban renaissance), “αστική αναζωογόνηση” (urban revitalization), “αστική βιωσιμότητα” (urban sustainability) (Lees 2008:2452) χρησιμοποιούνται συχνά για να αντικαταστήσουν τον όρο “gentrification”.

3.1 Ορίζοντας το gentrification

Ο όρος “gentrification” θα πρωτοχρησιμοποιηθεί από την κοινωνιολόγο Ruth Glass στα μέσα της δεκαετίας του 1970, θέλοντας να περιγράψει ένα φαινόμενο, που παρατηρεί στις εργατικές συνοικίες του Λονδίνου. Αναφέρει χαρακτηριστικά (Glass 1964, όπως αναφέρεται στο Smith 2002:438):

«Μία προς μία, πολλές από τις εργατικές συνοικίες του Λονδίνου δέχθηκαν εισβολή από τις μεσαίες τάξεις- υψηλότερες και χαμηλότερες. Φτωχικές καλύβες και σπίτια, πρώην στάβλοι - δυο δωμάτια πάνω και δύο κάτω- εξαγοράστηκαν με τη λήξη των συμβολαίων μίσθωσης και μετατράπηκαν σε κομψές και ακριβές κατοικίες. Μεγάλα Βικτωριανά σπίτια, υποβαθμισμένα σε μία πρώιμη ή πρόσφατη περίοδο-που χρησιμοποιούνταν ως πανσιόν ή ως κατοικίες πολλαπλών ενοικιαστών- αναβαθμίστηκαν ακόμα μία φορά...Όταν η διαδικασία του «gentrification» αρχίσει σε μία περιοχή, εξαπλώνεται με γρήγορους ρυθμούς μέχρι όλοι ή οι περισσότεροι κάτοικοι της εργατικής τάξης να εκτοπιστούν και όλος ο κοινωνικός χαρακτήρας της περιοχής να μεταβληθεί».

Ο ορισμός της Glass θα αποτελέσει την αφετηρία για τη διατύπωση μιας πληθώρας ορισμών, γεγονός, που οφείλεται κυρίως στην εξάπλωση του φαινομένου. Σε παρόμοιο πλαίσιο η Zukin (1987:129) θα περιγράψει το gentrification ως: «...την μετατροπή των κοινωνικά περιθωροποιημένων περιοχών και των περιοχών της εργατικής τάξης στο κέντρο της πόλης για οικιστική χρήση της μεσαίας τάξης...». Και για τον Cameron (2003:2372) το gentrification αποτελεί «τον μετασχηματισμό της γειτονιάς και του πληθυσμού της». Βέβαια, αναπτύσσονται και οι ορισμοί, που αποδίδουν μια πιο πολυδιάστατη οριοθέτηση του gentrification πέρα από την απλή επανακατοίκηση των υποβαθμισμένων περιοχών.

Σε αυτό το επίπεδο, για τον Hamnett (1984:284) είναι πρωτίστως : «...ένα φυσικό, οικονομικό και πολιτιστικό φαινόμενο, το οποίο περιλαμβάνει την εισβολή των μεσαίων τάξεων ή των ομάδων υψηλού εισοδήματος στις περιοχές που υπήρξαν μέχρι πρότινος γειτονιές της εργατικής τάξης ή “ζώνες του λυκόφωτος” και την αντικατάσταση ή τον εκτοπισμό πολλών από τους προηγούμενους κατοίκους. Περιλαμβάνει, επίσης, τη φυσική αποκατάσταση του παρακμασμένου οικιστικού αποθέματος, το οποίο αναβαθμίζεται, με βάση τις απαιτήσεις των νέων ιδιοκτητών. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής το οικιστικό απόθεμα υποβάλλεται σε μία σημαντική ανατίμηση, είτε ανακαινιστεί είτε όχι. Αυτή η διαδικασία της μεταμόρφωσης της γειτονιάς συχνά οδηγεί σε ένα βαθμό σε μετατροπή του καθεστώτος κατοχής από μισθωτικό σε ιδιοκτησιακό».

Εξάλλου και ο Smith (1987:463) αναγνωρίζοντας την πολυδιάστατη φύση του gentrification υποστηρίζει ότι δεν συνίσταται απλά και μόνο στην κοινωνική αλλαγή. Πρόκειται για μια αλλαγή, σε κοινωνικό, οικονομικό και φυσικό επίπεδο, που αποτυπώνεται στην αξία της γης και στην αγορά των κατοικιών. Όπως επισημαίνει (Smith 1987:463): «...Είναι αυτός ο συνδυασμός της κοινωνικής, της φυσικής και της οικονομικής αλλαγής που διακρίνουν το gentrification ως μια αναγνωρίσιμη διαδικασία/μια σειρά διαδικασιών...».

Παρατηρείται λοιπόν σε όλους τους ορισμούς, άμεσα ή έμμεσα, μια κοινή επισήμανση. Ο εκτοπισμός της εργατικής τάξης προς όφελος των μεσαίων και των υψηλών τάξεων. Ωστόσο, ο ορισμός του Smith παρουσιάζει ενδιαφέρον και μέσα από μια άλλη οπτική. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζει το gentrification ως μια διαδικασία. Μια διαδικασία, η οποία «σήμερα είναι πανταχού παρόν στο κέντρο και το εσωτερικό των πόλεων του καπιταλιστικού κόσμου» (Smith 1996:36). Σταδιακά, το gentrification δεν θα αποτελεί πλέον ένα σποραδικό φαινόμενο, αλλά θα αναπτυχθεί ως μια διαδικασία, «μια διαδικασία κοινωνικής και οικονομικής γεωγραφικής αλλαγής» (Shaw 2008:1723).

3.2 Το gentrification ως στρατηγική Αστικής Αναβίωσης

Η ενσωμάτωση του gentrification στις στρατηγικές Αστικής Αναβίωσης (Lees and Ley 2008:2379) εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο «οι πόλεις προωθούνται ως εξαιρετικοί και δυναμικοί χώροι διαβίωσης, επένδυσης και διασκέδασης» (Doucet et al.

2011:1441). Πρωταρχικός σκοπός η προσέλκυση των «yuppies» (Cameron and Coaffee 2005:50), των υψηλόμισθων, δηλαδή, και ευκατάστατων μορφωμένων επαγγελματιών. Η παρουσία³⁹ και η εγκατάσταση της «δημιουργικής τάξης» στον κεντρικό αστικό πυρήνα κρίνεται πλέον επιβεβλημένη για την ανάπτυξη και την πρόοδο των καπιταλιστικών πόλεων. Στο ίδιο επίπεδο και η προσέλκυση επισκεπτών της ίδιας εμβέλειας.

Παράλληλα, ο ρόλος του κράτους στην προώθηση του gentrification ως στρατηγική αστικής αναβίωσης θεωρείται σήμερα ιδιαίτερα σημαντικός. Όπως υποστηρίζουν οι Hackworth και Smith (2001:468): «...το κράτος εμπλέκεται τώρα ενεργότερα στη διαδικασία...» διευκολύνοντας εν μέρει το οικονομικό κεφάλαιο, το οποίο κατέχει ρόλο-κλειδί. Όπως επισημαίνει και η Zukin (1987:131): «...Οι κυβερνητικές πολιτικές υποστηρίζουν το gentrification ως μια βιώσιμη λύση για την αποκατάσταση του αστικού πυρήνα αλλά και για τη στήριξη των ιδιοκτητών ακινήτων, των εργολάβων και κτηματομεσιτών...». Άλλωστε, η αναβάθμιση της εικόνας της πόλης και η ανταγωνιστικότητα βασίζεται στο κεφάλαιο⁴⁰ και στη προσέλκυση του κεφαλαίου μέσω ευρύτερων επενδύσεων.

Η φυσική ανανέωση των πόλεων συνδυάζεται με την ιστορική αναβίωση του κέντρου των πόλεων (Porter 2009:242), την αποκατάσταση παραδοσιακών κτηρίων και κατοικιών. Εξίσου σημαντική πτυχή αποτελεί η δημιουργία ενός «νέου δομημένου περιβάλλοντος» (Ducet et al. 2011:1450). Η ανάπτυξη των νέων υπερ-πολυτελών κατοικιών, των νέων «πύργων πολυτελείας» (Wyly and Hammel 1999:716) και των πολιτιστικών υποδομών αποσκοπεί «στη νέα χρήση του χώρου και νέων χωρικών αλλαγών» (Zukin 1987:138). Ως αποτέλεσμα η αξία της γης αναβαθμίζεται, στο ίδιο επίπεδο και η αγορά των ακινήτων.

Ο «εμπλουτισμός της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος» (Cameron and Coaffee 2005:52) και η βελτίωση του αστικού τοπίου αντικατοπτρίζεται στον εμπλουτισμό της ποιότητας ζωής (Ley 1980:239). Κατ' επέκταση η προσπάθεια για «κατάληψη της πόλης από τις μεσαίες τάξεις» (Smith 2002:442) περιλαμβάνει επίσης την πλούσια

³⁹ Κατά τους Shaw και Porter (2009:4): «...Πολλές αναπλάσεις αναπτύσσονται με τη λογική ότι η απουσία της μεσαίας τάξης (κάτοικοι, επενδυτές, επισκέπτες) από την πόλη αποτελεί "πρόβλημα"...».

⁴⁰ Όπως υποστηρίζει ο Smith, κομβικό σημείο αποτελεί πρωταρχικά η επιστροφή κεφαλαίου στην πόλη και στην συνέχεια των ανθρώπων. Αναφέρει χαρακτηριστικά (Smith 1979:547): «...Αν η πόλη εξακολουθεί να προσελκύει παραγωγικό κεφάλαιο...θα εξακολουθεί επίσης και η επιστροφή ανθρώπων στην πόλη...».

παροχή πολιτιστικών υπηρεσιών και ψυχαγωγίας, πολυτελών εστιατορίων και αλυσίδων καταστημάτων στα πρότυπα και τις ανάγκες των νέων κατοίκων και των ευρύτερων επισκεπτών.

Ωστόσο, η μεταμόρφωση και ο μετασχηματισμός (Ley 2003:2527) των φτωχών και υποβαθμισμένων περιοχών σε χώρους, που αντανακλούν την οικονομική και την κοινωνική αίγλη οδηγεί απευθείας στον εκτοπισμό και την εκδίωξη των κατώτερων οικονομικά και κοινωνικά παραδοσιακών κατοίκων. Η αύξηση στις τιμές των ενοικίων και των ακινήτων καθίσταται πλέον δυσβάστακτη για τις δυνατότητες της εργατικής τάξης, η οποία αναγκάζεται να εγκαταλείψει τις εξευγενισμένες πλέον περιοχές είτε οικιοθελώς είτε μέσω εξώσεων⁴¹. Από μια άλλη οπτική, και η ανάπτυξη «εναλλακτικών μορφών κατανάλωσης» (Zukin 2008:745) οδηγεί στην εκδίωξη και τον αποκλεισμό από το χώρο τους.

Επιπρόσθετα, θύματα του εκτοπισμού καθίστανται και οι καλλιτέχνες. Έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, η δραστηριοποίηση των καλλιτεχνών σε υποβαθμισμένες περιοχές⁴² της πόλης. Οι καλλιτέχνες, ως οι πρώτοι εξευγενιστές μιας παρακμιακής περιοχής προσελκύουν το οικονομικό κεφάλαιο, το οποίο «παρουσιάζεται πρόθυμο να επενδύσει στην εικόνα της περιοχής» (Colomb 2009:160). Ο σταδιακός μετασχηματισμός της περιοχής προσελκύει ακολούθως τη μεσαία τάξη. Οι αυξήσεις στις τιμές των ενοικίων και η αδυναμία αγοράς των χώρων δραστηριοποίησης⁴³ τους, οδηγεί τους καλλιτέχνες στον εκτοπισμό. Οι καλλιτέχνες καθίστανται έτσι το «εκστρατευτικό σώμα του gentrification» (Gainza 2016:4) και της μεσαίας τάξης, η οποία αν και διαθέτει χαμηλότερο πολιτισμικό και συμβολικό κεφάλαιο από τους καλλιτέχνες, υπερτερεί ωστόσο σε οικονομικό κεφάλαιο.

Γενικότερα, η σχέση Αστικής Αναβίωσης και Gentrification χαρακτηρίζεται από λεπτές ισορροπίες. Όπως επισημαίνουν οι Shaw και Porter (2009:3): «...Η αναβίωση

⁴¹ Οι Allegretti και Cellamare (2009:131) περιγράφοντας το αποτέλεσμα της αναβίωσης του ιστορικού κέντρου της Ρώμης χαρακτηριστικά αναφέρουν: «...Οι απλοί κάτοικοι αντιμετωπίζουν ραγδαία αύξηση των τιμών των ακινήτων, εξώσεις...Οι τεράστιες αυξήσεις στις τιμές των ενοικίων έχει προκαλέσει εκτεταμένη μετατόπιση των παραδοσιακών κατοίκων...».

⁴² Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Miles (2000:59): «...Ο σχεδιασμός των πολιτιστικών ζωνών δεν σημαίνει και περισσότερες ευκαιρίες για την τέχνη. Οι καλλιτέχνες είναι οι πρώτοι, που ενοικιάζουν στούντιο σε ερειπωμένα βιομηχανικά κτήρια, αλλά επίσης οι πρώτοι που εγκαταλείπουν όταν ο σχεδιασμός σε πολιτιστική περιοχή συνεπάγεται με αύξηση των ενοικίων...».

⁴³ Κατά την Zukin (2008:732) τα εργοστάσια μετατρέπονται σε γκαλερί και στη συνέχεια σε αλυσίδες καταστημάτων.

μετατρέπεται σε gentrification όταν ο εκτοπισμός και ο αποκλεισμός λαμβάνουν χώρα...». Παρά τις όποιες θετικές επιπτώσεις του gentrification, η άλλη όψη του νομίσματος είναι βρώμικη και αδίστακτη, προκαλώντας τα φαινόμενα της «ρεβανσιστικής πόλης» («revanchist city») (Smith 1996:207). Σύμφωνα με τον Smith (1996:207) ο όρος “ρεβανσιστική πόλη” εκφράζει: «τον ρατσιστικό/ταξικό φόβο, που αισθάνεται η μεσαία τάξη» αφού “εισβάλλει” σε μια περιοχή και την φαύλη αντίδραση κατά των εύαλωτων ομάδων της περιοχής αυτής, οι οποίες εκλαμβάνονται ως απειλή. Μέσα από την ίδια οπτική, το κεφάλαιο παίρνει την εκδίκηση του από το κράτος πρόνοιας και την παρέμβαση του στην αγορά τις προηγούμενες δεκαετίες, «επανακατακτώντας την πόλη για τη μεσαία τάξη και την αγορά» (Cameron and Coaffee 2005:44) . Το παιχνίδι γίνεται ακόμη πιο βρώμικο όταν εμπλέκονται στο όλο σκηνικό και οι “οι πρακτικές της κόκκινης γραμμής” (redlining).

3.3 Επιπτώσεις του gentrification. Χωροταξικά και κοινωνικά ζητήματα

Η διαδικασία του gentrification επιφέρει ομολογουμένως κάποια θετικά αποτελέσματα, όπως για παράδειγμα, την ανανέωση σημαντικών περιοχών του αστικού πυρήνα, την επιδιόρθωση και αποκατάσταση κτηρίων και γενικότερα τον εμπλουτισμό του δομημένου περιβάλλοντος (Marcuse 1985:196). Μέσα από μια άλλη οπτική, το κράτος απολαμβάνει περισσότερα έσοδα λόγω των καταβαλλόμενων σχετικών φόρων για τα ακίνητα και την ιδιοκτησία (Shaw 2008:1700). Βέβαια, ζυγίζοντας τις θετικές και τις αρνητικές επιπτώσεις, τα όποια θετικά αποτελέσματα του gentrification, αναμφίβολα, επισκιάζονται.

Έχει ήδη αναφερθεί μια από τις σημαντικότερες αρνητικές επιπτώσεις του gentrification, ο εκτοπισμός των ασθενέστερων οικονομικά τάξεων⁴⁴ και η επιδείνωση του προβλήματος των αστέγων. Το gentrification καθίσταται συνώνυμο της κοινωνικής πόλωσης και του κοινωνικού αποκλεισμού. «Ο φυσικός εκτοπισμός και η συμβολική

⁴⁴ Κατά τον Marcuse (1985:196): «...Δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος στον οποίο οι φτωχοί είναι συνεχώς κάτω υπό την πίεση του εκτοπισμού και οι πλούσιοι συνεχώς επιζητούν να θωρακίζουν τους εαυτούς εντός των εξευγενισμένων περιοχών...». Παράλληλα, όπως υποστηρίζει και ο Colomb (2009:187): «...Η εκδίωξη των φτωχών γειτόνων από την περιοχή μέσω του gentrification φαίνεται ότι είναι σε πλήρη αρμονία με τα πλάνα των αρχών...».

βία» (Macleod and Johnstone 2012:3), που ασκείται στις ευπαθείς ομάδες δημιουργεί εντέλει ένα πλαίσιο «νικητών και χαμένων, εμπλεκόμενων και αποκλεισμένων» (McLeod 2002:605). Οι εξευγενισμένες πλέον περιοχές της πόλης, καθίστανται δυσπρόσιτες⁴⁵ και απρόσιτες για μια μερίδα του πληθυσμού, η οποία υστερεί του ανάλογου κοινωνικού και οικονομικού status αλλά και μόρφωσης.

Αντιθέτως, «οι νέες ιδιωτικές πόλεις» (Marcuse 1993:361) ή καλύτερα οι νέοι «ιδιωτικοποιημένοι δημόσιοι χώροι» (McLeod and Johnstone 2012:21) ανοίγουν διάπλατα τις πόρτες τους στους ευκατάστατους κατοίκους, καταναλωτές, επενδυτές και επισκέπτες, τη στιγμή που επιχειρείται ταυτόχρονα μια «κοινωνική εκκαθάριση» (Colomb 2009:184). Οι διάφορες «προβληματικές ομάδες» (Vicario and Monje 2003:2398) (ζητιάνοι, πόρνες, ναρκομανείς, άστεγοι), συνήθως μέσω των λεγόμενων αστυνομικών επιχειρήσεων “σκούπα” εκδιώκονται και απωθούνται σε υποβαθμισμένες περιοχές της πόλης. Η απόκρυψη τους βέβαια δεν συνεπάγεται και με καμία ουσιαστική προσπάθεια επίλυσης των δεδομένων προβλημάτων. Η πόλη του πολιτισμού μετατρέπεται έτσι στην «ρεβανσιστική πόλη» (Smith 1996:207) με την επίδειξη «μηδενικής ανοχής» (McLeod 2002:616) σε όποιον θεωρείται ότι αλλοιώνει την ωραιοποιημένη εικόνα της πόλης.

Οι χωρικές αντιφάσεις (Zukin and Braslow 2011:132) και ο κοινωνικός αποκλεισμός επεκτείνονται και σε ένα άλλο επίπεδο, που τροφοδοτεί τον «φαύλο κύκλο της αποεπένδυσης⁴⁶ και της παρακμής» (Marcuse 1979:553), ο οποίος επαναλαμβάνεται στις υποβαθμισμένες περιοχές της πόλης. Σε αυτό το παιχνίδι, εμπλέκεται η “πρακτική της κόκκινης γραμμής” (redlining), δηλαδή «η μη παραχώρηση στεγαστικών δανείων από τα τραπεζικά ιδρύματα» (Aalbers 2006:1067) ή η παραχώρηση με δυσβάστακτους όρους για περιοχές, οι οποίες θεωρούνται υψηλού ρίσκου.

⁴⁵ Σε αυτό το σημείο είναι χαρακτηριστική και η διαφήμιση κτηματομεσιτικού γραφείου στο Bilbao για πολυτελή διαμερίσματα, όπου το σλόγκαν της διαφήμισης αναφέρει χαρακτηριστικά: «Πολλοί θα το δουν απ’ έξω...Μόνο λίγοι θα το απολαύσουν από μέσα» (Vicario and Monje 2003:2388).

⁴⁶ Κατά τους Shaw και Porter (2009:14): «...Οι διαδικασίες της αποεπένδυσης και της επανεπένδυσης είναι μια γνωστή δραστηριότητα εκ μέρους των “παραγωγών του gentrification” (επενδυτών, εργολάβων, κτηματομεσιτών, τραπεζών και κυβερνήσεων)...».

Οι συγκεκριμένες περιοχές⁴⁷, στις οποίες συνήθως κατοικούν τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα και μειονότητες (Aalbers 2007:178) καταδικάζονται σε υποβάθμιση και υποτίμηση της αξίας της γης (Aalbers 2006:1075). Το γεγονός αυτό ωθεί τους ιδιοκτήτες της συγκεκριμένης περιοχής να πωλήσουν σε εξευτελιστικές τιμές την περιουσία τους, προς όφελος βέβαια των επιχειρηματιών ανάπτυξης γης και των κτηματομεσιτών. Ωστόσο, οι κεφαλαιούχοι επωφελούνται και μεγιστοποιούν το κέρδος τους, εφόσον σε κάποιο στάδιο η περιοχή εισέλθει σε τροχιά ανάπτυξης.

Διαφαίνεται, λοιπόν ότι το gentrification συμβάλλει στην κοινωνική πόλωση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Στο ίδιο επίπεδο, κάποιες περιοχές, κυρίως το κέντρο της πόλης, είναι εμφανώς πιο ανεπτυγμένες και προσεγμένες αισθητικά ενώ η περιφέρεια παραμένει υποανάπτυκτη, παρουσιάζοντας μια εντελώς αντίθετη εικόνα και κατάσταση. Αν και όπως επισημαίνει ο Lovering (2007:344): «Οι δήμοι, οι κτηματομεσίτες, οι αρχιτέκτονες και μια αυξανόμενη μερίδα συμβούλων ισχυρίζονται ότι η αστική αναγέννηση δημιουργεί αστικούς χώρους πιο ισορροπημένους, πιο ελκυστικούς και ενταγμένους στη κοινωνία, πιο εναρμονισμένους αισθητικά και περιβαλλοντικά βιώσιμους», τα παραπάνω ζητήματα παραμένουν ανοικτά.

Άλλωστε, ο πολιτισμός τείνει όχι μόνο να θεωρείται «οικονομική πανάκεια» (Miles and Paddison 2005:837) αλλά, παράλληλα, να αποτελεί και πάλι προνόμιο των ολίγων, «των καταξιωμένων πολιτών» (Wait 2008:515). Οι μη έχοντες την οικονομική δυνατότητα και την παιδεία αυτομάτως αποκλείονται από το πολυδιαφημιζόμενο πακέτο της «ποιότητας ζωής» (Ley 1980:239). Κατ' επέκταση, παραμένουν αναπάντητα και διάφορα ερωτήματα, πού σχετίζονται με το ποιος επωφελείται και ποιος αναγεννάται τελικά από τις συγκεκριμένες αστικές πολιτικές, εφόσον παρατηρείται μια ανισότητα (Garcia 2004a:313) και ως προς την κατανομή των ωφελημάτων.

Η προώθηση των συμφερόντων του κεφαλαίου (O'Brien 2013:95) ή και η διευκόλυνση του εκ μέρους του κράτους, στο πλαίσιο «της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης» (McGuigan 2005:229) είναι άμεσα συνυφασμένη με την υιοθέτηση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και στρατηγικών (Pratt 2011:123). Όπως επισημαίνει ο Marcuse (1993:362): «...Με την ανάπτυξη και την αστική ανανέωση οι κυβερνητικές δυνάμεις για πρώτη φορά τοποθετήθηκαν καθαρά και ανοικτά κάτω από την υπηρεσία

⁴⁷ Όπως επισημαίνει ο Aalbers (2007:194): «...Οι περιοχές της κόκκινης γραμμής σε μεγάλο βαθμό είναι περιοχές περιορισμένης επιλογής, στις οποίες οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες είναι παγιδευμένες...».

των ιδιωτικών συμφερόντων, υποστηρίζοντας ότι το επερχόμενο αποτέλεσμα ήταν το δημόσιο όφελος...». Στο ίδιο επίπεδο, τα κοινωνικά προβλήματα και οι εύαλωτες ομάδες παραμένουν στο περιθώριο, αφού η πόλη μέσω της ωραιοποιημένης εικόνας επιζητά να καταστεί δορυφόρος του παγκόσμιου κεφαλαίου και της αποκαλούμενης «δημιουργικής τάξης».

Κεφάλαιο 4

Ο Θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης

Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης: «Βασικός μηχανισμός, ένας εν δυνάμει καταλύτης για την οικονομική, φυσική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη» (Tucker 2008:21).

Ο θεσμός της Πολιτιστικής Πόλης της Ευρώπης, αργότερα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (ΠΠΕ) αποτελεί τη μεγαλύτερη ευρωπαϊκή διοργάνωση και θα καθιερωθεί από το 1985 με απόφαση των Υπουργών Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΟΚ). Ως πρώτη Πολιτιστική Πόλη της Ευρώπης θα χρηστεί η Αθήνα το 1985, εφόσον ο θεσμός θα αναπτυχθεί μετά από πρόταση της τότε Ελληνίδας Υπουργού Πολιτισμού, Μελίνας Μερκούρη. Άμεσος στόχος να φέρει πιο κοντά τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αναδεικνύοντας την κοινή ευρωπαϊκή κουλτούρα, μέσω των πολιτιστικών διοργανώσεων. Εξελικτικά, θα συμπεριληφθούν ανάμεσα στους στόχους «η ανάδειξη του πλούτου και της πολυμορφίας των πολιτισμών της Ευρώπης, ο εορτασμός των πολιτιστικών χαρακτηριστικών των Ευρωπαίων, η προώθηση του πολιτισμού στην ανάπτυξη των πόλεων⁴⁸».

Στην ιστορία του θεσμού διακρίνονται τέσσερις περιόδοι (Garcia and Cox 2013:10). Κατά την πρώτη περίοδο (1985-1996), η υποψήφια πόλη επιλέγεται από το κράτος ενώ ο θεσμός περιορίζεται αποκλειστικά για τα δώδεκα κράτη της ΕΟΚ. Σε αυτό το πλαίσιο, η περίπτωση της Γλασκώβης το 1990, θα αλλάξει άρδην τα δεδομένα εφόσον ο θεσμός

⁴⁸ Όπως αναγράφεται στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Βλέπε: (http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/capitals-culture_en.htm)(06/04/2015).

θα εξελιχθεί σταδιακά ως συνώνυμο της Αστικής Αναβίωσης. Κατά τη δεύτερη (1997-2004), ο θεσμός αναπτύσσεται στη βάση κάποιων κριτηρίων και προδιαγραφών ενώ παρατηρείται πιο ενεργή συμμετοχή σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη τρίτη περίοδο (2005-2019) ο θεσμός πλέον αναπτύσσεται στη βάση ενός ευρωπαϊκού νομοθετικού πλαισίου και του καταλυτικού ρόλου των αρμόδιων ευρωπαϊκών σωμάτων. Σε αυτή το χρονικό στάδιο εμπίπτει και η ΠΠΕ Liverpool 2008, μια από τις πιο πολυσυζητημένες ΠΠΕ διαχρονικά. Η τέταρτη περίοδος (2020-2033), αφορά τη σύγχρονη επιλογή των μελλοντικών ΠΠΕ σε ένα πιο αναβαθμισμένο νομοθετικό πλαίσιο.

Γενικότερα, ο θεσμός παρέχει τη δυνατότητα σε διάφορες πόλεις της Ευρώπης, δυο κάθε χρόνο, να χρηστούν ως ΠΠΕ για διάστημα ενός έτους. Ο τίτλος της ΠΠΕ αποτελεί πρόκληση και ταυτόχρονα ευκαιρία για τις υποψήφιες πόλεις εφόσον ο θεσμός, σύμφωνα πάντα με την Ευρωπαϊκή Ένωση: «αναβιώνει τις πόλεις, ανυψώνει το διεθνές προφίλ των πόλεων, ενισχύει την εικόνα της πόλης στα μάτια των κατοίκων της, δίνει νέα πνοή στον πολιτισμό της πόλης, τονώνει τον τουρισμό⁴⁹».

4.1 Το ορόσημο της Γλασκώβης

Η Γλασκώβη, ως Ευρωπαϊκή Πόλη του Πολιτισμού (European City of Culture) το 1990, θα καθορίσει καταλυτικά την εξέλιξη του θεσμού και θα αποτελέσει ορόσημο για τις υπόλοιπες πόλεις. Συγκεκριμένα, είναι η πρώτη φορά, που ο θεσμός αναπτύσσεται με βασικό στόχο να εξυπηρετήσει την Αστική Αναβίωση της πόλης. Ωστόσο, το όλο εγχείρημα εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια μετασχηματισμού του κέντρου της πόλης, «αποτελώντας το τελευταίο στάδιο μιας στοχευμένης εκστρατείας» (Boyle and Hughes 1991:219), της οποίας ο πολιτισμός βρίσκεται στο επίκεντρο.

Συγκεκριμένα, η προσπάθεια της αποβιομηχανοποιημένης⁵⁰ Γλασκώβης για αστική αναβίωση με αιχμή τον πολιτισμό είναι ορατή καθ' όλη τη δεκαετία του 1990. Σε αυτή

⁴⁹ Όπως αναγράφεται στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Βλέπε: (http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/capitals-culture_en.htm)(06/04/2015).

⁵⁰ Η Γλασκώβη ήταν μια από τις πόλεις, που βίωσαν έντονα την αποβιομηχανοποίηση με αποτέλεσμα, όπως σχολιάζουν χαρακτηριστικά ο Boyle και Hughes (1991:219): «...από δεύτερη πόλη της αυτοκρατορίας να καταστεί το καρκίνωμα της αυτοκρατορίας...».

τη προσπάθεια εντάσσεται η διοργάνωση διαφόρων φεστιβάλ (π.χ. “Mayfest Festival” το 1983 και “Garden Festival” το 1988) (Tucker 2008:25) και γενικότερα η ανάπτυξη πολιτιστικών υποδομών (Murphy and Boyle 2006:119). Σε αυτό το σημείο, αποκορύφωμα αποτελεί το νέο “Μέγαρο Μουσικής” και οι “McLellan Galleries” (Garcia 2004b:108). Έτσι, ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Πόλης του Πολιτισμού διαφάνηκε ως μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία για την πόλη προκειμένου, αφενός, να ενισχύσει το πρόγραμμα αστικής αναβίωσης και αφετέρου να αναβαθμίσει την εικόνα της ως «πόλη του πολιτισμού» (Richards 2000:162) σε παγκόσμιο επίπεδο.

Οι υψηλού επιπέδου και ποιότητας πολιτιστικές εκδηλώσεις, στο πλαίσιο του θεσμού, συνδυάστηκαν με στρατηγικές marketing με πρωταρχικό στόχο την προσέλκυση και ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού (Murphy and Boyle 2006:119). Όπως συμπληρώνει η Garcia (2004b:107) έπρεπε: «...η Γλασκώβη (να αναδειχθεί) ως προορισμός αγορών, πόλη του σχεδιασμού και της αρχιτεκτονικής, ένα ελκυστικό μέρος για επιχειρηματική δραστηριοποίηση και συνέδρια, ένα πολιτιστικό κέντρο...».

Ωστόσο, η διεθνώς αναγνωρισμένη «επιτυχημένη ιστορία» (Garcia 2005:863) της Γλασκώβης συνοδεύτηκε από έντονη κριτική, ιδιαίτερα, από το εσωτερικό της πόλης. Αριστεροί κύκλοι αλλά και αριστεροί ακτιβιστές (Boyle and Hughes 1991:221) εξαπέλυσαν έντονη κριτική προς το, ομολογουμένως, αριστερόφρονο Συμβούλιο της πόλης της Γλασκώβης. Οι κατηγορίες επικεντρώθηκαν στη συνεργασία, που αναπτύχθηκε με τον ιδιωτικό τομέα (Mooney 2004:329), μέσω κυρίως της πλατφόρμας “Glasgow Action”⁵¹ αλλά και τη χρήση του θέσμου της Ευρωπαϊκής Πόλης του Πολιτισμού με στόχο οικονομικές προεκτάσεις. Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά ο Laurier (1993, όπως αναφέρεται στο Tucker 2008:28):

«...Ο πολυδάπανος χρόνος του Πολιτισμού της Γλασκώβης το 1990 δεν ήταν για την ανάδειξη του πλούσιου και ζωντανού πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλά η απόκρυψη της ζοφερής ιστορίας της εργατικής τάξης από τους τουρίστες και τους καπετάνιους της βιομηχανίας...». Κατ’ επέκταση, η υιοθέτηση μιας νέο-φιλελεύθερης αστικής ατζέντας από το Συμβούλιο της πόλης, το οποίο διοικείτο από το Εργατικό Κόμμα, έθετε ως άμεσο στόχο «την πώληση της Γλασκώβης ως τόπου» (Mooney 2004:331) και την

⁵¹ Η πλατφόρμα “Glasgow Action” συστάθηκε με πρωτοβουλία επιχειρηματιών της πόλης, ως μια συντονισμένη προσπάθεια, με άμεσο στόχο την προσέλκυση ευρύτερων κεφαλαίων στη Γλασκώβη. Περισσότερες πληροφορίες βλέπε: McCarthy and Pollock 1997:141.

προσέλκυση πολιτιστικών τουριστών αλλά και ευρύτερων επενδύσεων, προσελκύοντας επιχειρηματίες⁵² από όλη την υφήλιο.

Επομένως, ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Πόλης του Πολιτισμού θα χρησιμοποιηθεί από τη Γλασκώβη μάλλον για την οικονομική ανάπτυξη και τη βελτίωση της εικόνας της αποτυγχάνοντας ουσιαστικά στην επίλυση των πολύμορφων κοινωνικών προβλημάτων (Garcia 2005:845) ή θέτοντας τα σε δεύτερη μοίρα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει αλλά και δικαιολογεί τις διάφορες κριτικές, που έχουν ασκηθεί για την πόλη της Γλασκώβης. Βέβαια, όπως έχει ήδη αναφερθεί, το παράδειγμα της Γλασκώβης, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πόλης του Πολιτισμού, θα αποτελέσει φάρο τα επόμενα χρόνια για τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές πόλεις, που θα χρηστούν Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης. Στα χνάρια της Γλασκώβης, θα αναπτυχθεί και η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης Liverpool 2008.

4.2 Το θαύμα του Liverpool 2008

« Το 2008 θα παραμείνει στην ιστορία ως η χρονιά, όπου το Liverpool επαναδιατύπωσε την ισχύ του ως παγκόσμια πόλη διεθνούς σημασίας» (Liverpool Culture Company 2009, όπως αναφέρεται στο Boland 2010:632).

Η εικόνα της πόλης του Liverpool από τη δεκαετία του 1980 είναι άμεσα συνυφασμένη με την σήψη και την παρακμή. Τα υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας και βίας (Boland 2008:360), που αντιμετωπίζει την καθιστούν στη λίστα με τις πιο κακόφημες πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου, παράγοντας, αποτρεπτικός για την προσέλκυση επισκεπτών και επενδύσεων. Η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης Liverpool 2008, όπως και στην περίπτωση της Γλασκώβης, αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου αστικής αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό, με βασικό στόχο τον μετασχηματισμό του κέντρου της πόλης (O'Brien 2011:47). Γενικότερα ο θεσμός της ΠΠΕ θα αποτελέσει «το εν δυνάμει σύμβολο για την αλλαγή της τύχης της πόλης» (Jones and Wilks-Heeg 2004:346).

⁵² «Το πρόγραμμα της Πρωτεύουσας του Πολιτισμού το 1990 είχε τεράστιες επιπτώσεις στην εικόνα της πόλης...Εκατομμύρια επισκεπτών έχουν προσελκυστεί, συμπεριλαμβανομένων εθνικών και διεθνών εταίρων των επιχειρηματιών της Γλασκώβης, οι οποίοι προσκλήθηκαν στην πόλη για να παρακολουθήσουν διάφορες εμβληματικές εκδηλώσεις καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου...» (Glasgow Action 1991, όπως αναφέρεται στο Booth and Boyle 1993:42).

Έτσι, ο σχεδιασμός της ΠΠΕ Liverpool 2008 συνοδεύτηκε «με φιλόδοξες υποσχέσεις, συμπεριλαμβάνοντας δυνατή έμφαση στην οικονομική και κοινωνική⁵³ αναβίωση» (Conolly 2013:162), γενικότερα στην κοινωνική συνοχή και αλλαγή (Langen and Garcia 2009:23). Μέσα στο πλαίσιο του θεσμού της ΠΠΕ, η προσφορά των 7000 πολιτιστικών εκδηλώσεων υψηλής ποιότητας (ECORYS 2009:59) και η προσέλκυση 10 σχεδόν εκ επισκεπτών από το 2005-2008, επιφέροντας επιπλέον έσοδα της τάξεως των £753.8 εκ (Garcia et al. 2010:26), σηματοδοτούσε τη μετάβαση του Liverpool από μια «ανεπιθύμητη πόλη σε μια πόλη παγκόσμιας ακτινοβολίας» (Boland 2013:255). Κατά αυτό τον τρόπο ένα από τα κληροδοτήματα του θεσμού για την πόλη του Liverpool υπήρξε η μεταστροφή της αρνητικής εικόνας σε συνδυασμό με σημαντικά οικονομικά οφέλη και επενδύσεις.

Ωστόσο, η περίπτωση του Liverpool παρουσιάζει ενδιαφέρον μέσα από διάφορες οπτικές. Αρχικά, ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στο «νέο μοντέλο διακυβέρνησης» (Conolly 2013:176) για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη του Liverpool 2008. Όπως σχολιάζει ο O'Brien (2011:46): «Το Liverpool 2008 προσφέρεται ως μια εξαίρεση ευρωπαϊκής πόλης, όπου η Πολιτιστική Πολιτική, με τη μορφή της ενσωμάτωσης του πολιτιστικού τομέα στο διοικητικό (δίκτυο) και το δίκτυο λήψης αποφάσεων της πόλης, έχει αναπτυχθεί ως διακριτή μορφή αστικής διακυβέρνησης». Αποτέλεσμα ήταν η ανάπτυξη του "Liverpool Culture Company" το 2002. Η συγκεκριμένη επιτροπή, η οποία θα λειτουργούσε στο πρότυπο arm's length, ήταν επιφορτισμένη με το σχεδιασμό και την διανομή του Liverpool 2008 (O'Brien 2010:120).

Η λειτουργία όμως της επιτροπής δεν χαρακτηρίζεται και τόσο αρμονική εφόσον παρουσιάστηκαν συχνά «μακιαβελικές μηχανορραφίες και αντεγκλίσεις» (Conolly 2013:176), γεγονός, που οφείλεται στον υπερβολικό αριθμό των μελών, 40 αρχικά, αλλά και τις διαφορετικές τους κατευθύνσεις (ECORYS 2009:63). Επίσης, η επιτροπή αντί να λειτουργεί στο πρότυπο του arm's length, αναπτυσσόταν εντέλει ως συμπλήρωμα του Συμβουλίου της πόλης (Liverpool City Council).

Παράλληλα, το "θαύμα του Liverpool 2008", όπως συχνά προβάλλεται και διαφημίζεται από τους κυβερνητικούς κύκλους (Campbell 2011:510), παρουσιάζει κατά τους Cox και O'Brien (2012:94) «προβληματική σχέση μεταξύ των αφηγήσεων της επιτυχίας και της

⁵³ Ανάμεσα στους στόχους της ΠΠΕ Liverpool 2008, δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην ευρύτερη συμμετοχή των πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα. Περισσότερες πληροφορίες για το όραμα και τους στόχους του Liverpool 2008 βλέπε: Garcia et al. 2010:12.

αποδεικτικής βάσης για αυτή την αφήγηση». Προς αυτή την κατεύθυνση, παρατηρείται μια συνεχής και πολυετή προσπάθεια για συγκέντρωση στοιχείων και αποδείξεων των θετικών επιπτώσεων με τη συνδρομή ακαδημαϊκών και του Πανεπιστημίου του Liverpool⁵⁴.

Περαιτέρω, η όποια επιτυχία του Liverpool 2008 δεν βασίζεται αποκλειστικά και μόνο στο όνομα του θεσμού της ΠΠΕ. Η πόλη είχε ήδη αναπτύξει τις κατάλληλες πολιτιστικές υποδομές ενώ σημαίνοντα ρόλο διαδραμάτισαν και οι υπέρογκες χρηματοδοτήσεις από τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Κατ' επέκταση, «η ιδέα ότι ο τίτλος από μόνος του εξασφαλίζει την αναγκαία δημοσιότητα, και όχι τα σημαντικά έξοδα προώθησης ή οι υψηλού επιπέδου εκδηλώσεις⁵⁵, επιδεικνύει τη μετατροπή της ιστορίας του Liverpool σε γνήσιο μύθο» (Cox and O'Brien 2012:98). Επομένως, και η ανάπτυξη ενός μοντέλου βασισμένου στην περίπτωση του Liverpool 2008 (Liverpool model) (O'Brien 2013:91) με σκοπό την προώθηση και την εφαρμογή του σε άλλες πόλεις θεωρείται μάλλον μια ουτοπική προσπάθεια.

Εξάλλου, η ΠΠΕ Liverpool 2008 συγκεντρώνει έντονη κριτική μέσα και άλλες οπτικές (O'Brien 2013:100), όπως για παράδειγμα, η αύξηση των φόρων από το τοπικό συμβούλιο προκειμένου να ενισχυθούν τα κονδύλια για τη χρηματοδότηση της ΠΠΕ και οι ιδιωτικοποιήσεις κοινωνικών υπηρεσιών προς την ίδια κατεύθυνση (Boland 2010:631). Παράλληλα, η περιφέρεια της πόλης, τόσο κατά τη διάρκεια αλλά και με το πέρας της ΠΠΕ, έμοιαζε «ένας κόσμος απόμακρος από το λαμπερό κέντρο» (Boland 2010:633) εφόσον η φτώχεια, και ευρύτερα κοινωνικά προβλήματα όχι μόνο παρέμειναν άλυτα αλλά τέθηκαν και εκτός του μικροσκοπίου της αστικής πολιτικής ατζέντας.

4.3 Η σύγχρονη Πολιτιστική Πολιτική για το θεσμό της ΠΠΕ σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η σύγχρονη Πολιτιστική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το θεσμό της ΠΠΕ εκφράζεται κυρίως μέσω ενός ισχυρού νομοθετικού πλαισίου⁵⁶, το οποίο καθορίζει,

⁵⁴ Περισσότερες πληροφορίες βλέπε: (<https://www.liverpool.ac.uk/impacts08/>) (05/04/2016).

⁵⁵ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο προϋπολογισμός για το κυρίως πρόγραμμα και τις εκδηλώσεις στο πλαίσιο του Liverpool 2008 ανήλθε σε £129.9 εκ (Langen and Garcia 2009:12).

⁵⁶ Βλέπε: «Απόφαση αριθμ.445/2014/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 16^{ης} Απριλίου 2014 για τη θέσπιση δράσης της Ένωσης όσον αφορά τις

μεταξύ άλλων, τα κριτήρια, τις προδιαγραφές, την επιλογή και την αξιολόγηση των ΠΠΕ από το 2020 έως και το 2033. Η αντικατάσταση του παλαιότερου νομοθετικού πλαισίου⁵⁷, το οποίο διέπει τις ΠΠΕ για τα έτη 2007-2019⁵⁸, συνοδεύεται με ουσιαστικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα κριτήρια, την παροχή του χρηματικού βραβείου “Μελίνα Μερκούρη”, τη σύσταση και τον ρόλο της Ομάδας Εμπειρογνομόνων.

Μέσα από το νέο νομοθετικό πλαίσιο διατυπώνονται οι γενικοί και ειδικοί στόχοι (Άρθρο 1, 445/2014/ΕΕ) του θεσμού της ΠΠΕ. Όσον αφορά τους γενικούς στόχους αναφέρεται η «διασφάλιση και η προώθηση της πολυμορφίας των πολιτισμών στην Ευρώπη», η επισήμανση των κοινών χαρακτηριστικών τους και η αίσθηση ενός κοινού πολιτισμικού χώρου. Παράλληλα, αναφέρεται επίσης η προώθηση και η ανάδειξη της συμβολής του πολιτισμού στη μακροχρόνια ανάπτυξη των πόλεων. Ανάμεσα στους ειδικούς στόχους τονίζεται η προσπάθεια μιας διευρυμένης συμμετοχής στα πολιτιστικά δρώμενα και η αναβάθμιση της εικόνας των πόλεων σε διεθνές επίπεδο.

Παράλληλα, περιγράφονται τα στάδια και οι δέουσες ενέργειες, στις οποίες προβαίνουν οι υποψήφιοι πόλεις αλλά και τα κράτη, στα οποία υπάγονται μέχρι και την τελική επιλογή της ΠΠΕ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα κριτήρια, που αφορούν την αξιολόγηση των αιτήσεων των υποψήφιων πόλεων και περιλαμβάνουν διάφορες κατηγορίες: «συμβολή στη μακροπρόθεσμη στρατηγική», «ευρωπαϊκή διάσταση», «πολιτιστικό και καλλιτεχνικό περιεχόμενο», «ικανότητα υλοποίησης», «προσέγγιση», «διαχείριση» (Άρθρο 5, 445/2014/ΕΕ).

Σε αντίθεση με το προηγούμενο νομοθετικό πλαίσιο, όπου τα κριτήρια περιορίζονται στην «ευρωπαϊκή διάσταση» και την «πόλη και πολίτες» (Άρθρο 4, 1622/2006/ΕΚ), τα νέα κριτήρια θέτουν ακόμη υψηλότερα τον πήχη διασφαλίζοντας την ποιότητα και τη δυνατότητα υλοποίησης του πολιτιστικού προγράμματος από τις πόλεις, σε συνδυασμό με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα σε πολιτιστικό και αναπτυξιακό επίπεδο και έμφαση στην πολιτιστική στρατηγική.

Ειδικότερα, όσον αφορά την κατηγορία «συμβολή στη μακροπρόθεσμη στρατηγική», στο επίκεντρο βρίσκεται η ανάπτυξη μια πολιτιστικής στρατηγικής, ο σχεδιασμός της

πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης για τα έτη 2020 έως 2033 και για την κατάργηση της απόφασης αριθ. 1622/2006/ΕΚ».

⁵⁷ Βλέπε: «Απόφαση αριθ. 1622/2006/ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 24^{ης} Οκτωβρίου 2006 για τη θέσπιση κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκδήλωση «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» για τα έτη 2007 έως 2019».

⁵⁸ Σε αυτό το πλαίσιο περιλαμβάνεται η επιλογή και η ανακήρυξη της ΠΠΕ Πάφους 2017.

οποίας θα πρέπει να υφίσταται και με το πέρας του έτους της ΠΠΕ. Επίσης, αναπόσπαστο κομμάτι αποτελεί «ο προβλεπόμενος μακροπρόθεσμος πολιτιστικός, κοινωνικός και οικονομικός αντίκτυπος που αναμένεται να έχει ο θεσμός στην υποψήφια πόλη, περιλαμβανομένης και της αστικής ανάπτυξης».

Η αξιολόγηση της «ευρωπαϊκής διάστασης» περιλαμβάνει το εύρος και την ποιότητα του καλλιτεχνικού προγράμματος μέσω του οποίου αναδεικνύεται η ευρωπαϊκή πολιτιστική πολυμορφία, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η ανάπτυξη συνεργασίας με Ευρωπαίους καλλιτέχνες και επιχειρηματίες και η παρουσία στρατηγικής προσέλευσης ευρωπαϊκού και διεθνούς κοινού κατά το έτος του εορτασμού. Παράλληλα, μέσω «του πολιτιστικού και καλλιτεχνικού περιεχομένου», επισημαίνεται η συμμετοχή και η υποστήριξη του τοπικού καλλιτεχνικού στοιχείου, η ευρύτητα, πολυμορφία και φυσικά η ποιότητα των πολιτιστικών δράσεων μη αποκλείοντας τις παραδοσιακές μορφές, οι οποίες πρέπει να συνδυαστούν με τη σύγχρονη και καινοτόμα πολιτιστική έκφραση.

Αναφορικά με την «ικανότητα υλοποίησης», πρέπει να διαφαίνεται η υποστήριξη και η δέσμευση της κρατικής και περιφερειακής αρχής ως προς την υλοποίηση αλλά και η ύπαρξη ή ο σχεδιασμός των κατάλληλων υποδομών εκ μέρους της πόλης για την επιτυχία της ΠΠΕ. Στη κατηγορία «προσέγγιση», γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην εμπλοκή και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας τόσο για την προετοιμασία της αίτησης όσο και για την υλοποίηση της ΠΠΕ. Παράλληλα, στο ίδιο επίπεδο, τονίζεται ότι δεν πρέπει να αποκλείεται η οποιαδήποτε κοινωνική και ηλικιακή ομάδα ή μειονότητα, περιλαμβάνοντας και την ενεργή συμμετοχή των σχολείων.

Εξίσου σημαντική κρίνεται η διοικητική και η οργανωτική δομή της ΠΠΕ, η οποία πρέπει να περιλαμβάνει και να καταρτίζεται από ικανά και προσοντούχα πρόσωπα. Η κατηγορία «της διαχείρισης» περιλαμβάνει επίσης τη στρατηγική που αφορά τη συγκέντρωση των κατάλληλων πόρων και την πρόταση προϋπολογισμού, την «εμπορική και επικοινωνιακή στρατηγική» και τις διαδικασίες πλήρωσης των θέσεων του καλλιτεχνικού και γενικού διευθυντή της ΠΠΕ.

Η «Ομάδα Εμπειρογνωμόνων» (Άρθρο 6, 445/2014/ΕΕ) απαρτίζεται από 10 άτομα και ορίζεται από τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁹. Παράλληλα, το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος μπορεί να ορίσει επιπλέον 2 πρόσωπα, τα οποία

⁵⁹ Παρατηρείται μια αύξηση στο αριθμό των εμπειρογνωμόνων, εφόσον σύμφωνα με το παλαιότερο νομοθετικό πλαίσιο (Άρθρο 10, 1622/2006/ΕΚ), οι εμπειρογνώμονες είναι 7 ενώ το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος μπορεί να ορίσει 1 επιπλέον πρόσωπο.

συμμετέχουν στην ομάδα. Η συγκεκριμένη ομάδα παρακολουθεί, υποστηρίζει και συμβουλεύει τις πόλεις από τη στιγμή, που ανακηρύσσονται ΠΠΕ ως και την έναρξη του έτους, που έχουν οριστεί (Άρθρο 13, 445/2014/ΕΕ).

Η απονομή του χρηματικού βραβείου “Μελίνα Μερκούρη” (Άρθρο 14, 445/2014/ΕΕ) καθορίζεται πλέον από αυστηρότερα κριτήρια και προϋποθέσεις. Αν και προηγουμένως απονέμεται τρεις μήνες πριν από την έναρξη του έτους εορτασμού (Άρθρο 11, 1622/2006/ΕΚ), στο παρόν νομοθετικό πλαίσιο απονέμεται μέχρι τα τέλη Μαρτίου, κατά τη διάρκεια του έτους εορτασμού. Το βραβείο απονέμεται εφόσον θεωρηθεί «ότι η ορισθείσα πόλη έχει τηρήσει τις δεσμεύσεις που ανέλαβε κατά το στάδιο της υποβολής της αίτησης, εάν δεν έχει προβεί σε ουσιαστική τροποποίηση του προγράμματος και της στρατηγικής της μεταξύ του σταδίου υποβολής των αιτήσεων και του έτους εορτασμού».

Κατ’ επέκταση, συνυπολογίζεται η ποιότητα του πολιτιστικού προγράμματος σε συνάρτηση με τον προϋπολογισμό, όπως έχουν διατυπωθεί στην αίτηση και σύμφωνα με τα κριτήρια, η τήρηση της «ευρωπαϊκής διάστασης» και η «κατάρτιση σχεδίων για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση του αντίκτυπου του τίτλου στην ορισθείσα πόλη». Η αξιολόγηση (Άρθρο 16, 445/2014/ΕΕ) του έτους εορτασμού εκδηλώνεται κυρίως σε δυο επίπεδα. Η «ενδιαφερόμενη πόλη» με το πέρας της ΠΠΕ συντάσσει έκθεση αξιολόγησης, η οποία κατατίθεται στα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, τα αρμόδια όργανα σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιούν ανεξάρτητες αξιολογήσεις ανα τακτά χρονικά διαστήματα.

Γενικότερα, η Πολιτιστική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσον αφορά το θεσμό της ΠΠΕ έχει δεχθεί κατά καιρούς έντονη κριτική. Συγκεκριμένα, έχει υποστηρικτεί ότι αποτελεί «Δούρειο ίππο» (Tucker 2008:28) ή ένα «Αστικό Έργο Προπαγάνδας» (Urban Propaganda Project) (Van Aalst and Van Melik 2011:197), όπου ο πολιτισμός χρησιμοποιείται προς την επίτευξη καθαρά οικονομικών στόχων. Παράλληλα, αμφισβητείται έντονα το κατά πόσο εκπροσωπείται και εμπλέκεται (Balsas 2004:402) η τοπική κοινωνία στην προετοιμασία και τη λήψη αποφάσεων ευρύτερα⁶⁰. Επομένως και η προσπάθεια, που καταβάλλεται μέσω του σύγχρονου νομοθετικού πλαισίου της

⁶⁰ Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το σύνθημα «Πού είναι ο πολιτισμός μου;» (Where’s Me Culture?) (O’ Gallagher and Lineham 2007:319) μεγάλης μερίδας του πληθυσμού της πόλης Cork, όταν η πόλη αποτέλεσε ΠΠΕ το 2005. Την έντονη διαμαρτυρία της τοπικής κοινωνίας προκάλεσε το αίσθημα ότι το πρόγραμμα δεν ανταποκρινόταν στους ντόπιους αλλά στους εξωτερικούς επισκέπτες.

ΠΠΕ δεν είναι άσχετη και με τις διάφορες κριτικές. Ωστόσο, και το χρηματικό βραβείο (€1.5 εκ), το οποίο απονέμεται στις πόλεις φαντάζει μάλλον ιδιαίτερα ασήμαντο, αν αναλογιστεί κανείς τα υπέρογκα ποσά, που απαιτούνται για την ανάπτυξη των κατάλληλων υποδομών και του καλλιτεχνικού προγράμματος.

Κεφάλαιο 5

Πάφος 2017: Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης

Η ανακήρυξη της πόλης της Πάφου ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2017 συνοδεύτηκε από έντονους πανηγυρισμούς, ενθουσιασμό και τυμπανοκρουσίες ενεργοποιώντας και μια ευρύτερη προσπάθεια Αστικής Αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό. Κατ' επέκταση, η επικράτηση της έναντι της συνυποψήφιας πόλης, της Λευκωσίας, δημιούργησε παράλληλα έντονες προσδοκίες, που σχετίζονται με την ανάγκη αλλά και την ευκαιρία για ένα ευρύτερο μετασχηματισμό της πόλης των 40 χιλιάδων περίπου κατοίκων. Οι προετοιμασίες, στο επίπεδο του καλλιτεχνικού προγράμματος αλλά και των υποδομών τη δεδομένη στιγμή είναι στο ζενίθ, εφόσον τα χρονικά περιθώρια στενεύουν ορατά.

Η πραγματικότητα είναι όμως ότι ο δρόμος για την επιτυχία δεν είναι στρωμένος με ροδοπέταλα αφού οι εξελίξεις έθεσαν σε κίνδυνο ακόμα και τη διεξαγωγή της ΠΠΕ Πάφος 2017. Από τη μια, η οικονομική κρίση και από την άλλη τα σκάνδαλα της τοπικής αυτοδιοίκησης επέδρασαν αρνητικά στη φάση της προετοιμασίας. Η οικονομική κρίση οδήγησε στη σημαντική μείωση των κονδυλίων τόσο για το καλλιτεχνικό πρόγραμμα⁶¹ του θεσμού όσο και την υλοποίηση των υποδομών και των γενικότερων αναπτυξιακών έργων. Η αποκάλυψη των σκανδάλων και της διαφθοράς, που οδήγησαν στην απομάκρυνση και τη φυλάκιση του τέως δημάρχου δημιούργησαν μια αρνητική εικόνα για την πόλη, την στιγμή που η θέση του δημάρχου παρέμεινε κενή για σημαντικό χρονικό διάστημα.

⁶¹ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι αν και ο αρχικός προϋπολογισμός της ΠΠΕ Πάφος 2017 υπολογίστηκε στα €30 εκ, εντούτοις περιορίστηκε στα €8 εκ.

Βασικό άξονα της ΠΠΕ Πάφος 2017 αποτελεί το «Ανοικτό Εργοστάσιο Πολιτισμού», το οποίο βασίζεται στην ιδέα ότι κάθε υπαίθριος χώρος της πόλης και της επαρχίας της Πάφου μπορεί να αποτελέσει χώρο παραγωγής και διεξαγωγής πολιτιστικών δράσεων. Δηλαδή, «η μετατροπή της πόλης σε ένα ζωντανό εικαστικό μουσειακό χώρο με τους δρόμους και τις πλατείες, τα πάρκα και τα κτήρια και καλώντας τους ντόπιους και τους επισκέπτες να εξερευνήσουν και να λατρέψουν την Πάφο» (Πατσαλίδης 2015, όπως περιγράφεται στο Μενελάου 2015).

Παρά τις όποιες δυσκολίες και εμπόδια, οι προσδοκίες παραμένουν υψηλές και αμετάβλητες. Οι υψηλοί ομολογουμένως στόχοι, οι οποίοι έχουν τεθεί επί τάπητος, περιλαμβάνουν πολιτιστικές, οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προεκτάσεις. Το “Ανοικτό Εργοστάσιο Πολιτισμού”, φιλοδοξεί «να προσθέσει αξία στη ζωή των πολιτών⁶²» ανεξαρτήτως καταγωγής, θρησκείας και γλώσσας, συμβάλλοντας στην ανάδειξη μιας νέας εικόνας της πόλης, της πολυπολιτισμικής. Στο ίδιο επίπεδο, η ευρύτερη συμμετοχή πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα και η γενικότερη συνεισφορά του πολιτισμού στην κοινωνική πρόοδο και ανάπτυξη, η ανάδειξη και η στήριξη των ντόπιων καλλιτεχνών και η δημιουργία Πολιτιστικών Συστάδων.

Επιπλέον, ανάμεσα στους σημαντικούς στόχους για τον πρόεδρο του Οργανισμού της ΠΠΕ Πάφος 2017 είναι η δημιουργία (Πατσαλίδης 2016, όπως αναφέρεται στο Λυδάνδρου 2016) : «...ενός νέου branding για την Πάφο στο πλαίσιο του οποίου, πέρα του ήλιου και της θάλασσας και του all inclusive, μετά το 2017 να περιλαμβάνεται και ο πολιτισμός...». Ωστόσο, η συνολική προσπάθεια αποτυπώνεται καθαρά στο όραμα του νέου Δημάρχου, ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά (Φαίδωνος 2015): «.....Είναι το όραμα να γίνει η Πάφος μια σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη, όπου θα συνυπάρχουν αρμονικά η πλούσια ιστορική κληρονομιά και η οικονομική ανάπτυξη, μια πόλη της πολιτιστικής δημιουργίας, της πράσινης ανάπτυξης και της κοινωνικής πρόνοιας...».

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης αποτελεί συγχρόνως μια ευκαιρία και μια πρόκληση για την πόλη της Πάφου, κατά πόσο δηλαδή, θα επιτευχθεί ένας μετασχηματισμός με μακροπρόθεσμα οφέλη για τους πολίτες της. Προς αυτήν την κατεύθυνση, της υλοποίησης των στόχων, ενεργοποιήθηκε ήδη ένας ευρύς κύκλος ενδιαφερόμενων μερών ενώ η πόλη σήμερα μοιάζει με ένα

⁶² Βλέπε: (http://issuu.com/pafos2017/docs/pafos2017_bidbook_2?e=5716352/2883229) (07/05/2016)

“εργοτάξιο”, τη στιγμή που, προστίθενται και οι τελευταίες πινελιές για την εκπλήρωση της υψηλής ποιότητας καλλιτεχνικού προγράμματος.

5.1 Κατευθύνσεις του αστικού σχεδιασμού στις στρατηγικές Πολιτιστικής Πολιτικής

Η Πάφος είναι σήμερα το πιο σημαντικό αστικό κέντρο της δυτικής Κύπρου (Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως 1996:3). Αν και η “Νέα Πάφος” κτίζεται από τον Νικοκλή τον 4^{ον} αιώνα π.Χ, από την εποχή των Λουζινιανών μαρτυρείται η ύπαρξη και μιας άλλης περιοχής, το Κτήμα (Severis 2007:13). Το Κτήμα, το σημερινό ιστορικό κέντρο της πόλης συνενώνεται με την πάροδο των χρόνων με την “Νέα Πάφο”, γνωστή και ως “Κάτω Πάφο”, η οποία περιλαμβάνει σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους και το μεσαιωνικό κάστρο της πόλης. Το 1970 με απόφαση της κυβέρνησης καταργήθηκαν και τα τοπωνύμια και οι δυο περιοχές αποτέλεσαν και επίσημα πλέον τη σημερινή Πάφο (Severis 2007:13).

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας (1571-1878) το Κτήμα βιώνει έντονα την παρακμή, ενώ ο τουρκικός πληθυσμός υπερισχύει του ελληνικού. Το γεγονός αυτό αρχίζει να μεταβάλλεται κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960). Είναι η περίοδος, που θα αρχίσει η οικοδόμηση σημαντικών δημόσιων κτηρίων (Ταχυδρομείο, Αστυνομικός Σταθμός) (Καρούζη 2007:18). Γενικότερα, τα πλινθόκτιστα υποστατικά θα αντικατασταθούν σταδιακά από «νεοκλασικά⁶³ αρχοντικά και δημόσια κτήρια» (Φιλελεύθερος 2011:13), ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του 1920 το Κτήμα άρχισε να αποκτά «μια αστική κουλτούρα» (Φιλελεύθερος 2011:13). Παράλληλα, ο Μούτταλος, το δυτικότερο σημείο του Κτήματος, εξελίσσεται σε τουρκοκυπριακή συνοικία.

⁶³ Όπως υποστηρίζουν ο Αγησιλάου και ο Καλαβά (1999): «...Ο όψιμος αυτός νεοκλασικισμός στην Πάφο, με την καθαρότητα στην χρήση των ελληνικών μορφολογικών στοιχείων, σκοπό μάλλον είχε την εξυπηρέτηση των ιδεολογικών αναγκών της κυπριακής κοινωνίας με την προβολή της ελληνικής ταυτότητας μέσα από την αρχιτεκτονική, σε μια περίοδο που η Κύπρος βρισκόταν κάτω από ξένη διακυβέρνηση. Η άποψη αυτή ενισχύεται κι από το γεγονός ότι στην Πάφο δεν παύουν να κτίζονται δημόσια κτίρια και κυρίως εκπαιδευτήρια με νεοκλασική μορφολόγηση μέχρι και το 1959. δηλαδή ένα χρόνο πριν την επίσημη ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Εδώ ο νεοκλασικισμός έχει απαλλαγεί από τα «ξένα» στοιχεία και έτσι αγνός προβάλλει ως η νόμιμη ελληνική αρχιτεκτονική...».

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, παρατηρείται στη πόλη της Πάφου μια «διάσπαρτη οικιστική ανάπτυξη και διαχωρισμός οικοπέδων» (Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως 2003:3) και επομένως μια πολεοδομική “αναρχία”. Ως συνέπεια της τουρκικής εισβολής του 1974 και της υποδοχής των Ελληνοκύπριων προσφύγων, η πόλη γνωρίζει μια πρωτοφανή αύξηση στον αστικό της πληθυσμό ενώ πραγματοποιούνται ταυτόχρονα και προσπάθειες ανάπτυξης τουριστικών υποδομών, ως αντιστάθμισμα της απώλειας κατεξοχήν τουριστικών περιοχών. Και σε αυτό το επίπεδο παρατηρείται «έλλειψη σεβασμού προς την ευαισθησία του τοπίου και ρύπανση του περιβάλλοντος» (Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως 2003:6).

Η περίπτωση όμως της τουρκοκυπριακής συνοικίας του Μούτταλου θα αποτελέσει μια γενικότερη “παραφωνία”, εφόσον χαρακτηρίζεται από μια «καθυστέρηση στην αστική εξέλιξη» (Μελιστά και Χατζηχαλαράμπος 2008:6). Γενικότερα, η συνοικία του Μούτταλου χαρακτηρίζεται από μια ιδιόμορφη κατάσταση. Με την εγκατάσταση των Ελληνοκυπρίων προσφύγων παρατηρείται μια στασιμότητα στην ανάπτυξη έργων και υποδομών. Εξαιρεση αποτελούν η μικρής κλίμακας επεμβάσεις στις κατοικίες για λειτουργικούς, κυρίως, σκοπούς. Κατά τα άλλα, το σκηνικό θα παραμείνει αναλλοίωτο, όπου ο χρόνος φαίνεται να έχει σταματήσει στις μέρες του 1974.

Σήμερα, το Κτήμα «περιλαμβάνει τέσσερις διαφορετικές περιοχές: Τον Μουσαλλά στα ανατολικά, την περιοχή του Δήμου, τα σχολικά συμπλέγματα⁶⁴, το Ταχυδρομείο μαζί με την περιοχή της Αγοράς, και τον Μούτταλο⁶⁵». Στο “Τοπικό Σχέδιο 2003-2012”, το ιστορικό κέντρο της πόλης χαρακτηρίζεται «λόγω της αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, ιστορικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής αξίας, ως Περιοχή Ειδικού Χαρακτήρα» (Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως 2003: 165-167) ενώ υποδεικνύεται και η ανάγκη για «προστασία, διατήρηση, ανάπλαση και αναζωογόνηση» (Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως 2003:13). Εξάλλου, τονίζεται και η πρόθεση για την ανάπτυξη πολιτιστικών διευκολύνσεων στις συγκεκριμένες περιοχές.

⁶⁴ Πρόκειται για σχολεία, που στεγάζονται σε νεοκλασσικά κτήρια. Συγκεκριμένα το “Νικολαΐδειο Γυμνάσιο”, το “Λύκειο Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ’ ”, το “ Ιακώβειο” και το “Δημήτρειο”.

⁶⁵ Όπως περιγράφεται στην επίσημη ιστοσελίδα του Δήμου Πάφου. Περισσότερες πληροφορίες βλέπε: (<http://pafos.org.cy/pafos/walking-tour/>) (02/05/2016).

5.2 Χωροταξικές και κοινωνικές μεταβολές

Η ανακήρυξη της Πάφου ως ΠΠΕ 2017 σηματοδότησε την έναρξη σημαντικών έργων πολιτιστικής κυρίως υποδομής, αναπλάσεις πλατειών και περαιτέρω βελτιωτικών έργων με εστίαση στον ιστορικό πυρήνα της πόλης. Είναι βασικά η συνέχιση μιας ευρύτερης προσπάθειας, η οποία επιχειρείται και στο πρόσφατο παρελθόν. Τροχοπέδη βέβαια αποτέλεσε η οικονομική κρίση, η οποία όχι μόνο ανέστειλε την κατασκευή νέων έργων αλλά δυσχέραινε και τα κοινωνικά προβλήματα της πόλης, με κυριότερο τα υψηλά επίπεδα ανεργίας⁶⁶.

Έτσι σε αυτό το πλαίσιο, είχε προηγηθεί η δημιουργία το 2006 της “Δημοτικής Πινακοθήκης⁶⁷”, αλλά και η αποκατάσταση και αλλαγή χρήσης του παλαιού εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρισμού της “Αρχής Ηλεκτρισμού Κύπρου” (Α.Η.Κ). Η “Παλαιά Ηλεκτρική”, αποτέλεσε ένα από τα πρώτα σημεία αναφοράς για την πόλη δημιουργώντας ένα σύγχρονο πολιτιστικό πολυχώρο. Η μετατροπή του εργοστασίου συνδυάστηκε με τη δημιουργία αίθουσας προβολών, εκθεσιακού χώρου και καφετέριας λαμβάνοντας υπόψη και πρόνοιες για τα άτομα με κινητικά προβλήματα και αναπηρίες.

Παρομοίως, σε επίπεδο αποκατάστασης και αλλαγής χρήσης, βρίσκονται σε εξέλιξη τα έργα στο “Χάνι του Ιμπραήμ⁶⁸”. Το ανανεωμένο πλέον χάνι δεν θα θυμίζει σε τίποτα το φθαρμένο από τον χρόνο κτηριακό συγκρότημα συνδυάζοντας την πολιτισμική παραγωγή, με την ανάπτυξη ειδικά διαμορφωμένων εργαστηρίων αλλά και την πολιτισμική κατανάλωση με την ανάπτυξη εκθεσιακών χώρων και χώρων προβολής. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στη διαμόρφωση του, ως χώρου ευρύτερης ψυχαγωγίας με την ανάπτυξη εστιατορίων και παραδοσιακών καφενείων. Αναμφίβολα, ο νέος πολυχώρος του πολιτισμού αναμένεται να εξελιχθεί σε “hot spot”, στην καρδιά του ιστορικού κέντρου της πόλης.

Επιπρόσθετα, ανάμεσα στα σημαντικά έργα συγκαταλέγονται η ανακαίνιση και η αναβάθμιση του “Μαρκιδείου Θεάτρου” (Χριστοδούλου 2016). Οι εργασίες

⁶⁶ Παράλληλα, η οικονομική κρίση οδήγησε και στη φυγή από την Πάφο μεγάλου ποσοστού ομοεθνών από την πρώην Σοβιετική Ένωση, Ποντίων, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στην πόλη την προηγούμενη δεκαετία (Χριστοδούλου 2014).

⁶⁷ Η Δημοτική Πινακοθήκη στεγάζεται σε οικία, η οποία αναπαλαιώθηκε με δωρεά του “Ιδρύματος Α.Γ.Λεβέντη”.

⁶⁸ Περισσότερες πληροφορίες για το έργο βλέπε: (<http://www.cy-arch.com/chani-impraim-a-prize/>) (02/05/2017).

επικεντρώνονται στη βελτίωση και ανανέωση τόσο της εξωτερικής όψης και του κήπου όσο και των εσωτερικών χώρων και της λειτουργικότητάς τους. Επίσης, σε τροχιά μετατροπής σε σύγχρονο πολιτιστικό κέντρο βρίσκεται και ο εγκαταλελειμμένος κινηματογράφος “Οθέλλος/Αττικό”. Στη προσπάθεια επαναξιοποίησης και επανάχρησης του κτηρίου, επιχειρείται η ανάδειξη του σε εκθεσιακό και συνεδριακό χώρο.

Βέβαια, εκτός από τα έργα, που αφορούν αποκλειστικά το κτηριακό απόθεμα, καταβάλλεται προσπάθεια για την ανάπλαση και των εξωραϊσμό σημαντικών πλατειών, οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του ιστορικού κέντρου της πόλης. Ιδιαίτερη έμφαση και ευρείας κλίμακας έργα διενεργούνται στην “Πλατεία Kennedy”, η οποία γειτνιάζει με το εμπορικό κέντρο της πόλης. Η ανάπλαση περιλαμβάνει τη δημιουργία χώρων πρασίνου, εξωραϊσμό και βελτίωση των υποδομών του χώρου. Παρόμοιας φύσης έργα πραγματοποιούνται παράλληλα, στις πλατείες που βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από το Δημοτικό Μέγαρο και τον Δημοτικό Κήπο.

Εξίσου σημαντικό κεφάλαιο αποτελεί η ανάπλαση της τουρκοκυπριακής συνοικίας του Μούτταλου. Οι εργασίες περιλαμβάνουν κυρίως την ανάδειξη της κεντρικής πλατείας της συνοικίας, Πλατεία “İsmet İnönü”, αλλά και την ανάδειξη των σπηλιών, που την περιβάλλουν. Επίσης, στη πόλη εκτελούνται γενικότερα έργα, όπως επιδιορθώσεις δρόμων και λεωφόρων, πεζοδρομήσεις, αναδιαμόρφωση του παραλιακού μετώπου αλλά και μια ενισχυμένη προσπάθεια «για πάταξη των πολεοδομικών παρανομιών» (Φαίδωνος 2016 όπως αναγράφεται στο Χριστοδούλου 2016).

Παρατηρείται λοιπόν μια έντονη προσπάθεια «μεταμόρφωσης και αναζωογόνησης του του ιστορικού κέντρου της πόλης» (Φαίδωνος 2015), η οποία είναι πλήρως εναρμονισμένη με το “Τοπικό Σχέδιο 2003-2012” και ενταγμένη στο πλαίσιο της ΠΠΕ Πάφος 2017. Με εξαίρεση την συνένωση των αρχαιολογικών χώρων της Κάτω Πάφου, ο κύριος όγκος των έργων λαμβάνει χώρα στο Κτήμα με άμεσο στόχο τον εμπλουτισμό των υφιστάμενων πολιτιστικών υποδομών και διευκολύνσεων.

Ειδικότερα, για την περίπτωση της συνοικίας του Μούτταλου τα έργα ανάπλασης κρίνονται ως μια προσπάθεια ένταξης της περιοχής στον αστικό πυρήνα. Η αναβαθμισμένη εικόνα του κέντρου της πόλης και η συνέχιση της ύπαρξης μιας εντελώς υποβαθμισμένης περιοχής του, η οποία αποτελεί διαχρονικά αναπόσπαστο κομμάτι, θα έκανε πιο αισθητές τις αντιθέσεις. Εξάλλου, η ανάπλαση στο Μούτταλο σε συμβολικό

επίπεδο είναι άμεσα συνδεδεμένη και με το πλαίσιο της ΠΠΕ Πάφος 2017, ως ένα κάλεσμα για συμφιλίωση και επανένωση με την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Επιπρόσθετα, η ολοκλήρωση των έργων στην “Πλατεία Kennedy” θα έχει ως αποτέλεσμα να αποκτήσει το ιστορικό κέντρο της πόλης μια κεντρική πλατεία⁶⁹.

Το “λίφτινγκ” και η αναζωογόνηση του ιστορικού πυρήνα της πόλης και ο εμπλουτισμός με πολιτιστικές υποδομές και διευκολύνσεις δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την πρόκληση και την ενεργοποίηση της διαδικασίας του gentrification. Η προβολή της αναβαθμισμένης εικόνας του κέντρου της πόλης, λόγω και της ευρείας προσέλευσης των μέσων μαζικής ενημέρωσης στο πλαίσιο της ΠΠΕ Πάφος 2017, θα προσελκύσουν τους ευκατάστατους κατοίκους και επισκέπτες. Υπάρχει η ανησυχία ότι η ανάπτυξη πολυτελών εστιατορίων και καταστημάτων στα πρότυπα κατανάλωσης και του τρόπου ζωής των συγκεκριμένων τάξεων ενδέχεται να επιφέρει αύξηση στις τιμές των ενοικίων, της αξίας των ακινήτων και γενικότερα αναβάθμιση της αξίας της γης. Η εξέλιξη αυτή ενδέχεται να προκαλέσει τον απευθείας εκτοπισμό των παραδοσιακών κατοίκων και των καταστηματαρχών του κέντρου.

Ωστόσο, στην περίπτωση του ιστορικού κέντρου της Πάφου η κατάσταση είναι συγκεχυμένη. Στο κατά πόσο δηλαδή θα προκληθεί gentrification, εξαιτίας της ισχύουσας νομοθεσίας που ρυθμίζει το πλαίσιο για τις τουρκοκυπριακές περιουσίες. Στην προκειμένη περίπτωση, ολόκληρη η συνοικία του Μούτταλου αλλά και διάφορα υποστατικά στο κέντρο της πόλης, περισσότερα από τα οποία χρησιμοποιούνται ως καταστήματα, ανήκουν σε τουρκοκύπριους ιδιοκτήτες. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, ο εκάστοτε Υπουργός Εσωτερικών καθίσταται ο «Κηδεμόνας των Τουρκοκυπριακών Περιουσιών» (Ν.139/91, Άρθρο 3), ο οποίος οφείλει να τις διαχειρίζεται σύμφωνα με τον νόμο και προς όφελος πάντα του ιδιοκτήτη. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Κηδεμόνας «μπορεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις να προβεί στην πώληση τουρκοκυπριακών περιουσιών⁷⁰» (Γενικός Ελεγκτής της Δημοκρατίας

⁶⁹ Πρόθεση του δημάρχου Πάφου είναι η διενέργεια δημοψηφίσματος (Χριστοδούλου 2016), ώστε οι πολίτες να καθορίσουν τη μετονομασία της νέας πλατείας.

⁷⁰ Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά (Γενικός Ελεγκτής της Δημοκρατίας 2014:11) : «Σύμφωνα με τους «περί Τουρκοκυπριακών Περιουσιών (Διαχείριση και Άλλα Θέματα) (Προσωρινές Διατάξεις) Κανονισμούς του 1992 έως 2009», Άρθρο 16 του Νόμου, ο Κηδεμόνας μπορεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις, αν κρίνει ότι είναι προς το συμφέρον του ιδιοκτήτη ή αναγκαίο για το δημόσιο συμφέρον, με την έγκριση του Υπουργικού Συμβουλίου να προβεί στην πώληση T/K περιουσίας. Νοείται ότι η πώληση θα γίνεται υπό τους πλέον επωφελείς για τον ιδιοκτήτη όρους και τα χρήματα θα κατατίθενται στο ταμείο T/K περιουσιών για λογαριασμό και προς όφελος του ιδιοκτήτη».

2014:11) . Το γεγονός αυτό ίσως αποβεί αποτρεπτικός παράγοντας για την εξέλιξη gentrification, εφόσον και η διαχείριση των τουρκοκυπριακών περιουσιών έχει ενταχθεί σε ένα πλαίσιο πιο προσεκτικών χειρισμών μετά και την αποκάλυψη σκανδάλων στο πρόσφατο παρελθόν.

5.3 Επιπτώσεις του διαφαινόμενου μετασχηματισμού και προοπτικές εξέλιξης της Πάφου

Ο μετασχηματισμός της πόλης εκφράζεται αρχικά στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Συγκεκριμένα, καταβάλλεται έντονη προσπάθεια καταπολέμησης των φαινομένων της σήψης, της διαφθοράς και των μιζών. Ο νέος δήμαρχος αποπνέει ακριβώς τον αέρα της αλλαγής και της κάθαρσης, της διαφάνειας και της χρηστής διοίκησης⁷¹. Πρέπει λοιπόν να διαφανεί ότι «η Πάφος δεν είναι τα σκάνδαλα και η μια χούφτα των διεφθαρμένων ταγών, αλλά... ότι μπορεί να βάζει μεγάλους στόχους και να τους επιτυγχάνει» (Φαίδωνος 2015, όπως αναφέρεται στο Αδάμου 2015). Έτσι, η προσπάθεια επικεντρώνεται και στην “ηθική” ανάπλαση της πόλης, ανακτώντας και την εμπιστοσύνη των πολιτών στο θεσμό της τοπικής αυτοδιοίκησης. Το γεγονός αυτό διαφαίνεται ήδη μέσα από τις διαδικασίες προσφοράς και κατοχύρωσης των διαφόρων έργων ανάπλασης της πόλης σε εργοληπτικές εταιρείες, στο πλαίσιο της διαφάνειας και της νομιμότητας⁷².

Η αναζωογόνηση του κέντρου της πόλης με την αποκατάσταση, την ανακαίνιση και την αλλαγή χρήσης των κτηρίων, που παρουσιάζουν σημαντικές φυσικές φθορές συνεπάγεται με θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Από μια άλλη οπτική, διασώθηκαν ή θα διασωθούν σημαντικά κτήρια ιστορικής αλλά και αρχιτεκτονικής σημασίας αναδεικνύοντας επίσης την αξία του ιστορικού πυρήνα της πόλης. Στο ίδιο επίπεδο, και τα έργα στη συνοικία του Μούτταλου, εγκαινιάζουν μια νέα εποχή για

⁷¹ Όπως αναφέρει συγκεκριμένα (Φαίδωνος 2016, όπως αναφέρεται στο Χριστοδούλου 2016): «...Όραμα μου είναι να καταστεί ο Δήμος Πάφου πρότυπο χρηστής διοίκησης και παράδειγμα σωστής εξυπηρέτησης του πολίτη, με διάχυτο το πνεύμα της διαφάνειας, της ισονομίας και της αποτελεσματικότητας...».

⁷² Προς αυτή την κατεύθυνση παρατηρείται η στενή συνεργασία του Δήμου με τον Γενικό Ελεγκτή και τον Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας για την τήρηση των νενομισμένων διαδικασιών.

τους κατοίκους και συγχρόνως αποτελούν την αφετηρία για την περαιτέρω αναβάθμιση της περιοχής.

Η προβολή της ανανεωμένης εικόνας της πόλης από τα διεθνή κυρίως μέσα ενημέρωσης, στο πλαίσιο της ΠΠΕ, θα αναδείξει την Πάφο από πόλη της κρίσης και της απομόνωσης, σε πόλη φαντασμαγορική και θελκτική. Στο σημείο αυτό, η ανάπτυξη στρατηγικών city marketing και city branding θα καταστήσουν την Πάφο ανταγωνιστική, ικανή να προσελκύσει επενδυτές και επισκέπτες ενισχύοντας τη θέση της και ως κέντρο υπηρεσιών, μια εξέλιξη, που υποβοηθά και η γεωγραφική θέση της Κύπρου.

Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη των πολιτιστικών υποδομών και υπηρεσιών σε συνδυασμό με την ύπαρξη των αρχαιολογικών χώρων της Κάτω Πάφου θα αναδείξουν και θα αναβαθμίσουν την Πάφο ως ποιοτικό τουριστικό προορισμό, ειδικά στο επίπεδο του πολιτιστικού και του συνεδριακού τουρισμού. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η πόλη θα προσελκύσει νέες τουριστικές αγορές⁷³, γεγονός, που διευκολύνουν τόσο η ύπαρξη διεθνούς αερολιμένα όσο και οι διεθνείς συγκυρίες⁷⁴.

Αναμφίβολα, το κέντρο της πόλης θα καταστεί ελκυστικό ενώ τίθενται γερές βάσεις για την ανάπτυξη Πολιτιστικών Περιοχών σε συνδυασμό με ευρύτερες μορφές ψυχαγωγίας. Άλλωστε, η αποκατάσταση στο “Χάνι του Ιμπραήμ” και η ανάπτυξη εργαστηρίων πολιτιστικής παραγωγής μπορεί να αποτελέσει την απαρχή για την ανάπτυξη Πολιτιστικών Συστάδων. Γενικότερα, η δραστηριοποίηση των Πολιτιστικών Βιομηχανιών θα συμβάλει, αφενός, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, αφετέρου, στην ενίσχυση και ανάδειξη των ντόπιων καλλιτεχνών.

Βέβαια, στο αναζωογονημένο κέντρο της πόλης δημιουργούνται και οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη gentrification, οδηγώντας σε εκτοπισμό τους παραδοσιακούς κατοίκους και τους καταστηματοάρχες. Αν και όπως έχει αναφερθεί, η ισχύουσα νομοθεσία αποτελεί εμπόδιο, μια ενδεχόμενη αλλαγή ή άρση του νομοθετικού πλαισίου για τις τουρκοκυπριακές περιουσίες μπορεί να ανοίξει το δρόμο στην

⁷³ Ήδη προς αυτήν την κατεύθυνση, στο πλαίσιο της ΠΠΕ, ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (Κ.Ο.Τ) έχει αναλάβει εκστρατεία προώθησης και προβολής της πόλης. Παρόμοια δράση έχει αναπτύξει και ο Οργανισμός Πάφος 2017, με αποκορύφωμα τη συμμετοχή στο “EU JAPAN FEST” όπου έγιναν προσπάθειες για την προσέλκυση τουριστών από την Ιαπωνία (Αναστασίου 2016).

⁷⁴ Οι συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή, τα τρομοκρατικά κτυπήματα στην καρδιά της Ευρώπης ή και στην Τουρκία, η οποία προσελκύει ένα σημαντικό αριθμό τουριστών είναι φυσικό να διοχετεύσουν το τουριστικό ρεύμα σε προορισμούς θεωρητικά πιο ασφαλείς.

εκδήλωση gentrification. Εξάλλου, το ιστορικό κέντρο της Πάφου μπορεί να καταστεί απρόσιτο για μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, τις ασθενέστερες οικονομικά τάξεις, σε περίπτωση που οι ευρύτερες μορφές ψυχαγωγίας (π.χ εστιατόρια, καφετέριες, καταστήματα) απευθύνονται αποκλειστικά σε ευκατάστατους θαμώνες και επισκέπτες.

Γενικότερα, στην περίπτωση της Πάφου αναδεικνύονται κλασικά χωροταξικά διλήμματα (Griffiths 1995:253) και ευρύτεροι κοινωνικοί προβληματισμοί, ειδικά για την “μετα - ΠΠΕ εποχή”. Όπως για παράδειγμα, η ενδεχόμενη σύγκρουση μεταξύ του κέντρου και της περιφέρειας της πόλης, αφού και στην περίπτωση της Πάφου οι στρατηγικές αναβίωσης εστιάζονται κυρίως στο κέντρο της πόλης και ελάχιστα στην περιφέρεια. Προς εξομάλυνση της αντίθεσης κέντρου – περιφέρειας και του κινδύνου να δημιουργηθούν πολίτες δύο κατηγοριών είναι χαρακτηριστικές οι στρατηγικές, που αναπτύχθηκαν στην πόλη Dundee της Σκωτίας και στο Τορίνο της Ιταλίας.

Συγκεκριμένα, η πόλη Dundee ανέπτυξε διάφορους δείκτες μέσω των οποίων διαφαίνεται ποιες κοινότητες είναι υποβαθμισμένες και χρήζουν άμεσης εφαρμογής στρατηγικών αναβίωσης (McCarthy 2007:121). Στη περίπτωση του Τορίνο, εφαρμόστηκε το “Ειδικό Έργο Περιφερειών” (Governa and Saccomani 2004:340). Κεντρικό άξονα του συγκεκριμένου προγράμματος αποτέλεσε το ότι «οι περιφέρειες της πόλης είναι ενσωματωμένο μέρος της πόλης και όχι “γειτονιές της κρίσης”» (Governa and Saccomani 2004:341). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αναπτύχθηκαν τοπικά δίκτυα για την καταγραφή των αναγκών και των προβλημάτων της περιφέρειας, προκειμένου να αντιμετωπιστούν με τη χάραξη συγκεκριμένων πολιτικών.

Εξάλλου, πώς θα αντιμετωπιστεί ο κοινωνικός αποκλεισμός, οι ανισότητες και κατ’ επέκταση η επίτευξη της κοινωνικής συνοχής και της ενεργοποίησης των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των μειονοτήτων και των μεταναστών ; Άλλωστε, η δραστηριοποίηση περισσότερων πολιτιστικών οργανισμών και η προσφορά μιας εμπλουτισμένης πολιτιστικής δράσης δεν συνεπάγεται και με μια διευρυμένη συμμετοχή των πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα.

Επιπρόσθετα, ποιος θα επωφεληθεί τελικά από τον μετασχηματισμό της πόλης; Οι ξενοδόχοι και οι επιχειρηματίες, γενικότερα, οι έχοντες και κατέχοντες το οικονομικό κεφάλαιο; Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι η προσέλκυση επενδύσεων και κεφαλαίων θα δημιουργήσει περισσότερες θέσεις εργασίας. Όμως η πιθανότητα εργοδότησης των ανειδίκευτων και μακροχρόνια ανέργων φαίνεται να είναι και πάλι

περιορισμένη. Στο σημείο αυτό τίθεται και το κρισιμότερο ερώτημα. Μήπως πρέπει να αναπτυχθούν και παράλληλες δράσεις για την άμβλυση των κοινωνικών ζητημάτων ;

Η επίτευξη της κοινωνικής συνοχής βασίζεται στην ενεργή συμμετοχή και αντιπροσώπευση της τοπικής κοινωνίας στα κέντρα⁷⁵ λήψης αποφάσεων για την πόλη. Το γεγονός αυτό υποστηρίζεται και από μια σύγχρονη θεωρία, τη θεωρία του “Δικαιώματος για την πόλη” (“Right for the City”) (Novy and Colomb 2013:1817), η οποία υποστηρίζει το δικαίωμα των πολιτών να έχουν λόγο και άποψη για την πόλη τους, αλλά και να αντιδρούν σε πολιτικές, οι οποίες δεν εξυπηρετούν το κοινό συμφέρον. Βέβαια, στην περίπτωση της Πάφου υπάρχει ήδη η δέσμευση εκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης για την ανάπτυξη της έννοιας της «Συμμετοχικής Δημοκρατίας» (Φαίδωνος 2016 όπως αναφέρεται στο Χριστοδούλου 2016), μιας πιο ενεργής δηλαδή συμμετοχής των πολιτών σε σημαντικές αποφάσεις για την πόλη.

Στην περίπτωση της πόλης του Εδιμβούργου, ωστόσο, η προσπάθεια βασίστηκε στην ανάπτυξη μιας πρωτοποριακής διαδικτυακής πλατφόρμας, “myEdinburgh.org” (Deakin and Allwinkle 2007:83). Μέσω της συγκεκριμένης πλατφόρμας, οι πολίτες ενημερώνονται για προγραμματισμένα αστικά έργα εκφέροντας τις απόψεις τους ενώ, παράλληλα, μπορούν να αναπτύξουν τις δεξιότητες τους μέσω “e-learning” δραστηριοτήτων.

Παράλληλα, για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, διάφορες πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου ανέπτυξαν ειδικά προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης⁷⁶ από τοπικούς φορείς για μακροχρόνια άνεργους και με έμφαση στις εύαλωτες κοινωνικές ομάδες (McCarthy 2007:36). Το γεγονός αυτό ενίσχυσε αφενός τις ικανότητες των ανέργων, αφετέρου, δημιούργησε περισσότερες ευκαιρίες εργοδότησης τους.

Ειδικότερα για τις μειονότητες και τους μετανάστες⁷⁷ της πόλης, το πρόγραμμα «Μαζί-Ανοικτή Κοινωνία^{78!}», στο οποίο συμμετέχει ο Δήμος Πάφου με δήμους της ευρύτερης

⁷⁵ Εξάλλου, ο Blanco (2010:188) υποστηρίζει τη δημιουργία «εναλλακτικών δικτύων», στα οποία εκτός από την τοπική κοινωνία να συμμετέχει και ένα εύρος επιστημόνων και εμπειρογνομόνων, όπως για παράδειγμα κοινωνιολόγων και κοινωνικών λειτουργών.

⁷⁶ Όπως επισημαίνει ο Bayliss (2004:501): «...Οι ανειδίκευτοι εργάτες δεν έχουν πρόσβαση, αλλά και οι τυχόν ευκαιρίες εργοδότησης συχνά χαρακτηρίζονται από part-time, χαμηλόμισθη εργασία, η οποία προσφέρει χαμηλά επίπεδα ικανοποίησης στον εργαζόμενο...».

⁷⁷ Μια από τις πιο πρωτότυπες προσπάθειες για ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία αποτελεί η ενέργεια του Δήμου La Mina στη Μαδρίτη να αναπτύξει το “Μουσείο Ιστορίας της Μετανάστευσης” (Colantonio and Dixon 2011:158).

περιοχής της Πάφου, και το οποίο στοχεύει στην ομαλή ένταξη τους στην κοινωνία (Κουγιούντας 2016) πρέπει να ενισχυθεί. Εξάλλου, εκτός από την προώθηση ανάλογων προγραμμάτων, μπορεί να συμβάλει και το δίκτυο των εθελοντών⁷⁹, το οποίο αναπτύσσεται στο πλαίσιο της ΠΠΕ, αναλαμβάνοντας συντονισμένες δράσεις προς αυτή την κατεύθυνση.

Επιπρόσθετα, οι καλλιτέχνες από την πλευρά τους μπορούν να διαδραματίσουν σημαίνοντα ρόλο. Παράδειγμα αποτελεί η εκστρατεία “Culture in Action” (Sharp et al.2005:1009) στο Λος Άντζελες, όπου οι καλλιτέχνες και διάφοροι μη κυβερνητικοί οργανισμοί ανέπτυξαν διάφορες δράσεις, που απευθύνονταν αποκλειστικά στις μειονότητες της πόλης με σκοπό την ένταξη τους στην κοινωνία αλλά και για να έρθουν σε επαφή με τις τέχνες.

Αναμφίβολα, ο πολιτισμός μπορεί να προσθέσει αξία στη ζωή των πολιτών της Πάφου αλλά και να αναδείξει το αίσθημα υπερηφάνειας για την πόλη τους. Ωστόσο, απαιτείται και η ανάπτυξη μιας ευρύτερης παιδείας και καλλιέργειας για μια διευρυμένη συμμετοχή των πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα. Προς αυτή την κατεύθυνση, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην προσέλκυση των νεαρών ατόμων. Για παράδειγμα, η ενδυνάμωση της συνεργασίας του Δήμου Πάφου και του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, μέσω της αυξημένης χρήσης των νέων πολιτιστικών υποδομών στο πλαίσιο των σχολικών μαθημάτων, θα μπορούσε να αναπτύξει τους αυριανούς επισκέπτες. Εξίσου σημαντική κρίνεται και η συνεχής ανάπτυξη στρατηγικών προσέλκυσης επισκεπτών εκ μέρους των Πολιτιστικών Βιομηχανιών της πόλης (Newman et al. 2005:47).

Επιπρόσθετα, ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα, που παρατηρείται γενικά, είναι η ανάπτυξη πολιτιστικών δράσεων και εκδηλώσεων, οι οποίες απευθύνονται περισσότερο σε επισκέπτες παρά στην τοπική κοινωνία (Griffiths 1995:253). Η τήρηση ενός ισοζυγίου δεν θα αποκλείει την τοπική κοινωνία της Πάφου εξυπηρετώντας και την προσέλκυση ξένων επισκεπτών. Τέλος, ο Δήμος Πάφου θα μπορούσε να αναπτύξει την επιχορήγηση εισιτηρίων ή την δωρεάν εισόδο σε εύαλωτες ομάδες του πληθυσμού, για παράδειγμα τους άνεργους και τους συνταξιούχους.

⁷⁸ Το πρόγραμμα είναι συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Κυπριακή Δημοκρατία.

⁷⁹ Γενικότερα, για την επίτευξη των κοινωνικών στόχων είναι ουσιαστική η διατήρηση του δικτύου των εθελοντών, το οποίο θα συνεισφέρει «στο κτίσιμο του κοινωνικού κεφαλαίου» (BOP 2011:10).

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, ότι μέσω του διαφαινόμενου μετασχηματισμού της Πάφου δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για την αναζωογόνηση και την εξέλιξη της πόλης σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και φυσικό επίπεδο προσφέροντας μια καλύτερη ποιότητα ζωής στους πολίτες. Ζητούμενο βέβαια είναι πρωτίστως «η εξισορρόπηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών προεκτάσεων» (Garcia 2004b:313).

Η ανάπτυξη παράλληλων δράσεων στοχεύει ακριβώς στην εξέλιξη μιας πόλης, «η οποία να εξυπηρετεί τις ανθρώπινες ανάγκες» (Brenner et al.2009:176) στο πλαίσιο της κοινωνικής συνοχής, της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης. Αντιθέτως, η προσήλωση στους οικονομικούς δείκτες και στην προσέλκυση οικονομικού κεφαλαίου, αδιαφορώντας για την τοπική κοινωνία, θα αναδείξει εντέλει τα έργα της Πάφου, σε έργα «άσπρων ελεφάντων», χωρίς δηλαδή καμιά δημόσια αξία.

Συμπεράσματα

Η μεγάλη στροφή της Πολιτιστικής Πολιτικής, και κατ' επέκταση η εργαλειοποίηση του πολιτισμού, είναι άμεσα επηρεασμένη από τις νέες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, που επιφέρουν μια σειρά ανακατατάξεων στα καπιταλιστικά κράτη τη δεκαετία του 1980. Η αναδιοργάνωση της παγκόσμιας οικονομίας και βιομηχανίας προκάλεσε αλυσιδωτές επιπτώσεις, ιδιαίτερα αισθητές στις πόλεις των καπιταλιστικών κρατών αλλά και την ανάγκη εναρμονισμού τους με τα νέα δεδομένα.

Αρχικά, σηματοδοτείται το τέλος του Φορντικού μοντέλου βιομηχανικής οργάνωσης και ταυτόχρονα του κράτους προνοίας. Οι αποβιομηχανοποιημένες πλέον πόλεις εμφανίζουν έντονα συμπτώματα σήψης και παρακμής ενώ το κράτος μετασχηματίζεται με την υιοθέτηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο πολιτισμός εκλαμβάνεται ως το “μαγικό φίλτρο”, ενώ η Πολιτιστική Πολιτική μεταλλάσσεται σε αστική, οικονομική και κοινωνική πολιτική. Εξίσου σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η υιοθέτηση μιας πιο ανθρωπολογικής ερμηνείας της έννοιας του “πολιτισμού”.

Συγκεκριμένα, ο πολιτισμός εισέρχεται στη σφαίρα της οικονομίας ως μια νέα μορφή επιχειρηματικότητας στο επίκεντρο του αστικού πυρήνα, γεγονός που εκδηλώνεται με την προώθηση των Πολιτιστικών Βιομηχανιών και εντονότερα με τον σχηματισμό των Δημιουργικών Βιομηχανιών. Ως καταλύτης για την Αστική Αναβίωση, ο πολιτισμός καθίσταται η απάντηση ή καλύτερα η λύση για τα πολυεπίπεδα προβλήματα εντός του αστικού πυρήνα, δημιουργώντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, την πολιτιστική αναζωογόνηση και τη φυσική ανανέωση της πόλης.

Προς αυτή την κατεύθυνση, μελετήθηκαν τα μοντέλα Αστικής Αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό. Τόσο οι Πολιτιστικές Περιοχές και οι Πολιτιστικές Συστάδες, όσο και τα εμβληματικά πολιτιστικά έργα και οι μεγάλες διοργανώσεις συμβάλουν αισθητά στον μετασχηματισμό της πόλης, στην ανάδειξη της ανανεωμένης εικόνας της, στη προσέλκυση επισκεπτών και τουριστών και ευρύτερα οικονομικά οφέλη. Ωστόσο, η υιοθέτηση και μίμηση πολιτικών χωρίς να λαμβάνονται υπόψη σημαντικές παράμετροι, όπως η κοινωνία, ή χωρίς τον κατάλληλο σχεδιασμό και τις απαραίτητες προϋποθέσεις μάλλον επιφέρουν στο τέλος ανεπιθύμητα αποτελέσματα και εντέλει αποτυχία. Στο ίδιο

επίπεδο, η προσήλωση και η κατεύθυνση σε πολιτιστικά καταναλωτικά πρότυπα συνδέεται μάλλον με καθαρά οικονομικές προεκτάσεις.

Στη συνέχεια εξετάστηκε η σκοτεινή πλευρά της διασύνδεσης του πολιτισμού με την Αστική Αναβίωση, το gentrification το οποίο ήταν, είναι και θα παραμείνει μια «βρώμικη λέξη». Ο εκτοπισμός και η εκδίωξη των φτωχότερων κατοίκων από την εισβολή της μεσαίας και ανώτερης τάξης συνεπάγεται με κύμα αστέγων και επιδείνωση των κοινωνικών προβλημάτων. Βέβαια, το gentrification αποτελεί έκφραση του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης. Συγκεκριμένα, υφίσταται από την ανάγκη των πόλεων να εξελιχθούν σε δορυφόρους του παγκόσμιου κεφαλαίου αλλά και της περίφημης «δημιουργικής τάξης» του Florida.

Προς αυτή την κατεύθυνση, οι πολιτιστικές διευκολύνσεις και η ωραιοποιημένη εικόνα της πόλης καθίστανται “το δόλωμα”. Ωστόσο, ανάμεσα στα θύματα του gentrification περιλαμβάνονται και οι καλλιτέχνες. Η βιβλιογραφία περιλαμβάνει αμέτρητα παραδείγματα παρακμιακών συνοικιών, όπου την εγκατάσταση των καλλιτεχνών ακολούθησε το κεφάλαιο. Η αύξηση των ενοικίων στις αναβαθμισμένες πλέον περιοχές ωθεί τους καλλιτέχνες στη φυγή και την αναζήτηση άλλης παρακμιακής περιοχής, συμβάλλοντας στην δημιουργία ενός φαύλου κύκλου.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι παρά τις όποιες θετικές επιπτώσεις επιφέρει το gentrification, ως στρατηγική της αστικής αναβίωσης, επισκιάζονται από τον εκτοπισμό και την «συμβολική βία». Στο σημείο αυτό τίθεται και το ερώτημα; Υπάρχει άραγε κάποια λύση ή έστω η εφαρμογή κάποιων ρυθμίσεων προς αποφυγή των αρνητικών συνεπειών του gentrification; Η απάντηση είναι μάλλον αρνητική, αν αναλογιστεί κανείς ότι στην εποχή της ελεύθερης αγοράς, το κράτος φαίνεται να διευκολύνει το κεφάλαιο, τηρώντας μια παθητική στάση ή και ευνοώντας τη διαδικασία του gentrification. Ίσως, μια συντονισμένη αντίδραση από τους άμεσα επηρεαζόμενους, τους κατοίκους και τους καλλιτέχνες, να θέσει κάποιους φραγμούς τόσο για το gentrification όσο και για άλλες πολιτικές, που εξυπηρετούν το κεφάλαιο παρά το κοινό συμφέρον.

Παράλληλα, όπως διαπιστώθηκε, οι εύαλωτες ομάδες αντιμετωπίζουν και τα φαινόμενα της «ρεβανιστικής πόλης». Στις εξευγενισμένες πλέον περιοχές των ευκατάστατων και των “καταξιωμένων” πολιτών, οι “ακάθαρτοι” δεν έχουν θέση και καταδιώκονται, προκειμένου να μην διαταραχθεί η λαμπερή εικόνα της ευημερίας και της ευμάρειας.

Παράλληλα, το παιχνίδι, γίνεται ακόμα πιο βρώμικο, όταν στις υποβαθμισμένες περιοχές εμπλέκονται και οι πρακτικές της κόκκινης γραμμής, στο πλαίσιο της επένδυσης και της αποεπένδυσης.

Εξετάζοντας την περίπτωση της Γλασκώβης, ως Πολιτιστικής Πόλης της Ευρώπης (1990), διαπιστώνεται ότι η πόλη αποτέλεσε μεν ορόσημο, αναβαθμίζοντας της εικόνας της ως πολιτιστικός τουριστικός προορισμός, απέτυχε δε παταγωδώς στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων. Στο ίδιο πλαίσιο, και η περίπτωση της ΠΠΕ Λίβερπουλ 2008. Η προσπάθεια για την απόδειξη της πολυδιαφημιζόμενης επιτυχίας οδήγησε σε ένα “κυνήγι κρυμμένου θησαυρού” την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και το Συμβούλιο της πόλης, προκειμένου να αποδειχθεί με στοιχεία. Εξάλλου, τόσο στη Γλασκώβη όσο και στο Λίβερπουλ, η αναβίωση του κέντρου της πόλης συνοδεύτηκε από τη διαδικασία του gentrification και τον εκτοπισμό της εργατικής τάξης.

Ακολούθως, μελετήθηκε η Πολιτιστική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με τον θεσμό της ΠΠΕ. Το σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο ρυθμίζει τα κριτήρια για την επιλογή και την ανακήρυξη των πόλεων ως ΠΠΕ, την αξιολόγηση και άλλες παράμετρος. Όμως δεν είναι βέβαιο στο κατά πόσο θα επικαλυφθούν οι διάφορες κριτικές για τον θεσμό. Ειδικότερα, στο ότι οι διάφορες στρατηγικές, που αναπτύσσονται προσβλέπουν καθαρά σε οικονομικά αποτελέσματα. Παράλληλα, όπως διαφάνηκε το βραβείο, που παραχωρείται στις πόλεις είναι ιδιαίτερα χαμηλό σε σχέση με τα υπέρογκα ποσά που δαπανούνται.

Στην περίπτωση της ΠΠΕ Πάφος 2017, συμπεραίνεται ότι το πρόγραμμα Αστικής Αναβίωσης, που βρίσκεται σε εξέλιξη, με βάση τον πολιτισμό είναι πλήρως εναρμονισμένο με το “Τοπικό Σχέδιο 2003-2012” και ενταγμένο στο θεσμό της ΠΠΕ. Έτσι, η ανάπτυξη πολιτιστικών διευκολύνσεων περιορίστηκε κυρίως στις περιοχές, που είχαν οριστεί ως περιοχές “Ειδικού Χαρακτήρα”, στο ιστορικό δηλαδή κέντρο της πόλης.

Αναμφίβολα, η αναβίωση του ιστορικού κέντρου της πόλης, η ανάπτυξη των πολιτιστικών διευκολύνσεων και τα διάφορα έργα ανάπλασης θέτουν γερές βάσεις για τον μετασχηματισμό της πόλης σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και φυσικό/περιβαλλοντικό επίπεδο.

Αρχικά, παρατηρείται ένας μετασχηματισμός στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης, με μια έντονη προσπάθεια κάθαρσης και απεγκλωβισμού από τη σήψη και τη διαφθορά. Εξάλλου, η ανανεωμένη εικόνα της πόλης θα προσελκύσει αναμφίβολα νέες

επενδύσεις, αναβαθμίζοντας την πόλη ως κέντρο υπηρεσιών. Εξίσου σημαντική προέκταση αποτελεί και η ανάδειξη της πόλης σε ποιοτικό τουριστικό προορισμό, ιδιαίτερα στο επίπεδο του πολιτιστικού και του συνεδριακού τουρισμού.

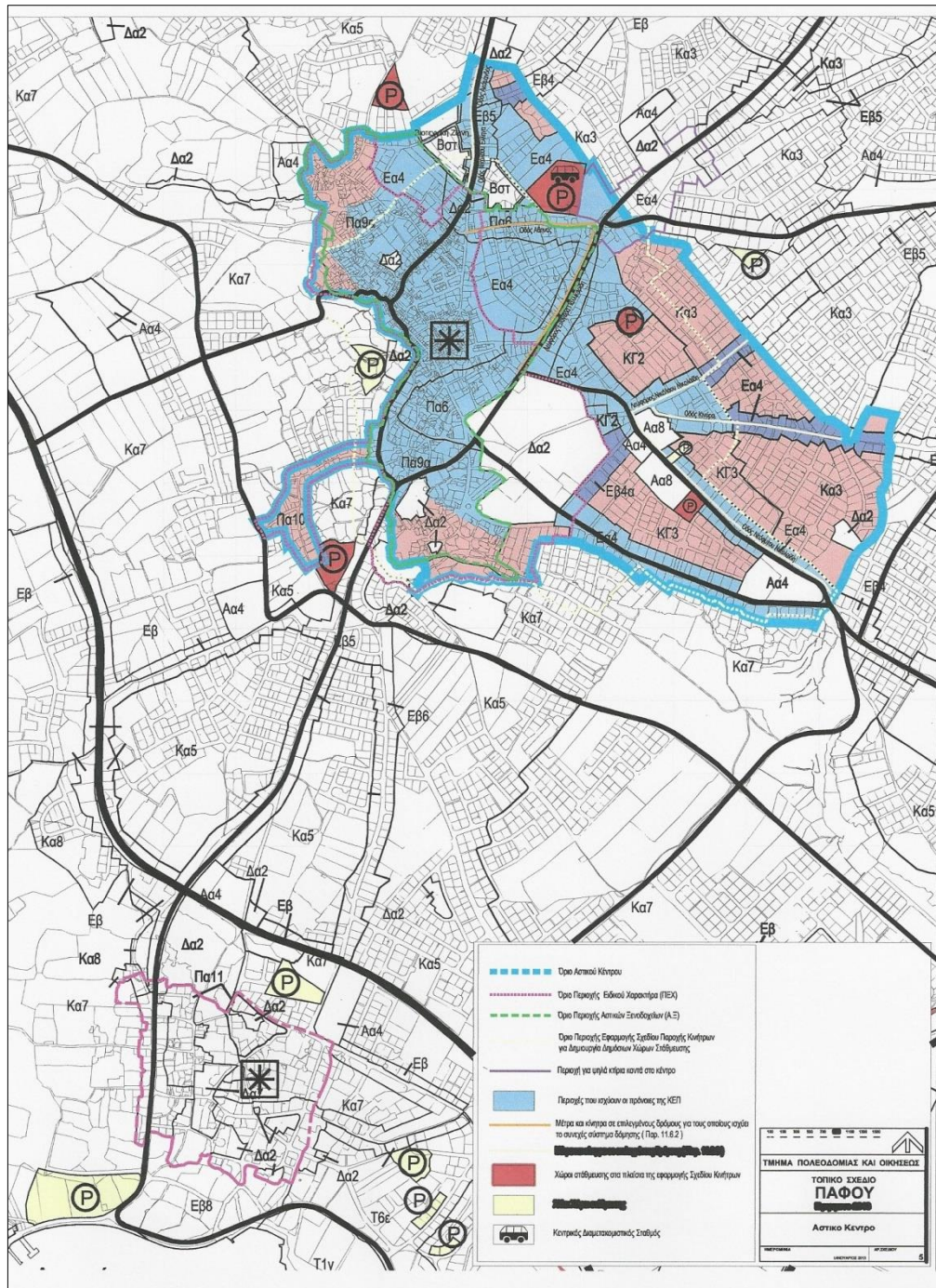
Ωστόσο, στο πλαίσιο της ΠΠΕ Πάφος 2017 παρατηρούνται διάφορα χωροταξικά και κοινωνικά ζητήματα. Αν και δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την εκδήλωση gentrification στο ιστορικό κέντρο της πόλης και στη συνοικία του Μούτταλου, εντούτοις φαίνεται να είναι εμπόδιο, προς το παρόν, η ισχύουσα νομοθεσία για τις τουρκοκυπριακές περιουσίες. Ωστόσο, ένα από τα σημαντικότερα χωροταξικά ζητήματα είναι η αντίθεση του κέντρου και της περιφέρειας της πόλης, εφόσον τα περισσότερα έργα περιορίστηκαν στο Κτήμα.

Παρομοίως, και στο επίπεδο των κοινωνικών ζητημάτων, παραμένουν ανοικτά σημαντικά κεφάλαια, που αφορούν την ένταξη των μειονοτήτων και των μεταναστών στην κοινωνία, την κοινωνική συνοχή, την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και τη διευρυμένη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στα πολιτιστικά δρώμενα. Προς αυτή την κατεύθυνση, της αντιμετώπισης των χωροταξικών και κοινωνικών ζητημάτων, έγιναν προτάσεις για την εφαρμογή και ανάπτυξη παράλληλων δράσεων, μέσα και από την αναφορά σε παραδείγματα άλλων πόλεων του εξωτερικού, που αντιμετώπισαν παρόμοιας φύσης ζητήματα.

Γενικότερα, ζητούμενο για την περίπτωση της Πάφου, όπως και σε κάθε ανάλογη προσπάθεια, είναι η τήρηση ενός ισοζυγίου μεταξύ των οικονομικών και των κοινωνικών κυρίως προεκτάσεων, εφόσον τις περισσότερες φορές η τοπική κοινωνία καταλήγει να είναι ο τελευταίος τροχός της άμαξας. Το σημείο αυτό είναι κρίσιμο, αν αναλογιστεί κανείς ότι και το κράτος σήμερα διανύει μια περίοδο υιοθέτησης νεοφιλελεύθερων πολιτικών, αποτέλεσμα της ένταξης της Κύπρου στον μηχανισμό στήριξης.

Τέλος, η Αστική Αναβίωση αποτελεί μια μακροχρόνια διαδικασία, η οποία απαιτεί συνεχή παρακολούθηση, προγραμματισμό και σχεδιασμό. Έτσι και στην περίπτωση της Πάφου. Το πέρας του θεσμού της ΠΠΕ δεν πρέπει να αποτελεί το τέλος αλλά μάλλον την απαρχή μιας διαδικασίας μετασχηματισμού και εξέλιξης της πόλης, με γνώμονα πάντα την ανάπτυξη μιας πόλης ανθρώπινης, συνώνυμης της κοινωνικής προόδου, όπου τα Κοινωνικά Παντοπωλεία και οι μακροχρόνια άνεργοι θα αποτελούν μια κακή ανάμνηση και όχι μια πραγματικότητα.

Παράρτημα

Εικόνα 1: Το Τοπικό Σχέδιο Πάφου 2003-2012. Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως

Εικόνα 2: Λογότυπο ΠΠΕ Πάφος 2017 (www.pafos2017.eu)

Εικόνα 3: Το Χάνι του Ιμπραήμ. Πηγή: Φιλελεύθερος

Εικόνα 4: Χάνι του Ιμπραήμ – αποκατάσταση. Πηγή: www.pafospress.com

Εικόνα 5: Μαρκίδειο Θέατρο. Πηγή: Φιλελεύθερος

Εικόνα 6: Δημοτικό Μέγαρο Πάφου. Πηγή: www.offsite.com

Βιβλιογραφία

Ξένη βιβλιογραφία

Aalbers, M. B. (2006). 'When the banks withdraw, slum landlords take over': The structuration of neighborhood decline through redlining, drug dealing, speculation and immigrant exploitation. *Urban Studies*, 43(7), 1061-1086.

Aalbers, M. B. (2007). What types of neighborhoods are redlined?. *Journal of Housing and the Built Environment*, 22(2), 177-198.

Adorno, T.W. & Horkheimer, M. (1979). *Dialectic of enlightenment*. London: Verso.

Allegretti, G., Cellamare, C. (2009). The ambiguous renaissance of Rome. In L., Porter and K. Shaw (eds), *Whose Urban Renaissance?: An international comparison of urban regeneration strategies*. London and New York: Routledge, 129-139.

Allen, C. (2007). Of urban entrepreneurs or 24-hour party people? City-centre living in Manchester, England. *Environment and Planning A*, 39(3), 666-683.

Bader, I. & Bialluch, M. (2009). Gentrification and the creative class in Berlin-Kreuzberg. In L., Porter and K. Shaw (eds), *Whose Urban Renaissance?: An international comparison of urban regeneration strategies*. London and New York: Routledge, 93-103.

Bailey, C., Miles, S., & Stark, P. (2004). Culture-led urban regeneration and the revitalisation of identities in Newcastle, Gateshead and the North East of England. *International journal of cultural policy*, 10(1), 47-65.

Beck, A (2003). Introduction: cultural work, cultural workplace – looking at the cultural industries. In A. Beck (ed.) *Cultural Work Understanding the cultural industries*. London and New York: Routledge, 1-13.

Belfiore, E. (2004). Auditing culture: The subsidised cultural sector in the New Public Management. *International journal of cultural policy*, 10(2), 183-202.

Belfiore, E., & Bennett, O. (2010). Beyond the “Toolkit Approach”: arts impact evaluation research and the realities of cultural policy-making. *Journal for cultural research*, 14(2), 121-142.

- Bennett, O. (1997). Cultural policy, cultural pessimism and postmodernity 1. *International journal of cultural policy*, 4(1), 67-84.
- Bianchini, F. (1993). Remaking European cities: the role of cultural policies. In F. Bianchini and M. Parkinson (eds), *Cultural policy and urban regeneration: The West European experience*, Manchester: Manchester University Press, 1-20.
- Blanco, I. (2010). Urban Regeneration Policies in Barcelona: Periods, Territories and Agents. In J., Diamond, J., Liddle, A., Southern, P., Oscit (eds), *Urban Regeneration Management International Perspectives*, London and New York: Routledge, 172-190.
- Boland, P. (2010). 'Capital of Culture—you must be having a laugh!'Challenging the official rhetoric of Liverpool as the 2008 European cultural capital. *Social & Cultural Geography*, 11(7), 627-645.
- Boland, P. (2013). Sexing up the city in the international beauty contest: the performative nature of spatial planning and the fictive spectacle of place branding. *Town Planning Review*, 84(2), 251-274.
- Booth, P., & Boyle, R. (1993). See Glasgow, see culture. In F. Bianchini and M. Parkinson (eds), *Cultural policy and urban regeneration: The West European experience*. Manchester: Manchester University Press, 21-47.
- BOP (2011). *Edinburgh Festivals Impact Study Final Report*. Edinburgh: BOP Consulting.
- Boyle, M., & Hughes, G. (1991). The politics of the representation of the real': discourses from the Left on Glasgow's role as European City of Culture, 1990. *Area*, 217-228.
- Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (2009). Cities for people, not for profit. *City*, 13(2-3), 176-184.
- Cameron, S. (2003). Gentrification, housing redifferentiation and urban regeneration:'Going for Growth'in Newcastle upon Tyne. *Urban Studies*, 40(12), 2367-2382.
- Cameron, S., & Coaffee, J. (2005). Art, gentrification and regeneration—from artist as pioneer to public arts. *European Journal of Housing Policy*, 5(1), 39-58.

Campbell, P. (2011). Creative industries in a European Capital of Culture. *International Journal of Cultural Policy*, 17(5), 510-522.

Castells, M. (2000). Materials for an exploratory theory of the network society¹. *The British journal of sociology*, 51(1), 5-24.

Ceballos, S. G. (2004). The role of the Guggenheim Museum in the development of urban entrepreneurial practices in Bilbao. *International Journal of Iberian Studies*, 16(3), 177-186.

Chapain, C., & Comunian, R. (2010). Enabling and inhibiting the creative economy: The role of the local and regional dimensions in England. *Regional studies*, 44(6), 717-734.

Chesters, G., (2010). Social Movements and Regeneration. In In J., Diamond, J., Liddle, A., Southern, P., Oscit (eds), *Urban Regeneration Management International Perspectives*, London and New York: Routledge, 209-227.

Colantonio, A., & Dixon, T. (2011). *Urban regeneration and social sustainability: Best practice from European cities*. West Sussex: John Wiley & Sons.

Colomb, C., (2009). Gentrification and Community empowerment in East London. In L., Porter and K. Shaw (eds), *Whose Urban Renaissance?: An international comparison of urban regeneration strategies*. London and New York: Routledge, 157-167.

Connolly, M. G. (2013). The 'Liverpool model (s)': cultural planning, Liverpool and Capital of Culture 2008. *International journal of cultural policy*, 19(2), 162-181.

Cox, T., & O'Brien, D. (2012). The "scouse wedding" and other myths: reflections on the evolution of a "Liverpool model" for culture-led urban regeneration. *Cultural Trends*, 21(2), 93-101.

Craik, J. (2005). Dilemmas in policy support for the arts and cultural sector. *Australian journal of public administration*, 64(4), 6-19.

Craik, J. (2007). *Re-Visioning Arts and Cultural Policy*. Canberra: ANU E Press.

Cunningham, S. (2002). From cultural to creative industries: theory, industry and policy implications. *Media International Australia incorporating Culture and Policy*, 102(1), 54-65.

Deakin, M., & Allwinkle, S. (2007). Urban regeneration and sustainable communities: The role of networks, innovation, and creativity in building successful partnerships. *Journal of Urban Technology*, 14(1), 77-91.

DCMS (Department of Culture, Media and Sport) (1998). *Creative Industries Mapping Document*. London: DCMS.

DCMS (Department of Culture, Media and Sport) (2001). *Creative Industries Mapping Document*. London: DCMS.

DCMS (Department of Culture, Media and Sport) (2015). *Creative Industries Economic Estimates*. London: DCMS.

Deffner, A. M., & Labrianidis, L. (2005). Planning Culture and Time in a Mega-event: Thessaloniki as the European City of Culture in 1997. *International Planning Studies*, 10(3-4), 241-264.

Degen, M., & García, M. (2012). The transformation of the 'Barcelona model': an analysis of culture, urban regeneration and governance. *International journal of urban and regional research*, 36(5), 1022-1038.

Diamond, J., (2010). Context to Globalisation and Regeneration Management. In J., Diamond, J., Liddle, A., Southern, P., Oscit (eds), *Urban Regeneration Management International Perspectives*, London and New York: Routledge, 13-31.

Doucet, B. (2007) 'Flagship Regeneration: Panacea or urban problem?', Paper presented to Euro Conference – *The Vital City*, 12-14 September 2007, Glasgow, Scotland.

Doucet, B., van Kempen, R., & van Weesep, J. (2011). 'We're a rich city with poor people': municipal strategies of new-build gentrification in Rotterdam and Glasgow. *Environment and Planning A*, 43(6), 1438-1454.

Dubois, V. (2014). Cultural policy regimes in Western Europe. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition., xx.

ECORYS, (2009). *Ex-Post Evaluation of 2007 and 2008 European Capitals of Culture Final Report*. Ecotec: Birmingham.

Evans, G. (2003). Hard-branding the cultural city—from Prado to Prada. *International journal of urban and regional research*, 27(2), 417-440.

Evans, G., & Shaw, P. (2004). The contribution of culture to regeneration in the UK: a review of evidence. *London: DCMS*, 4.

Evans, G. (2009). From cultural quarters to creative clusters—creative spaces in the new city economy. *The sustainability and development of cultural quarters: International perspectives*. Stockholm: Institute of Urban History.

Florida, R. (2002a). *The rise of the creative class. And how it's transforming work, leisure and everyday life*. New York: Basic Books.

Florida, R. (2002b). Bohemia and economic geography. *Journal of Economic Geography*, 2(1), 55-71.

Florida, R. (2003). Cities and the creative class. *City & Community*, 2(1), 3-19.

Gainza, X. (2016). Culture-led neighbourhood transformations beyond the revitalisation/gentrification dichotomy. *Urban Studies*, 1, 18.

García, B. (2004a). Cultural policy and urban regeneration in Western European cities: lessons from experience, prospects for the future. *Local economy*, 19(4), 312-326.

García, B. (2004b). Urban regeneration, arts programming and major events: Glasgow 1990, Sydney 2000 and Barcelona 2004. *International journal of cultural policy*, 10(1), 103-118.

Garcia, B. (2005). Deconstructing the city of culture: The long-term cultural legacies of Glasgow 1990. *Urban studies*, 42(5-6), 841-868.

Garcia, B., Cox, T. (2013). *European capitals of culture: success strategies and long-term effects*. Publications Office: European Union.

Governa, F., & Saccomani, S. (2004). From urban renewal to local development. New conceptions and governance practices in the Italian peripheries. *Planning Theory & Practice*, 5(3), 327-348.

Gray, C. (1996). Comparing cultural policy: A reformulation 1. *International journal of cultural policy*, 2(2), 213-222.

- Gray, C. (2007). Commodification and instrumentality in cultural policy. *International journal of cultural policy*, 13(2), 203-215.
- Griffiths, R. (1993). The politics of cultural policy in urban regeneration strategies. *Policy & Politics*, 21(1), 39-46.
- Gomez, M. V. (1998). Reflective images: the case of urban regeneration in Glasgow and Bilbao. *International journal of urban and regional research*, 22(1), 106-121.
- Grodach, C. (2008a). Museums as urban catalysts: the role of urban design in flagship cultural development. *Journal of urban design*, 13(2), 195-212.
- Grodach, C. (2008b). Looking beyond image and tourism: the role of flagship cultural projects in local arts development. *Planning, Practice & Research*, 23(4), 495-516.
- Hall, T., & Robertson, I. (2001). Public art and urban regeneration: advocacy, claims and critical debates. *Landscape Research*, 26(1), 5-26.
- Hackworth, J., & Smith, N. (2001). The changing state of gentrification. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 92(4), 464-477.
- Hamnett, C. (1984). Gentrification and residential location theory: a review and assessment. *Geography and the Urban Environment: Progress in Research and Applications*, 6, 283-319.
- Hannigan, J. (2003). Introduction. *International journal of urban and regional research*, 27(2), 352-360.
- Hay, C. (2006). What's Globalization Got to Do with It? Economic Interdependence and the Future of European Welfare States¹. *Government and Opposition*, 41(1), 1-22.
- Heikkinen, T. (2000). In from the margins: The city of culture 2000 and the image transformation of Helsinki. *International Journal of Cultural Policy*, 6(2), 201-218.
- Hesmondhalgh, D., & Pratt, A. C. (2005). Cultural industries and cultural policy. *International journal of cultural policy*, 11(1), 1-13.
- Jayne, M. (2005). Creative industries: the regional dimension?. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 23(4), 537-556.

- Jessop, B. (1995). The regulation approach, governance and post-Fordism: alternative perspectives on economic and political change?. *Economy and society*, 24(3), 307-333.
- Jonas, A. E. G., & McCarthy, L. (2010). Redevelopment at All Costs. *A Critical Review and Examination of the American Model of Urban Management and Regeneration*. In *Urban Regeneration Management*. Ed. By Diamond, J. et al., London and New York: Routledge.
- Jones, P. and Wilks-Heeg, S. (2004). 'Capitalizing culture'. *Local Economy*, 19(4) 341-60.
- Jones, P., & Evans, J. (2008). *Urban regeneration in the UK: Theory and practice*. Los Angeles and London: Sage.
- Landry, C. (2008). *The creative city: A toolkit for urban innovators*. London: Earthscan.
- Langen, F., & Garcia, B. (2009). Measuring impacts of cultural events. *Impacts 08*. University of Liverpool: Liverpool.
- Lee, C. B. (2009). Cultural policy as regeneration approach in western cities: a case study of Liverpool's RopeWalks. *Geography Compass*, 3(1), 495-517.
- Lees, L. (2008). Gentrification and social mixing: towards an inclusive urban renaissance?. *Urban Studies*, 45(12), 2449-2470.
- Lees, L., & Ley, D. (2008). Introduction to special issue on gentrification and public policy. *Urban Studies*, 45(12), 2379-2384.
- Lewis J. & Miller T. (2003). Introduction, in J.Lewis & T.Miller(eds), *Critical Cultural Policies Studies A Reader*. Oxford: Blackwell Publicing.
- Ley, D. (1980). Liberal Ideology and the Post Industrial City. *Annals of the Association of American Geographers*, 70(2), 238-258.
- Loftman, P., & Nevin, B. (1995). Prestige projects and urban regeneration in the 1980s and 1990s: A review of benefits and limitations. *Planning Practice and Research*, 10(3-4), 299-316.
- Loftman, P. & Brendan, N. (1996). "Going for growth: prestige projects in three British cities." *Urban studies* 33.6, 991-1019.

- Lovering, J. (2007). The relationship between urban regeneration and neoliberalism: Two presumptuous theories and a research agenda. *International Planning Studies*, 12(4), 343-366.
- Manchester City Council (2003). *Northern Quarter Development-Final Report*. Manchester: Manchester City Council.
- Marcuse, P. (1979). The Deceptive Consensus on Redlining Definitions Do Matter. *Journal of the American Planning Association*, 45(4), 549-556.
- Marcuse, P. (1985). Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City. *Annual Journal of Urban and Contemporary Law*, 28(1), 195-240.
- Marcuse, P. (1993). What's So New About Divided Cities?*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17(3), 355-365.
- Markusen, A., Wassall, G. H., DeNatale, D., & Cohen, R. (2008). Defining the creative economy: Industry and occupational approaches. *Economic development quarterly*, 22(1), 24-45.
- McCarthy, J., & Pollock, S. A. (1997). Urban regeneration in Glasgow and Dundee: a comparative evaluation. *Land Use Policy*, 14(2), 137-149.
- McCarthy, J. (2006). The application of policy for cultural clustering: current practice in Scotland. *European Planning Studies*, 14(3), 397-408.
- McCarthy, J. (2007). *Partnership, collaborative planning and urban regeneration*. Aldershot: Ashgate Publishing, Ltd.
- MacLeod, G. (2002). From urban entrepreneurialism to a “revanchist city”? On the spatial injustices of Glasgow’s renaissance. *Antipode*, 34(3), 602-624.
- Macleod, G., & Johnstone, C. (2012). Stretching urban renaissance: Privatizing space, civilizing place, summoning ‘community’. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(1), 1-28.
- McGuigan, J. (2004). *Rethinking cultural policy*. Berkshire: McGraw-Hill Education.

- McGuigan, J. (2005). Neo-liberalism, culture and policy. *International journal of cultural policy*, 11(3), 229-241.
- McGuigan, J. (2010). *Cultural analysis*. London: Sage Publications.
- Mckenzie, M., & Hutton, T. (2015). Culture-led Regeneration in the Post-industrial Built Environment: Complements and Contradictions in Victory Square, Vancouver. *Journal of Urban Design*, 20(1), 8-27.
- Middleton, C., & Freestone, P. (2008). The impact of culture-led regeneration on regional identity in north east England. *Regional Studies Association International Conference The Dilemmas of Integration and Competition*. Prague, Czech Republic, 27-29 May 2008.
- Miles, M. (2005). Interruptions: Testing the rhetoric of culturally led urban development. *Urban studies*, 42(5-6), 889-911.
- Miles, S., & Paddison, R. (2005). Introduction: The rise and rise of culture-led urban regeneration. *Urban studies*, 42(5-6), 833-839.
- Mommaas, H. (2004). Cultural clusters and the post-industrial city: towards the remapping of urban cultural policy. *Urban studies*, 41(3), 507-532.
- Mommaas, H. (2009). Spaces of culture and economy: Mapping the cultural-creative cluster landscape. *Creative economies, creative cities*, 4, 45-59.
- Montgomery, J. (1995). The story of Temple Bar: creating Dublin's cultural quarter. *Planning Practice and Research*, 10(2), 135-172.
- Montgomery, J. (2003). Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. Part 1: Conceptualising cultural quarters. *Planning, Practice & Research*, 18(4), 293-306.
- Montgomery, J. (2004). Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. Part 2: A review of four cultural quarters in the UK, Ireland and Australia. *Planning, Practice & Research*, 19(1), 3-31.
- Montgomery, J. (2007). Creative industry business incubators and managed workspaces: A review of best practice. *Planning, practice & research*, 22(4), 601-617.
- Mooney, G. (2004). Cultural policy as urban transformation? Critical reflections on Glasgow, European City of Culture 1990. *Local Economy*, 19(4), 327-340.

Mulcahy, K. V. (2006). Cultural policy: Definitions and theoretical approaches. *The journal of arts management, law, and society*, 35(4), 319-330.

Müller, M. (2015). The mega-event syndrome: why so much goes wrong in mega-event planning and what to do about it. *Journal of the American Planning Association*, 81(1), 6-17.

Murdock, G. (2003). Back to work, Cultural labor in altered times. In A. Beck (ed.) *Cultural Work Understanding the cultural industries*. London and New York: Routledge, 15-37.

Murphy, C., & Boyle, E. (2006). Testing a conceptual model of cultural tourism development in the post-industrial city: A case study of Glasgow. *Tourism and Hospitality Research*, 6(2), 111-128.

Newman, A., McLean, F., & Urquhart, G. (2005). Museums and the active citizen: Tackling the problems of social exclusion. *Citizenship Studies*, 9(1), 41-57.

Novy, J., & Colomb, C. (2013). Struggling for the right to the (creative) city in Berlin and Hamburg: new urban social movements, new 'spaces of hope'?. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(5), 1816-1838.

Oakley, K. (2004). Not so cool Britannia the role of the creative industries in economic development. *International journal of cultural studies*, 7(1), 67-77.

O'Brien, D. (2010). 'No cultural policy to speak of'—Liverpool 2008. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 2(2), 113-128.

O'Brien, D. (2011). Who is in charge? Liverpool, European Capital of Culture 2008 and the governance of cultural planning. *Town Planning Review*, 82(1), 45-59.

O'Brien, D. (2014). *Cultural policy: Management, value and modernity in the creative industries*. London and New York: Routledge.

O'Callaghan, C., & Linehan, D. (2007). Identity, politics and conflict in dockland development in Cork, Ireland: European Capital of Culture 2005. *Cities*, 24(4), 311-323.

O'Connor, J. (2010). The cultural and creative industries: a literature review. *Creativity, Culture and Education*. Brisbane: Queensland University of Technology.

- Orueta, F. D., & Fainstein, S. S. (2008). The New Mega-Projects: Genesis and Impacts. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(4), 759-767.
- Pascual-Molinas, N., & Ribera-Fumaz, R. (2009). Retail gentrification in Ciutat Vella, Barcelona. In L., Porter and K. Shaw (eds), *Whose Urban Renaissance?: An international comparison of urban regeneration strategies*. London and New York: Routledge, 180-190.
- Plaza, B. (2006). The return on investment of the Guggenheim Museum Bilbao. *International journal of urban and regional research*, 30(2), 452-467.
- Porter, L. (2013). Whose Urban Renaissance?. In L., Porter and K. Shaw (eds), *Whose Urban Renaissance?: An international comparison of urban regeneration strategies*. London and New York: Routledge, 241-253.
- Potts, J., Cunningham, S., Hartley, J., & Ormerod, P. (2008). Social network markets: a new definition of the creative industries. *Journal of cultural economics*, 32(3), 167-185.
- Power, D., & Scott, A. J. (2004). *Cultural industries and the production of culture*. London and New York: Routledge.
- Pratt, A. C. (2008). Creative cities: the cultural industries and the creative class. *Geografiska annaler: series B, human geography*, 90(2), 107-117.
- Pratt, A. C. (2011). The cultural contradictions of the creative city. *City, culture and society*, 2(3), 123-130.
- Richards, G. (2000). The European cultural capital event: Strategic weapon in the cultural arms race?. *International Journal of Cultural Policy*, 6(2), 159-181.
- Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regeneration. In P. Roberts and H. Sykes, *Urban Renaissance: A Handbook*, London: SAGE Publication, 9-36.
- Roche, M. (1994). Mega-events and urban policy. *Annals of Tourism research*, 21(1), 1-19.
- Roche, M. (2002). *Megaevents and modernity: Olympics and expos in the growth of global culture*. London and New York: Routledge.

- Severis, R. (2007). *Monuments and Memories Paphos of Legends and History*. Nicosia: Hellenic Bank.
- Sharp, J., Pollock, V., & Paddison, R. (2005). Just art for a just city: public art and social inclusion in urban regeneration. *Urban Studies*, 42(5-6), 1001-1023.
- Shaw, K. (2008). Gentrification: what it is, why it is, and what can be done about it. *Geography Compass*, 2(5), 1697-1728.
- Shaw, K., & Porter L. (2009). Introduction. In L., Porter and K. Shaw (eds), *Whose Urban Renaissance?: An international comparison of urban regeneration strategies*. London and New York: Routledge, 1-9.
- Smith, N. (1987). Gentrification and the rent gap. *Annals of the Association of American geographers*, 77(3), 462-465.
- Smith, N. (1996). *The new urban frontier: gentrification and the revanchist city*. London and New York: Routledge.
- Smith, N. (2002). New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy. *Antipode*, 34(3), 427-450.
- Smith, A., & von Krogh Strand, I. (2010). Oslo's new Opera House: Cultural flagship, regeneration tool or destination icon?. *European Urban and Regional Studies*, 0969776410382595, 1, 1-18.
- Smyth, H. (1994). Marketing the city: the role of flagship projects in urban regeneration.
- Stevenson, D. (2004). "Civic gold" rush: Cultural planning and the politics of the third way. *International journal of cultural policy*, 10(1), 119-131.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F., & Rodriguez, A. (2002). Neoliberal urbanization in Europe: large-scale urban development projects and the new urban policy. *Antipode*, 34(3), 542-577.
- Tallon, A. (2013). *Urban Regeneration in the UK*. London and New York: Routledge.
- Flew, T., & Cunningham, S. (2010). Creative industries after the first decade of debate. *The information society*, 26(2), 113-123.

- Throsby, D. (1994). The production and consumption of the arts: A view of cultural economics. *Journal of economic literature*, 32(1), 1-29.
- Throsby, D. (2001). *Economics and culture*. Cambridge: Cambridge university press.
- Throsby, D. (2010). *The economics of cultural policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tickell, A., & Peck, J. A. (1995). Social regulation after Fordism: regulation theory, neo-liberalism and the global-local nexus. *Economy and Society*, 24(3), 357-386.
- Tucker, M. (2008). The cultural production of cities: Rhetoric or reality? Lessons from Glasgow. *Journal of Retail & Leisure Property*, 7(1), 21-33.
- Ulldemolins, J. R., Manuel Hernández I Martí, G., Torres F. (2016). Culture and authenticity in urban regeneration processes: Place branding in central Barcelona. *Urban Studies*, 0042098013515762.
- UNDP (2013). *Creative Economy Report*. Paris: UNDP.
- UNESCO (1969). *Cultural Policy: a preliminary study*. Paris:UNESCO.
- Van Aalst, I., & van Melik, R. (2012). City festivals and urban development: does place matter?. *European Urban and Regional Studies*, 19(2), 195-206.
- Vicario, L., & Monje, P. M. M. (2003). Another 'Guggenheim Effect'? The generation of a potentially gentrifiable neighbourhood in Bilbao. *Urban studies*, 40(12), 2383-2400.
- Vickery, J. (2007). The Emergence of Culture-led Regeneration: A policy concept and its discontents. Working Paper. *Research papers, Vol.9*. Coventry: University of Warwick. Centre for Cultural Policy Studies.
- Vuyk, K. (2010). The arts as an instrument? Notes on the controversy surrounding the value of art. *International journal of cultural policy*, 16(2), 173-183.
- Waite, G. (2008). Urban festivals: geographies of hype, helplessness and hope. *Geography Compass*, 2(2), 513-537.
- Williams, R. (1989). *Resources of hope: culture, democracy, socialism*. London: Verso

Wilks-Heeg, S., & North, P. (2004). Cultural policy and urban regeneration: a special edition of local economy. *Local economy*, 19(4), 305-311.

Wood, S., & Dovey, K. (2015). Creative Multiplicities: Urban Morphologies of Creative Clustering. *Journal of Urban Design*, 20(1), 52-74.

Wyly, E. K., & Hammel, D. J. Islands of Decay in Seas of Renewal: Housing Policy and the Resurgence of Gentrification. *Housing Policy Debate*, 10(4), 711.

Zukin, S. (1987). Gentrification: culture and capital in the urban core. *Annual Review of Sociology*, 129-147.

Zukin, S. (2008). Consuming authenticity: From outposts of difference to means of exclusion. *Cultural Studies*, 22(5), 724-748.

Zukin, S., & Braslow, L. (2011). The life cycle of New York's creative districts: Reflections on the unanticipated consequences of unplanned cultural zones. *City, Culture and Society*, 2(3), 131-140.

Ελληνική βιβλιογραφία

Αγησιλάου, Γ., Καλαβά Γ. (1999). Τα δημόσια νεοκλασσικά κτίρια της Πάφου επί της λεωφόρου Γρ. Διγενή. *Αρχιτεκτονικό Εργαστήρι*. Διαθέσιμο στο: (http://www.archergastiri.com.cy/index.php?option=com_k2&view=item&id=43:%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CF%8C%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%BD%CE%B5%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BA%CF%84%CE%AF%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%80%CE%AC%CF%86%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CF%80%CE%AF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BB%CE%B5%CF%89%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CF%81-%CE%B4%CE%B9%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%AE&Itemid=584) (08/05/2016)

Αναστασίου, Α. (2016). Ο οργανισμός Πάφος2017 στο EU JAPAN FEST. *Ανακοινώσεις, Δελτία Τύπου, Νέα*, 17.03.2016. Διαθέσιμο στο: (<https://www.pafos2017.eu/%CE%B7-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%85-%CE%B5%CF%80%CE%AF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BB%CE%B5%CF%89%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CF%81-%CE%B4%CE%B9%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%AE&Itemid=584>)

CF%83-%CF%80%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%832017-
%CF%83%CF%84%CE%BF-eu-japan-fest/) (08/05/2016)

Γενικός Ελεγκτής της Κυπριακής Δημοκρατίας (2014). *Ετήσια Έκθεση Γενικού Ελεγκτή της Κυπριακής Δημοκρατίας*. Λευκωσία: Ελεγκτική Υπηρεσία.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2006). Απόφαση αριθ. 1622/2006/ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 24^{ης} Οκτωβρίου 2006 για τη θέσπιση κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκδήλωση «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» για τα έτη 2007 έως 2019. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 3.11.2006.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2014). Απόφαση αριθμ.445/2014/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 16^{ης} Απριλίου 2014 για τη θέσπιση δράσης της Ένωσης όσον αφορά τις Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης για τα έτη 2020 έως 2033 και για την κατάργηση της απόφασης αριθ. 1622/2006/ΕΚ. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 3.05/2014.

Καρούζη, Γ. (2007). *Περιδιαβάζοντας την Κύπρο Πάφος (Πόλη και Επαρχία)*. Λευκωσία: Centre of Studies, Research and Publication Selas.

Κουγιούντας, Δ. (2016). Υλοποίηση προγράμματος ένταξης μεταναστών με συγχρηματοδότηση ΕΕ. *Ieidsi*, 02.02.2016. Διαθέσιμο στο: (<http://www.i-eidsi.com/2016/02/02/ilopiisi-programmatos-entaxis-metanaston-me-sigchrimatodotisi-ee/>) (08/05/2016)

Λυσάνδρου, Μ. (2016). Πάφος 2017 με 8 εκατ. Ευρώ. *Παράθυρο*, 17.01.2016. Διαθέσιμο στο: (<http://www.parathyro.com/?p=42422>) (08/05/2016)

Μελιστά Α., Χατζηχαραλάμπους Κ. (2008). *Μούτταλος-Stop Πόλη και Μετέωρη Μνήμη*. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Μενελάου, Μ. (2015). Χ. Πατσαλίδης: Στη φάση υλοποίησης το Πάφος 2017. *24.COM.CY*, 29.06.2015. Διαθέσιμο στο: (<http://www.24h.com.cy/society/item/94457-x-patsalidhs-sth-fash-ts-ulopoihs-t-pafos-2017.html>) (08/05/2016)

N.139/91. Ο περί Τουρκοκυπριακών Περιουσιών (Διαχείριση και Άλλα Θέματα) (Προσωρινές Διατάξεις) Νόμος του 1991. *Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας*, Αρ. 2598, 26.4.91, 1475-1480.

Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως (1996). *Τοπικό Σχέδιο Πάφου - Πρόνοια και Μέτρα Πολιτικής*. Λευκωσία: Υπουργείο Εσωτερικών.

Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως (2003). *Τοπικό Σχέδιο Πάφου - Πρόνοια και Μέτρα Πολιτικής*. Λευκωσία: Υπουργείο Εσωτερικών.

Φαίδωνος, Φ. (2015). Ομιλία του Δημάρχου Πάφου κ. Φαίδωνα Φαίδωνος στην τελετή της επίσημης ανάληψης των καθηκόντων του. *Δελτίο Τύπου*, 20.01.2015. Διαθέσιμο στο: (<http://pafos.org.cy/o%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CF%81%CF%87%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%AC%CF%86%CE%BF%CF%85-%CE%BA-%CF%86%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CF%89%CE%BD%CE%B1-%CF%86%CE%B1%CE%AF/>) (08/05/2016)

Φιλελεύθερος (2011). *Η ιστορία της πόλης μου Πάφος ήταν άλλες εποχές...* Λευκωσία: Εκδόσεις Νίκος Χρ. Παττίχης.

Χριστοδούλου, Ν. (2014). Συνεχίζεται η έξοδος των Ποντίων από την Πάφο. *Φιλελεύθερος*, 13.01.2014. Διαθέσιμο στο: (<http://www.philenews.com/el-gr/koinonia-eidiseis/160/179838/>) (08/05/2016)

Χριστοδούλου, Ν. (2016). Πάφος: Έργα 26 εκατομμυρίων και δημοψήφισμα για νέο όνομα της κεντρικής πλατείας. *Φιλελεύθερος*, 12.04.2016. Διαθέσιμο στο: (<http://www.philenews.com/el-gr/eidiseis-topika/43/308405/>) (08/05/2016)

Διαδικτυακές πηγές

(<https://www.centrepompidou.fr/en/The-Centre-Pompidou/The-Building>) (27/03/2016)

(<http://www.fondationlouisvuitton.fr/content/flvinternet/en/l-edifice.html>) (27/03/2016).

(<https://www.edfringe.com/>) (12/05/2016)

(http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/capitals-culture_en.htm)(06/04/2015)

(<https://www.liverpool.ac.uk/impacts08/>) (05/04/2016).

(http://issuu.com/pafos2017/docs/pafos2017_bidbook_2?e=5716352/2883229)
(07/05/2016)

(<http://pafos.org.cy/pafos/walking-tour/>) (02/05/2016)

(<https://www.guggenheim.org/about-us>) (04/06/2016)